

Medieforskningens möjligheter

Fältdominans, gränsöverskridanden och konsolidering inom medie- och kommunikationsvetenskapen

GÖRAN BOLIN

I det svenska medieforskningslandskapet har det länge saknats en intern diskussion om forskningsfältets (och MKV-ämnets) inriktning, profiler, möjligheter och begränsningar. Därför var det välkommet att se Magnus Andersson och Johan Fornäs' dialog kring detta i 2010 års första nummer av *Nordicom Information* (Andersson & Fornäs 2010). Internationellt har det understundom blossat upp sådana debatter, till exempel i "Ferment in the field"-numret av *Journal of Communication* (nr 3 1983). I den svenska och kanske också nordiska kontexten har dock de försök som gjorts att initiera sådana diskussioner ofta fallit platt till marken. Vid sidan av Andersson & Fornäs bidrag ska man också nämna den diskussion som fördes helt nyligen runt Espen Ytrebergs "Hva er medieviten-skap" (Ytreberg 2009) som ett lika lovligt försök att initiera debatt, och där man med spänning kan vänta på en uppföljning. Nordicom har också utgivit en serie publikationer på temat "forskare reflekterar", men här har uppföljande debatter varit tämligen frånvarande trots dessa lovvärde initiativ från Nordicoms sida.

Jag vill därför gärna anta den stafettpinne som Andersson & Fornäs lämnat efter sig och söka vidareföra diskussionen. Dels för att ett forskningsområde som medie- och kommunikationsforskningen behöver en kontinuerlig sådan diskussion, men också för att – det ska redan tidigt sägas – Andersson och Fornäs' artikel inte lämnade mig helt tillfreds. Kort sagt målar den upp en bild av sakernas tillstånd som jag inte riktigt känner igen mig i. Givetvis innehåller deras dialog också många kloka och väl övervägda reflektioner – inte minst den nyanserade diskussionen om relationen mellan gamla och nya medier på sidan 14 och framåt. Dock ligger det i den kritiska uppgif-

tens möjligen något tråkiga natur att man främst tar fasta på det man har invändningar emot.

Min huvudfråga är alltså följande: Är det verkligen så att kulturorienterad medieforskning är satt på undantag? Finns det ingen medieforskning med kulturperspektiv i Sverige? Läser man Andersson & Fornäs' dialog får man lätt det intrycket, både i den löpande texten och om man ser till vad som finns representerat i referenslistan. Förutom författarna själva tycks det endast vara Falkheimer & Jansson (2006) som ansetts meningsfulla att nämna som representanter för kulturperspektiv inom det svenska medieforskningsfältet.

Nu ska jag genast klargöra att mitt syfte inte endast är att diskutera den bild Andersson & Fornäs ger. Jag vill också utnyttja tillfället till att vidareföra diskussionen om medieforskningsområdet i allmänhet genom att peka ut ett par frågor jag anser vara viktiga, och det är min förhoppning att andra kan ta vid när jag i min tur lämnar över stafettpinne.

Vad jag vill göra är följande: Först vill jag problematisera den bild av fältet som Andersson & Fornäs målar upp genom att dels visa på den kulturorienterade forskningens utbredning, och dels hålla fram några tongivande positioner inom det. För det andra vill jag kommentera gränsdragningar och behov av överflöden mellan medieforskning och annan forskning, eftersom jag inte är riktigt övertygad om vikten och värdet av kontinuerliga gränsöverskridanden. För det tredje vill jag, mot bakgrund av gränsdragningsproblematiken, vidga diskussionen och ta upp något som jag uppfattar som ett problem, som också gäller fältet i sin totalitet (eller kanske snarare fragmentaritet).

Jag vill också betona att jag främst kommer att diskutera de problematiker som är förknippade med medie- och kommunikationsforskningen. Visserligen har den diskussionen också bäring för diskussioner förknippade med medie- och kommunikationsvetenskap som utbildningsämne, men ämnesfrågan har också sina speciella utbildningsadministrativa dimensioner rörande t.ex. övergångar mellan lärosäten, kanonbildning i litteraturlistor, etc. – något jag menar aktualiserar andra typer av problem. Fornäs & Andersson gör inte riktigt den distinktionen, vilket jag menar resulterar i att de betraktar medieforskningsfältet som snävare än vad det i själva verket är.

Fältets karaktär och maktpositioner

Låt mig börja i en personlig reflektion. Jag har i ungefär två decennier arbetat inom medieforskningsfältet. Jag var med vid MKV-ämnets bildande, och har undervisat inom det sedan dess. Min självuppfattning är som medieforskare, och jag presenterar mig både för andra akademiker och icke-akademiker som lärare och forskare i medie- och kommunikationsvetenskap. Jag har också alltid med självklarhet betraktat mig som en medieforskare med kulturperspektiv, någon som intresserar sig för betydelskapande processer. Det är således mot den bakgrunden jag ställer mig lite undrande inför den beskrivning som Andersson & Fornäs gör av medieforskningen, som i deras tappning är i stort behov av att få injektioner av kulturperspektiv.

Läser man Andersson & Fornäs' beskrivning av den svenska medieforskningen blir man således serverad en bild av ett kulturellt ödelandskap. Deras utgångspunkt är ett upplevt behov av att "revitalisera mediastudierna i ljuset av kulturaliseringens föränderliga villkor" (s. 3) – precis som om fältet varit vitalt för att under en period ha förtvinat. Den historieskrivningen känner inte jag igen. Min förståelse av fältet är en annan. Är det inte i själva verket så att kulturorienterad medieforskning successivt har vuxit fram till att bli en av de dominerande delarna av fältet? Möjligen är det inte så att kulturperspektivet är i majoritetsposition, men en snabb blick runt Sveriges MKV-institutioner ger för handen en ganska rik flora av miljöer och även enskilda personer med kulturperspektiv, låt vara att dessa kulturperspektiv kan vara av lite olika slag. För att börja med min egen institution vid Södertörns högskola (där ju Fornäs själv numera befinner sig), är det svårt att hävda att den inte skulle vara starkt dominerad av kulturorienterade medieforskare. Listan på namn är för lång för att ta upp i detta sammanhang, men jag tror inte någon skulle missta sig på den kulturorienterade

karaktären (se vidare www.sh.se/mkv). Men även på andra håll är det kulturorienterade inslagen betydliga, t.ex. i Karlstad, Malmö. Men också en "gamal" institution som JMK rymmer inslag av kulturperspektiv. Blickar vi ut till de mindre högskolorna kan vi nämna Gävle och Högskolan Dalarna, vilka båda även rymmer starka inslag av filmvetenskap och därtill hörande kulturperspektiv. Framför allt är det kanske vid de nyare institutionerna man finner de starkaste inslagen av kulturteori. Detta medan det vid de gamla institutionerna med sina vidhängande journalistutbildningar finns en starkare avsaknad av sådana perspektiv (även om man, som Andersson & Fornäs också påpekar, mycket väl kan studera journalistik och nyheter ur kulturperspektiv, t.ex. som Sofia Johansson [2007] gör i sin avhandling *Reading Tabloids*).

Inte heller är det rättvisande att som Andersson & Fornäs hävda att medieforskare uniformt ägnar sig åt ett medium i taget (s 13f). Visst finns det lättfunna exempel på sådan forskning, men ska man rättvist beskriva medieforskningen bör också framhållas dem som har bredare utblickar. Det är heller inget självändamål att ta sig an hela medielandskapet på en gång, ty ibland är de frågor man söker svar på mer betjänta av ett monomedialt fokus.

Vid analyser av fält är det ofta fruktbart att söka kartlägga de konsekurerande institutionerna och i dessa söka finna de tongivande aktörerna. Inom medie- och kommunikationsforskningen torde en sådan institution vara de instanser som hanterar forskningsmedel, till exempel Vetenskapsrådet och Riksbankens Jubileumsfond. Vore Andersson & Fornäs' bild av kulturperspektiven som satta på undantag borde här återfinnas icke kulturorienterade representanter. Men, vilka sitter i dessa organ i skrivande stund? I Riksbankens Jubileumsfonds bedömningsgrupp sitter Fornäs själv, och i Vetenskapsrådets motsvarighet sitter undertecknad. Det är svårt att hävda att detta skulle vara ett tecken på ett undertryckande av kulturperspektiv. Mycket annat skulle kunna sägas om denna fördelning av inflytande – t.ex. den snedvridna könsfördelningen – men knappast att den i skrivande stund skulle indikera kulturskymning (riktigt säker inför framtiden kan man dock inte vara, och här finns anledning att känna oro framför allt för sammansättningen av VRs bedömningsgrupp).

Nödvändigheten av överflöden

Det finns också anledning att vara varsam med att heroisera forskning om medier som görs inom andra ämnen och vid institutioner utanför medievetenskapen. Visst finns det flera exempel på sådan forskning

som ger viktiga bidrag till medieforskningen, men minst lika ofta finner man exempel på återuppfinnningar av hjulet, eller alltför naiva närmanden till t.ex. receptionsprocesser eller produktionskontexter. Detta gäller i hög grad även den kulturforskning som inbegriper medier och som utförs av forskare inom andra discipliner än MKV. Inte minst märks det i ansökningar som kommer in till Vetenskapsrådets bedömningsgrupp där jag sedan ett par år deltar i att värdera ansökningar. Här finns det i stället anledning att som medievetare känna sig stolta, och vidkänna att man faktiskt bär på disciplinär expertis som inte finns inom andra områden. Det är ju nu en gång så att medievetenskapen har att kämpa emot vad man skulle kunna kalla ”det spontana medievetandet”: Eftersom alla har erfarenheter av medier – som TV-tittare, tidningsläsare, radiolyssnare, biobesökare, bokläsare, twittrare och facebookare – bär alla också på värderingar, kritik och synpunkter på mediernas verkningar, förtjänster och tillkortakommanden. Medievetenskapen måste dock kunna säga något annat, djupare, mer insiktsfullt än vad vardagskunskapen kan ge oss. Annars har den inget berättigande.

Därför kan man omvänt hävda att det vidare fältet av kulturforskning (liksom en lång rad andra forskningsfält) bör låta sig influeras av vad som sker inom medievetenskapen. Medier ingår ju idag som naturliga delar inom i stort sett alla samhälls- och kulturella områden vilket gör att de flesta discipliner konfronteras med mediefenomen i sin forskning. Det tycks dock som att man inom övriga samhälls- och kulturvetenskaper inte behöver lyssna till medieforskningen utan friskt klampar på i tron att man kan gå in och göra representationsstudier, användningsstudier, etc., utan att behöva läsa in sig på vad som gjorts inom medieforskningen.

Så, visst behöver medievetenskapen teoretiskt inflöde – det behöver alla ämnen. Men det betyder i lika hög grad att andra ämnen och områden, inklusive den kulturforskning som inte befinner sig vid medieinstitutioner, behöver inflöden från medievetenskapen!

Gränsöverskridanden bygger ju också på att det finns någon som vill försvara eller upprätthålla gränsen (inom forskningsområden, discipliner, etc.). Sådana gränsdragningar kan heller inte automatiskt betraktas som varandes av ondo. Gränsen dras trots allt för att avgränsa ett område för studium, för att man inom detta ska nå djupa, specialiserade kunskaper. Mång- och tvärvetenskap i all ära men den bygger till syvende og sidst på att det finns djupa kunskaper inom välvägränsade områden som kan gå i dialog med varandra. Den allmänna bredden hotar annars att tränga bort djupet.

Denna gränsdragningsvilja har diskuterats ur ett nordiskt perspektiv av Espen Ytreberg (2009), som menar att oron för områdets förstelning ofta luftas av dem som har sin forskarutbildning i något annat ämne än medie- och kommunikationsvetenskap. Måhända är det frukten av en rädsla för uteslutning som gör att forskare med ursprung i andra ämnen formulerar dessa farhågor. Likt Ytreberg har jag min forskarutbildning (om än inte grundutbildning) i MKV. Och likt Ytreberg är jag inte särskilt orolig över ämnets förstelning – det finns få tecken som tyder på en sådan förstelning om vi ser till utvecklingen de senaste två decennierna, då man kan säga att institutionaliseringen började med tillsättande av professurer och skapandet av ett grund- och forskarutbildningsämne. Förstelningshotet kommer snarare från nedskurna resurser som gör att forskarna (och därmed lärarna) inte har råd att åka på nationella och internationella konferenser och träffa andra medieforskare – både från MKV och andra discipliner. Särskilt de internationella mötena är av hög vikt, eftersom medieforskningen organiserat sig olika i andra länder, vilket gör att man automatiskt rör sig i vidare disciplinära cirklar.

Konferenssituationen illustrerar också tydligt skillnaden mellan forskningsfältet och utbildningsområdet MKV. På konferenser delas man inte in i paneler, sessioner och arbetsgrupper utifrån vilken typ av institution man tillhör, utan snarare utifrån vilka frågor man ställer, ur vilka perspektiv, och vilka medieformer man analyserar.

En annan fara som Andersson & Fornäs målar upp utgörs av vad de kallar för mediecentrism (s. 6). Den typen av kritik har även ventilerats internationellt, t.ex. av Nick Couldry (2006: 13ff). Även historiskt kan man spåra denna diskussion, t.ex. till den som fördes under 1970-talet i skandinavisk medieforskning, där man tog fast på att medieforskningens centrum ligger utanför medierna själv, i det av konflikter fyllda samhället (se den vidare diskussionen och beskrivningen av detta i Bolin 2003). Men då, precis som nu för Couldry, Andersson och Fornäs leder detta åtminstone ur mitt perspektiv helt fel! Möjligen är mediecentrismen en fara för kulturvetenskapen (som därmed riskerar att reduceras till medievetenskap), eller sociologin (för Couldry), men det är svårt att se att fokuseringen på medier (eller kommunikation) skulle vara felaktigt inom ett område som kallar sig medie- och kommunikationsvetenskap!

Tillåt mig att återigen exemplifiera från mina erfarenheter från Vetenskapsrådets bedömningsgrupp för statsvetenskap och medie- & kommunikationsvetenskap. Här finns många ansökningar av statsvetare (och politiska sociologer) som tar sig an fenomen

som involverar medier (eller ”media” som man i strid med svensk språkpraxis ofta felaktigt skriver), t.ex. som ingrediens i opinionsbildning. Problemet med flera av dessa ansökningar, sett ur ett medievetenskapligt perspektiv, är att de betraktar medierna som något som står utanför opinionsbildningen, och inte som en sedan mycket länge integrerad del av den. I själva verket är inte opinionsbildning i moderna storskaliga demokratier ens möjlig utan medierad kommunikation. Denna kommunikation kan förvisso förändras i sin karaktär, som t.ex. är fallet nu sedan Barack Obama framgångsrikt utnyttjat sociala medier (i kombination med mer interpersonella kommunikationsstrategier via sådana banala medier som vanlig telefon). Men det har knappast funnits någon tidpunkt då medier inte varit djupt integrerade i opinionsskapande processer. Att då betrakta medierna som något utanförstående är knappast fruktbart.

Nu är det förstas statsvetenskapens uppgift att koncentrera sin uppmärksamhet på det politiska, och inte ha medierna som huvudfokus. Det som är en smula beklämmande är snarare att medievetare, möjligen i förhoppningen att detta ska öka deras framgångspotential i bedömningsgruppen, också anammar det politikcenterade perspektivet. Här är problemet snarast *för lite* mediecentrism! Detta är i mina ögon en större fara för medievetenskapens strävanden efter djupare kunskap än att man fokuserar medier för mycket. Statsvetenskapen har den besvärande tendensen att betrakta medievetenskapen som en underavdelning till sitt eget ämne (Esaiason 2003 utgör ett mycket tydligt exempel på denna icke-reflexiva enögdhet). Här är det av högsta vikt att medievetenskaperna försvarar sitt eget ämnes autonomi och sina egna forskningsperspektiv. Annars kommer kulturorienterade och humanistiskt inriktade medievetenskaper inte nå gehör för sina ansökningar i detta forum. Det vore olyckligt om medievetenskapen skulle sektoriseras i en humaniora som får söka hos Riksbankens Jubileumsfond, och en samhällsvetenskapligt inriktad del som hänvisas till Vetenskapsrådet.

Att jag i styckena ovan tagit fasta på just statsvetenskaplig medievetenskap ska inte ses som att problemet är frånvarande inom andra ämnen. Jag skulle lika gärna kunnat ge exempel på etnologer, historiker, eller sociologer vilka bedriver forskning om medier och kommunikation obekymrade om att deras förståelsemodeller är outvecklade sedda ur ett medievetenskapligt kunskapsperspektiv.

Konsolidering av forskning

Det sistnämnda ska alltså ses som en farhåga från min sida, ty denna diskussion finns inte närvarande

hos Andersson & Fornäs. Här vill jag slå ett slag för en ökad integrering av den svenska medievetenskapen – både den med kulturinriktning och den med andra perspektiv. Risken för fragmentering och sekteterism är uppenbar, och bläddrar man igenom några nummer av *Nordicom Review* och *Nordicom Information* kommer man snabbt att upptäcka att det är ont om korsreferenser mellan svenska medievetenskaper, liksom mellan nordiska medievetenskaper över huvud taget. Man hänvisar gärna till sin egen forskning, vilket förstas inte är något fel utan ett led i att bygga upp en argumentation. Ibland hänvisar man till någon kollega vid den egna institutionen, men mycket sällan sker det några hänvisningar till forskning utförd vid andra institutioner. Vill medievetenskapen i Sverige och Norden göra anspråk på att vara ett fält i egen rätt måste detta åtgärdas. Utan referenser till vad andra medievetenskaper gör fragmenteras fältet, och – vad värre är – det bildas ingen fördjupad kunskap. För att nå djup kunskap behöver man bygga vidare på andras lärdomar, oavsett om ens epistemologiska syn är kumulativ eller förståelseorienterad i den mer djuphermeneutiska meningen. Den djupa teoretiska kunskapen byggs inte i singular isolation, utan i det kollektiva strävandet och viljan att veta mer. Svensk och nordisk medievetenskap har utmärkta fora i två institutioner, varav den ena internationell och peer review-baserad och den andra med nordisk räckvidd. Det vore oansvarigt att inte föra den inomvetenskapliga diskussionen i dessa fora.

Mot en ökad dialog

I det ovanstående har jag försökt att problematisera den bild som Andersson & Fornäs gav i sin dialogiska artikel, och pekat på de relativt omfattande kulturorienterade områden som ämnet och fältet faktiskt rymmer. Jag vill alltså hävda att den kulturorienterade forskningen långt ifrån är marginaliserad. Inte heller att den under en period legat i träda, utan snarare har den successivt växt fram till ett av de starkaste delområdena inom fältet.

För det andra har jag försökt nyansera diskussionen om vad som ligger innanför respektive utanför fältet, och i vilken mån ständiga gränsöverskridande är av godo. Jag har också pläderat för ett särskiljande av forskningsfrågor från utbildningsfrågor, och antytt något av de olika dynamiker som styr dessa båda verksamheter.

För det tredje vill jag gärna framhålla vikten av en kontinuerlig och engagerad dialog inom fältet. Den fortgående diskussionen är av högsta vikt för att fältet ska hållas levande, och för att den senaste forsk-

ningen ska kunna diskuteras ur policy-orienterade perspektiv, där nya områden kan pekas ut, och där aktuell forskningspolitik kan ventileras.

För det fjärde, och som en konsekvens av punkt tre, har jag försökt peka på vikten av inomvetenskap-

lig konsolidering genom att bygga vidare på och förhålla sig till den forskning som görs inom fältet, för att skapa djup (och inte bara bredd). Endast så kan vi gemensamt skapa en expertis som når legitimitet även inom andra forskningsområden.

Referenser

- Andersson, Magnus & Johan Fornäs (2010): "Mediekulturperspektivets möjligheter. Ett samtal i kulturaliseringens tecken", i *Nordicom Information*, vol. 32(1): 3-22.
- Bolin, Göran (2003): "Medieforskning mellan kultur och samhälle. För en integrativ medievetenskap", i Ulla Carlsson (red): *Mångfald i medieforskningen. Nordiska medieforskare reflekterar 4*, Göteborg: Nordicom, s. 71-88.
- Couldry, Nick (2006): *Listening Beyond the Echoes. Media, Ethics, and Agency in an Uncertain World*, Boulder & London: Paradigm.
- Esaiasson, Peter (2003): "Omedvetna kommunikationsforskare?", i Ulla Carlsson (red): *Mångfald i medieforskningen. Nordiska medieforskare reflekterar 4*, Göteborg: Nordicom, s. 35-40.
- Johansson, Sofia (2007): *Reading Tabloids. Tabloid Newspapers and Their Readers*, Huddinge: Södertörns högskola.
- Journal of Communication* (1983), vol. 33(3).
- Ytreberg, Espen (2009): "Hva er medievitenskap? Om å tegne medievetenskapens konturer", i *Nordicom Information*, vol. 31(4): 5-12.

Klimatförändringar på vita duken – passiviserande underhållning eller mobilisering?

*En argumentation för publikstudier
om film och föreställningar om jordens framtid*

TOMAS AXELSON

Den irländske forskaren Pat Brereton har initierat ett projekt inom HERA¹ med ett forskningsfokus på hur medier och film bidragit till ett ekologiskt paradigmsom enligt Brereton långsamt växer sig allt starkare hos den europeiska allmänheten (Brereton 2008). Intresset för film och samhällliga förändringar i synen på miljö och klimat är frågor som har beröringspunkter med förändringar i människors attityder över tid, bl.a. synen på förhållandet mellan människa och natur (Uddenberg 1995, Bråkenhielm 2001).

Det finns goda skäl att anta att filmer utgör en resurs av växande betydelse för människors konstruktion av grundläggande föreställningar och värderingar (Marsh 2004, Marsh 2007, Axelson 2008). Fler studier behövs dock för att bättre förstå hur grundläggande värderingsfrågor konstrueras i relation till vår tids flöde av rörliga bilder, dvs. visuellt och socialt distribuerade representationer i audiovisuella medier (Moscovici 1995, Axelson 2009). En underbeforskad fråga handlar om relationen mellan livsåskådningsmässiga förändringar i samhället och en alltmer visuellt dominerad medievärld (Mitchell 2005). Filmvetenskap har traditionellt sett inte i någon större utsträckning engagerat sig i publikstudier där forskare fokuserar publikens egna upplevelser av spel- eller dokumentärfilm relaterat till individens vardagstänkande (Persson 2000, Vaage 2008).

Jag argumenterar därför för att Breretons hypotes om ett ökande ekologiskt sentiment under framväxt hos en europeisk allmänhet bör underkastas en empirisk och kritisk prövning utifrån ett receptions- perspektiv med konkreta publikstudier. Den brittiska publikstudien som gjordes i samband med lanseringen

och publikmottagandet av den amerikanska katastroffilmen *The Day After Tomorrow* (2004) är dock en sådan. Den är ett intressant exempel på filmpublikforskning som presenterar empiriska resultat om hur filmpubliken hanterar en spelfilm där dramatiska klimatförändringar står i centrum för handlingen. Vad kan med andra ord publikorienterad receptionsforskning säga oss om filmens möjligheter att vara en resurs för livsåskådningsorienterade processer relaterade till människors föreställningar om sin plats i världen och sitt eventuella ansvar för samhällets framtid? (Lowe et al. 2006, Axelson 2008).

Undergång på film – dystopi och utopi

Spektakulära undergångsvisioner där mänsklighetens livsbetingelser står i centrum har i många år funnits med som en ingrediens i ett antal spelfilmer i Hollywoods mainstreamfåra (Brereton 2005, Axelson 2007). Astrid Söderbergh Widding tolkar undergångsskildringarnas attraktionskraft utifrån att dessa ofta berör en grundkonflikt mellan gott och ont som varit tacksam att hantera i den samtida populärkulturen. ”Denna kombination av motsägelsefulla bilder, skräck, destruktion och undergång å ena sidan, härlighet, fred och nyskapelse å den andra, är kanske det som gör det eskatologiska eller apokalyptiska motivet så starkt och livskraftigt – det kombinerar dystopi och utopi” (Söderbergh Widding 2005: 198). Widding pekar på en intressant dubbelhet i undergångsmotivet. För en ovan betraktare står i regel destruktionen i förgrunden, med en ofta visuellt slagkraftig gestaltning som dominerar inom ramarna

för filmberättelsen. Mera undanskynt är ett underliggande, etiskt uppbyggligt, utopiskt och mytiskt tema om rening och återställelse som kan finnas i implicit i berättelsernas förlängning, eller i sällsynta fall, explicit i filmernas slutscener.

Detta understryker även Pat Brereton. Han menar att många av Hollywoods katastroffilmer gestaltar excesser av destruktionslusta men att filmerna på ett motsägelsefullt sätt också propagerar för det motsatta, med ideologiska och mytologiska inslag förankrade i handlingen som ger uttryck för en ekologisk utopisk potential, inte sällan inkluderande ett självutgivande offer för att säkra en beboelig värld och mänsklighetens framtid, "saving the planet [...] with an act of supreme self-sacrifice" (Brereton 2005: 201). Man bör enligt Brereton vara uppmärksam på Hollywoodfilmens bidrag till en i grunden etisk dagordning, "particularly through the use of ecological/mythic expression, evidenced in a range of narrative closures" (Brereton 2005: 11).

Brereton argumenterar för att en analys av filmernas slutscener ofta manifesterar en djupare liggande etisk agenda som han menar påverkar långsamma förskjutningar i övergripande normativa tolkningsparadigm. Ett budskap formuleras om människans plats i kosmos och en idé om en återställd balans mellan människan och naturen, "the utopian ecological themes which pervade mainstream Hollywood cinema" (Brereton 2005: 12). Den sortens textuella analyser som Widding och Brereton gör pekar på behovet av publikforskning, där hypoteser om filmers attraktionskraft underkastas empiriska studier om hur och på vilket sätt filmpublikens individer av kött och blod bearbetar sina filmupplevelser av exempelvis katastroffilmer.

***Waterworld* (1995)**

Utifrån ett generellt intresse för undergångsskildringar på film och i det här sammanhanget ett specifikt intresse för klimatkatastrofer på film, vill jag därför reflektera över filmen *Waterworld*, från 1995. Filmen var 1995 den dyraste filmproduktionen dittills och fick en omfattande kommersiell lansering (www.IMdb.com). Filmen ställer drastiska klimatologiska förändringar i centrum av handlingen med scenariot att jorden snabbt blivit så uppvärmd att polarisarna har smält och sköljt bort den mänskliga beboeliga miljön. Kevin Costner spelar huvudpersonen i filmen som utspelar sig "in a future where the polar ice caps have melted and most of Earth is underwater" (www.IMdb.com). Flera meter under vatten ligger översköljda städer med sina rader av hus och gator som minnen av en förgången värld. Spillror

av människor har överlevt på vattenytan med rester från en mänsklig civilisation. Gamla containerfartyg samsas med enkla timmerflottar och specialbyggda trimaraner hopplockade av skrot. Konstgjorda atoller fungerar som handelsstationer i en extremt fientlig och rå värld. Det är en skildring av ett postcivilisatoriskt samhälle. Total individualism, råstyrka och banditmoral regerar. Samtidigt skildrar filmen det biologiska livets sköra värde genom att huvudpersonen vårdar en krukväxt. Varje morgon håller han försiktigt ut vattnet som han sköljt munnen med i krukans, och den 'naturliga' plantan blir en symbol i filmen för det ekologiska sammanbrottet.

Trots den massiva kommersiella lanseringen blev den ingen ekonomisk succé. Brereton för ett resonemang om kommersiellt framgångsrika storfiler från Hollywood som jag sympatiserar med. Hur hårt man än marknadsför filmer når man inte fram till sin tänkta jättepublik om man inte också lyckas engagera publikens tankar och känslor (Brereton 2005, Marsh 2004). Utifrån en sådan synvinkel är *Waterworlds* kommersiella flopp intressant. Den empiriska frågan om hur publiken förhåller sig till klimatförändringar på film berörs indirekt eftersom filmen *Waterworld* trots hård lansering inte nådde någon stor publik. Om man tillåter sig att betrakta kvantitativ publikframgång som *ett* slags mått på hur väl en film kommunicerar med sin samtid så tycks *Waterworld* ha haft dålig kontakt med tidsandan och publiken i mitten på 1990-talet. Det finns många orsaker till varför en film inte lyckas beröra sin publik, men min spekulering är att tiden vid mitten av 1990-talet ännu inte var mogen för en ramberättelse med dramatiska klimatförändringar som avgörande faktorer för handlingen. Kanske var läget ett annat nästan ett decennium senare då Hollywood på nytt lanserade en påkostad katastroffilm med klimatfrågan i centrum. Den blev betydligt mer framgångsrik.

***The Day After Tomorrow* (2004)**

År 2004 kom filmen *The Day After Tomorrow* som blev en stor publiksuccé världen över. I filmen får vi som publik ta del av en spektakulärt uppspeedad klimatförändring på några få dygn. Accelererande orkaner ställer sig i kö över Atlanten och bildar ett superomslag i hela världsväret. Istället för att komma krypande över årtionden slår kylan till med temperaturfall som är direkt dödande. Storbritannien blir botenfruset på ett ögonblick, havsvågor sköljer in över New York för att sedan frysa till is. Materien fryser ögonblickligen, med isen slickande utmed gator och väggar, dödande alla levande som blir upphunna. Vid en jämförelse har *The Day After Tomorrow* skapat

en rakt motsatt apokalyps jämfört med *Waterworld*; nedisning och fimbulvinter istället för värmechock och översvämning.

I *The Day After Tomorrow* är vetenskapsmän och -kvinnor viktiga huvudaktörer som driver handlingen framåt. I filmen laborerar de med vetenskapliga scenarier och tar frågan om klimathotet till relativt avancerade resonemang där de existentiella frågorna om de hotade livsvillkoren blir synnerligen explicita.

Ett empiriskt exempel – Does tomorrow ever come?

Till skillnad från 1995, när *Waterworld* hade premiär, fanns år 2004 en grupp forskare som passade på att göra mottagandet av *The Day After Tomorrow* till föremål för en publikstudie (Lowe et al. 2006). Filmen *The Day After Tomorrow* marknadsfördes som en traditionell action-film där filmbolaget, trots närvaron av vetenskapsmän i handlingen, tonade ned dess vetenskapliga förankring. Filmen var en action-film i första hand. Men i filmens kölvatten kom många forskare, politiker och miljöaktivister att reflektera över hur filmens dramatiska klimatscenarier egentligen kunde påverka lekmanaföreställningar om effekterna av pågående klimatförändringar. I debatten formulerades motstridiga antaganden. Vissa debattörer trodde att publikens reaktioner på de dramatiska scenerna skulle öka det allmänna klimatmedvetandet och därmed öka medborgarnas vilja att höja de politiska målsättningarna i miljöpolitiken, medan andra spekulerade i att de visuellt extrema bilderna på snabba miljöförändringar snarare skulle förstärka en existerande skepsis inför klimatförändringsperspektivet överhuvudtaget.

Den brittiska forskargruppen lyfte fram mediernas roll som signifikant för den kognitiva konstruktionen av vardagsföreställningar om klimatförändringar i ett komplext samspel mellan vetenskaplig kunskap och common-sense. Särskilt komplex blir detta samspel när medier förmedlar perspektiv och vetenskapliga föreställningar som tenderar att röra sig inom en oidentifierad gräzon inom "the socio-political psyche" (Lowe et al. 2006: 436). Forskargruppen tog som sin uppgift att empiriskt analysera hur filmen *The Day After Tomorrow* påverkade publikens tankar kring klimatförändringar utifrån fyra nyckelaspekter "the likelihood of extreme impacts; concern of climate change versus other global problems; motivation to take action; and responsibility for the problem of climate change" (Lowe et al. 2006). Genom enkätundersökningar före och efter publikens filmbesök kombinerat med fokusgruppsintervjuer en månad efter biobesöket kunde forskargruppen göra flera

intressanta iakttagelser. Filmen tycks generellt i undersökningsgruppen ha ökat medvetenheten och engagemanget om klimatförändringar. För vissa individer tycks filmen givit en klarare mental modell som underlättat en förståelse av vad klimatförändringar kan handla om, som ett komplement till statistik om förändringar som andra medier förmedlat.

Fokusgruppsintervjuerna berörde frågan om trovärdigheten i scenariot i filmen. Flera respondenter var upptagna med vad som var rimligt och inte i filmens berättelse och de flesta var överens om att filmens scenario var mycket överdrivet. Samtidigt var filmen otydlig och skapade en kunskapsmässig osäkerhet enligt vissa respondenter. "The film sensationalises an important topic and does more harm than good" konkluderar en röst i enkätmaterialet (Lowe et al. 2006: 451). Denna osäkerhet om vad som är fakta och vad som är fiction kunde ses även hos andra respondenter. "[Y]ou didn't know exactly where the truth ended and Hollywood started" (Lowe et al. 2006: 447).

Detta lyfte forskarna fram som en viktig aspekt kring fiktionsfilm och miljöfrågor. Vem publiken uppfattade som avsändaren och avsändarens trovärdighet hade en avgörande betydelse för tolkningen av budskapet. Publiken i den brittiska studien efterlyste medieröster med högre vetenskaplig legitimitet som gav en tydligare faktaorienterad bas för bedömning av rimliga framtidsscenarier.

De båda sista dimensionerna som studien fokuserade handlade om känslan av ansvar, liksom frågan om motivationen att gå från ord till handling. Filmen *The Day After Tomorrow* aktiverade respondenternas känsla av ansvar samtidigt som klimatförändringarnas dramatiska globala förlopp också riskerade skapa en känsla av uppgivenhet hos vissa respondenter. Andra menade att det var exakt den sortens chockbilder som kunde behövas för att väcka en ökad motivation att ta större ansvar för sitt miljöagerande. Frågan om skrämselfbudskap är komplex då chockbilder både verkar kunna öka människors engagemang samtidigt som skrämmande bilder minskar människors förmåga att göra något åt saken i den egna vardagen (Lowe et al. 2006: 451). I fokusgrupperna fördes diskussioner där människor resonerade om sitt eget bidrag och sitt eget ansvar liksom ansvaret politikerna har för att samordna ett kollektivt ansvar.

Filmen aktiverade i fokusgrupperna också mer komplexa geopolitiska sammanhang och sociala konsekvenser av förändrade livsvillkor. Några respondenter berörde exempelvis den våg av miljöflyktingar som i filmen tvingas fly från USA till Mexicos varmare breddgrader, en möjlig konsekvens man inte reflekterat över tidigare. Filmen kunde för vissa

respondenter med andra ord ge upphov till en mer avancerad insikt om hur klimatförändringar skulle kunna skapa nya sociala och politiska villkor i världen. Forskarna kunde också se att för många deltagare i studien så kom de stora övergripande globala miljöaspekterna att med tiden överskuggas av vardagens mer näralliggande frågor.

Sammantaget summerar den brittiska forskarstudien sin analys av publikresponser på filmen *The Day After Tomorrow* på följande sätt. Publiken är generellt mycket medveten om att filmen är fiktion och inte fakta. Responsen hos delar av publiken visar att klimatfrågor i en fiktionsfilm som (över)dramatiserade klimatperspektivet tycktes skapa förvirring hos publiken och kunde enligt studien till och med motverka miljöengagemanget. Samtidigt fanns individer som trots ett fikionaliserat scenario med våldsamma visuella överdrifter drar egna slutsatser och gör personliga reflektioner utifrån sin egen kunskap om klimatförändringar och deras konsekvenser för det egna livet (Lowe et al. 2006: 453).

Filmen *The Day After Tomorrow* sände dubbla budskap enligt forskargruppen. Många i publiken blev aktiverade för ett ökat miljömässigt ansvarstagande utifrån den känslomässiga dramatiken i filmen. Samtidigt ställdes publiken utan vägledning om hur man skulle kanalisera sitt ökande engagemang. Både trovärdig vetenskaplig information efterlystes liksom en politisk styrning av individuella och kollektiva förändringsinitiativ.

Forskargruppens drog slutsatsen att den sorts emotionella och kognitiva intresse som en katastroffilm kan aktivera borde tas om hand på något sätt om publikens miljöengagemang skulle mobiliseras mera uthålligt.

If stark images and words are to be used to inform the public and communicate risks associated with climate change, it is important to capitalize upon public reactions. As our study has shown, the effects upon the public psyche may be brief and quickly overtaken by more pressing day-to-day issues. (Lowe et al. 2006: 454)

Den brittiska studien, med enkäter och uppföljande fokusgrupper är intressant men stannar på ytan. För att ta ett nästa steg bör fokusgruppsintervjuer följas upp av individuella intervjuer med en ambition att analysera människors reflektioner och värderingar och huruvida dessa är för individen centrala tankegångar eller ej (Bråkenhielm 2001, Westerlund 2001). Är frågorna av övergående karaktär som en del av en tillfällig aktiverad allmänpolitisk samtidsdiskurs, eller är de för individen viktiga och centrala värderingar, djupare förankrade i en personligt utfor-

mad verklighetsförståelse? (Axelson 2008). De resonemang som aktiveras av en film bör således också analyseras utifrån en aspekt om frågornas centralitet (Sjodin 2001).

Klimatförändringar, fiktion och framtidspessimism

I Sverige har miljösociologisk forskning bedrivits länge (Lidskog, Sandstedt & Sundqvist 1997). Två nyligen startade forskningsprojekt har en specifik inriktning på analys av sociala representationer och common-sense-tänkande knutet till klimatförändringar (Höijer, Berglez & Olausson 2006, Wibeck 2008, Olausson 2009b). Olaussons m.fl. projekt orienterar sig mot medborgerliga föreställningar och förståelsen av klimatförändringar utifrån TV-nyheter och artikelserier i svensk press. Victoria Wibeck har initierat en studie om hur medborgerliga föreställningar formuleras kring miljöförändringar och på vilket sätt expertröster i pressartiklar blir en del av lekmanaföreställningar om miljöförändringar i vardagens kommunikation människor emellan (Wibeck 2008). Jag argumenterar för ett behov av studier där forskningen inom ett miljösociologiskt forskningsfält kring medier och vardagsföreställningar om klimatförändringar kompletteras med publikstudier om på vilket sätt och under vilka omständigheter även film bidrar till medborgerliga föreställningar om klimatförändringar.

Det är detta Pat Brereton också efterlyser inom i en europeisk forskningskontext. Vilken roll har spelfilmen för skapandet av medborgerliga föreställningar om klimatförändringar och vilken roll spelar filmen för framväxten av en ekologisk grundsyn hos filmpubliken? (Brereton 2008). Jag vill liksom Brereton se framtida forskningsansatser som analyserar publikresponser på filmer i olika genrer som skulle kunna skapa ny kunskap om hur filmiska representationer griper in i publikens egna föreställningar av klimatförändringar och mer varaktiga övertygelser om tillvaron.

En intressant infallsvinkel att pröva empiriskt är vilken slags dragningskraft undergångsföreställningar utövar på människor i det senmoderna samhället. Carl-Reinhold Bråkenhielm sätter in föreställningarna om en förestående miljökatastrof i ett civilisationskritiskt perspektiv och lyfter fram ett idéhistoriskt arv i västerlandet där föreställningar om jordens undergång har kommit och gått med jämna mellanrum, dvs. en mer utarbetad form av filosofisk framtidspessimism (Bråkenhielm 2007).² Detta perspektiv kan kasta ljus över den popularitet som katastroffilmer ofta åtnjuter, där vi i biomörkret tryggt kan låta oss skrämmas av realistiskt skapade scenarier där vi får bevittna jor-

dens undergång. Ett sådant synsätt skulle förstärka en tolkning av klimatförändringar på vita duken utifrån rubrikens första tankeled – det handlar om underhållning, mer än mobilisering.

Under hösten 2008 hade ytterligare en film med bred kommersiell lansering premiär som fångade upp undergångsfascinationen, nämligen *Wall-E*. Filmen var en globalt lanserad familjefilm producerad av Pixar Animation Studios/Walt Disney Pictures. I förgrunden finns en kärlekshistoria mellan två robotarna Wall.E och EVA. Filmen utspelar sig 700 år in i framtiden i en tid där fotosyntesen har upphört på jorden med följden att all växtlighet har utplånats. Mänskligheten har flytt ut i rymden i ett gigantiskt rymdskepp. Filmens intrig kretsar kring det ögonblick då roboten Wall.E hittar en grön planta, ett första tecken på att jorden på nytt skulle kunna bli ett hem för människorna. Upptäckten av plantan skickas av roboten EVA, som ett budskap till det avlägsna rymdskeppet. Filmen slutar med mänsklighetens återkolonisering av jorden efter många hundra års exil i rymden.

Min egen filmupplevelse var kluven när jag såg denna film på bio tillsammans med framför allt mellanstadiebarn och deras föräldrar. Medan eftertexterna rullade på filmduken gjorde jag två motstridiga tolkningar av denna varma och uppbyggliga familjefilm. Antingen fungerar filmen i någon mån som en politisk miljömobilisering. I centrum för berättelsen fanns den ödelagda planeten liksom jakten på den gröna plantan som bevisade att fotosyntesen åter kommit igång i den jordiska atmosfären. Den andra möjligheten är att miljöperspektivet drunknar i den kärlekshistoria mellan de två robotarna som utgjorde filmens feel-good-material. Miljökatastrofen utgör i ett sådant perspektiv enbart en kittlande fond mot vilken en dramatisk berättelse fått sin utformning. En sådan tolkning tillskriver också producenterna i Hollywoods drömfabrik en sofistikerad förmåga att fånga upp vår dagsaktuella rädsla för en skenande miljökatastrof. Klimatförändringen blir med ett sådant synsätt reducerad till en filmkrydda i en kommersiell familjefilm.

Film, meningsskapande och självets projekt

Filmforskare konstaterar att vi ser mer film än någonsin i Sverige, ca fem gånger mer film idag än för 50 år sedan (Hedling & Wallengren 2006). Publikorienterad receptionsforskning visar på vilket sätt filmkonsumtion kan vara underhållning men också ha förmågan att beröra processer relaterade till livsåskådning och självförståelse. I min empiriska studie, *Film och mening. En receptionsstudie om spelfilm,*

filmpublik och existentiella frågor, så presenterade jag ett resultat som pekade på att spelfilm kunde vara en impuls i en självreflexiv process för bearbetning av existentiella frågor. Film tycktes i vissa livssituationer till och med kunna vara en viktig resurs för formulerandet av moraliska ideal om ansvar för medmänniskan, formulerandet av en livsuppgift och för upplevelsen av mening i livet (Axelson 2008).

Frågor om klimatförändringar på film berör publikens konstruktion av verkligheten och föreställningar av framtiden. Dessa framtidsperspektiv kan också relateras till frågan om det egna ansvaret och den berättelse individen konstruerar om sig själv som samhällsmedborgare och person. Filmkonsumtion bidrar med material till mediebrukares jagformation där både fiktivt och icke-fiktivt stoff hanteras (Thompson 1995, Jansson 2001). Flera forskare analyserar jagformationen som en ständigt pågående process i det senmoderna samhället, självets reflexiva projekt (Giddens 1997, Johansson 2002, Olausson 2009a).

Kognitiva livsåskådningselement av teoretisk natur existerar parallellt med värderingar och föreställningar om moraliska ideal som individen bearbetar mer eller mindre utvecklat i sin egen förståelse av sig själv (Bråkenhielm 2001). Bråkenhielm problematiserar något han kallar samtidens avmoralisering och värdefragmentisering som något som är typiskt för det västerländska samhället där nutidsmänniskan i mångt och mycket saknar ett stöd i ett gemensamt värdemönster (Bråkenhielm 2007). I denna individualisering av meningssystemen finns enligt den amerikanske religionssociologen Wade Clark Roof ett ökat personligt livsåskådningssystem sökande och ett ökat fokus på självförståelse och självreflexivitet hos samhällsmedborgarna. Detta stannar dock inte enbart vid ett inåtvänt navelskådande utan kan uppfattas som ett sökande efter djupare personlig mening och ett större samhälleligt ansvarstagande (Roof 1999). Denna infallsvinkel menar jag kan fördjupa empiriska studier om film och filmtolkning med ett synsätt på individen som meningssökande och meningsskapande (Gärdenfors 2006). Inte minst genom teoretiska perspektiv på det 'utsträckta självet' och dess utflykter i medierade fantasivärldar, där människan kan drömma om andra sätt att vara människa på (Johansson 2002).

I de många teorierna om det reflexiva självet lyfter Vaage (2008) fram filmens bidrag till människors transformation av sin självbild. I min forskning om film och existentiella frågor har jag empiriskt illustrerat hur en kulturell impuls – en film – kan fungera som en resurs för förändring och utveckling av frågor som har hög personlig relevans, knuten till individens personliga meningssystem och centrala

föreställningar om det egna jaget, d.v.s. den mentala självrepresentationen.

Det empiriska resultatet kan vidareutveckla Giddens och Roofs syn på självets projekt och skapandet av ett personligt trossystem och en sammanhängande och ständigt reviderad biografisk berättelse (Giddens 1997). Detta blir synligt i min forskning om människors upplevelse av favoritfilmer och hur dessa utgör resurser för självförståelsen och konstruktionen av en *föränderlig* jaguppfattning. Film kan med andra ord tillhandahålla symboliskt material som griper in i självschematiska föreställningar, inte bara existerande föreställningar om det typiska för det egna jaget utan också möjliga komponenter om den man önskar vara, som ideal i den egna självbilden (Fiske & Taylor 1991, Stacey 1994, Waldahl 1998, Axelson 2008).

Upplevelsen av starka filmupplevelser pekar således i riktning mot att publiken relaterar till filmiska förebilder på ett personligt sätt. Favoritgestalter på vita duken samspelar med självbilsrelaterade processer där individens föreställningar om sitt moraliska handlande konstrueras i en process som knyter samman medierade yttre representationer och kognitiva inre representationer (Axelson 2008). Ett sådant synsätt skulle förstärka en tolkning av klimatförändringar på vita duken utifrån rubrikens andra tankeled – det handlar inte enbart om underhållning utan också mobilisering.

När det gäller klimatfrågan och människors beskrivningar av vilka medier som påverkat deras uppfattningar visar pågående forskning att respondenter relaterar till både press, TV och spelfilm, men också dokumentärfilmer som t.ex. den kända klimatfilmen *En obekvämt sanning* (2006) med den amerikanske politikern Al Gore.³ I ett nyligen påbörjat intervjuprojekt uttrycker enskilda respondenter som engagerat sig miljöpolitiskt på senare år, att filmen *En obekvämt sanning* skakat om och påverkat deras miljöengagemang. Det pekar i riktning mot att viss film har en politiskt mobiliserande effekt på viss publik. I den svenska dokumentärfilmen *The Planet* (2006), liksom i Al Gores film *En obekvämt sanning*, utgör klimatförändringarna det explicita innehållet. Regissörerna bakom *The Planet* kombinerar intervjuer med aktade vetenskapliga miljöforskare med illustrationer från platser runt jorden, allt i en avancerad mix av ljud- och bildloopar som skapar en poetiskt visuell och retorisk kraft. *The Planet* är därför extra intressant för en forskare intresserad av den rörliga bildens visuella retorik (Kjeldsen 2008). Det medierade budskapet i *The Planet* fusionerar argument från framstående forskare och opinionsbildare, med suggestiva bildflöden och repetitiv musik. Tilltalet är både kognitivt och emotionellt.

Frågan om emotionell förankring är kanske den viktigaste teoretiska kompletteringen för att fördjupa förståelsen av samspelet mellan film och medborgerliga föreställningar om klimathot och klimatförändringar. Här berörs ett område som är underbeforskat. Det är angeläget att empiriskt och teoretiskt problematisera hur man ska tolka relationen mellan emotioner och kognitioner vid filmreception (Grodal 1997, Gaut 1999, Marsh 2004). Mer elaborerade perspektiv på hur man kan uppfatta affekter och sentiment knutna till kognitiva attityder och föreställningar är eftersträvansvärda för att bättre förstå publikens relation till filmiska representationer (Frijda & Masquita 2002). Inte minst utifrån den exempelösa publikframgången som en film som *Avatar* (2009) uppvisat, en film som i hög grad berör idéer om människans och jordens fortlevnad. Diskussioner om globala hot kan skapa negativa framtidsutsikter och eventuellt leda till negativa känslor, svåra för individen att hantera med bevarad kognitiv konsnans (Harmon-Jones 2002). Den brittiska studien om *The Day After Tomorrow* pekade på en sådan möjlig effekt, dvs. en ambivalens hos publiken mellan viss politisk vardagsmobilisering å ena sidan och ökad passivitet och förnekelse å andra sidan.

Slutsats

Det finns goda skäl att anta att visuella representationer om klimatförändringar i form av rörlig bild och film utgör en resurs för konstruktionen av vardagsföreställningar hos publiken om globala klimathot. Trots vissa empiriska forskningsinsatser får området betraktas som underutvecklat. Det är få forskare som genomfört empiriska studier om film som en kulturell resurs för människors reflektioner kring grundläggande livsfrågor.

Med hjälp av publikstudier skulle frågan om *hur* klimatförändringar på film uppfattas kognitivt och emotionellt kunna få ett tydligare svar. Jag efterfrågar empiriskt underbyggda svar på följande frågeställningar. På vilket sätt relaterar filmpublik representationer av klimatförändringar på film till sitt eget liv som samhällsmedborgare? Under vilka omständigheter aktiverar film om klimatförändringar filmpublikens egna övertygelser, grundvärderingar och framtidsperspektiv? Vilka likheter och skillnader existerar i receptionen av budskapet i en fiktionsfilm jämfört med en dokumentärfilm?

Den samhälleliga nyttan handlar om att belysa hur kollektiva och kulturella representationer om globala klimat- och framtidsfrågor konstrueras och cirkuleras genom fiktionsfilm och dokumentärfilm som en resurs för medborgerliga föreställningar om

klimatförändringar. En sådan forskning skulle kunna ge en ökad förståelse för de komplexa villkoren för miljöpolitiskt opinionsarbete, där inte bara etablerade samhällsinstitutioner utan också populärkulturen

har betydelse. Fungerar film i huvudsak som passiv underhållning eller kan film indirekt, mentalt bereda mark för politisk mobilisering när det gäller mänsklighetens framtidsfrågor?

Noter

1. Humanities in the European Research Area
2. Jämför med Anders Bollings nyutkomna debattbok i Sverige med titeln *Apokalypsens gosiga mörker*. Bollings bok är en journalistisk och filosofisk uppgörelse med vår benägenhet att se maximalt mörkt på samtiden och ett samhälle där pessimismen alltid hålls högt och optimism hånas.
3. Höijer mfl (opublicerat) pågående forskningsprojekt "From Risk to Threat", med fokusgruppsintervjuer om klimatfrågor.

Referenser

- Axelsson, Tomas (2007) "Apokalyptisk film och samhällsklimat – den filmiska undergångsvisionens attraktionskraft som gestaltning och samtidskommentar." I Liljefors Persson, Bodil & Gustafsson Lundberg, Johanna (red.) *APOCALYPSE NOW – fakta, ideologi och domedags-scenarior i klimatförändringarnas kölvatten*. Malmö: FRL Årsbok 2007.
- Axelsson, Tomas (2008) *Film och mening: en receptionsstudie om spelfilm, filmpublik och existentiella frågor*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet. Tillgänglig på Internet: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-8396>
- Axelsson, Tomas (2009) "Kärleksmatrisen på vita duken. Drömmar och desillusioner". I Lindfelt, Mikael & Gustafsson Lundberg, Johanna (red.) *Kärlekens förändrade landskap. Teologi om samlevnad*. Stockholm: Verbum.
- Bolling, Anders (2009) *Apokalypsens gosiga mörker*. Stockholm: Bonnier förlag.
- Brereton, Pat (2008) "A Call for EU Research Partners". <http://webpages.dcu.ie/~brereton/research.html> (Elektroniskt hämtat 2009-02-14).
- Brereton, Pat (2005) *Hollywood Utopia. Ecology in Contemporary American Cinema*. Bristol: Intellect Books.
- Bråkenhielm, Carl-Reinhold (2001) (red.) *Världsbild och mening. En empirisk studie av livsåskådningar i dagens Sverige*. Falun: Nya Doxa.
- Bråkenhielm, Carl-Reinhold (2007) *Vad gör vi med framtidspessimismen – och vad gör framtidspessimismen med oss?* I Liljefors Persson, Bodil & Gustafsson Lundberg, Johanna (red.), *APOCALYPSE NOW – fakta, ideologi och domedags-scenarior i klimatförändringarnas kölvatten*. Malmö: FRL Årsbok 2007.
- Fiske, Susan T. och Taylor, Shelley E. (1991) *Social Cognition*. New York: McGraw-Hill.
- Frijda, Nico H. & Masquita, Batja (2002) "Övertygelser genom emotioner", I Frijda, Nico H., Manstead, Antony S. R. & Bem, Sacha (red.), *Emotioner och övertygelser – hur känslor påverkar våra tankar*. Lund: Studentlitteratur.
- Gaut, Berys (1999) "Identification and Emotion in Narrative Film". I Platinga, Carl och Smith, Greg M. *Passionate Views. Film, Cognition, and Emotion*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Giddens, Anthony (1997) *Modernitet och självidentitet. Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Daidalos.
- Grodal, Torben (1997) *Moving Pictures. A New Theory of Film, Genres, Feelings, and Cognition*. Oxford: Oxford University Press.
- Gärdenfors, Peter (2006) *Den meningssökande människan*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Harmon-Jones, Eddie (2002) "Ett perspektiv utifrån kognitiv dissonanst teori på emotionernas roll för bibehållande och förändring av föreställningar och attityder". I Frijda, Nico H., Manstead, Antony S.R. & Bem, Sacha (red.), *Emotioner och övertygelser – hur känslor påverkar våra tankar*. Lund: Studentlitteratur.
- Hedling, Erik & Wallengren, Ann-Kristin (2006) (red.) *Solskenslandet. Svensk film på 2000-talet*. Stockholm: Atlantis.
- Höijer, Birgitta, Berglez, Peter & Olausson, Ulrika (2006) "From Risk to Threat. Social Representation of Climate Change in the Media and Among Citizens". FORMAS, Projektansökan.
- Jansson, André (2001) "Contested Meanings. Audience Studies and the Concept of Cultural Identity." I Kivikuru, Ullamaja (red.) *Contesting the Frontiers. Media and Dimensions of Identity*. Göteborg: Nordicom.
- Johansson, Thomas (2002) *Bilder av självet: vardagslivets förändring i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur och kultur
- Kjeldsen, Jens Elmelund (2008). *Retorik idag. Introduktion till modern retorikteori*. Lund: Studentlitteratur.
- Lidskog, Rolf, Sandstedt, Eva & Sundqvist, Göran (1997). *Samhälle, risk och miljö. Sociologiska perspektiv på det moderna samhällets miljöproblem*. Lund: Studentlitteratur.
- Lowe, Thomas et al. (2006) "Does tomorrow Ever Come? Disaster Narrative and Public Perceptions of Climate Change". (Elektronisk) *Public Understanding of Science* vol. 15, ss. 435 – 457. Tillgänglig: Sage Publications, <http://pus.sagepub.com>. (2008-11-06).
- Marsh, Clive (2004) *Cinema and Sentiment. Film's Challenge to Theology*. Bletchley: Paternoster.
- Marsh, Clive (2007) *Theology Goes to the Movies: An Introduction to Critical Christian Thinking*. London: Routledge.

- Mitchell, W.J Thomas (2005) *What do Pictures Want? The Lives and Loves of Images*. Chicago: University of Chicago Press.
- Moscovici, Sergei (1995) "Från kollektiva till sociala representationer: en kort historik". I Mohamed Chaib & Birgitta Orfali, (red) *Sociala representationer: Om vardagslivets sociala fundament*. Göteborg: Daidalos.
- Olausson, Ulrika (2009a) "Identitet". I Bergelez, Peter & Olausson, Ulrika (red) *Mediesamhället. Centrala begrepp*. Lund: Studentlitteratur.
- Olausson, Ulrika (2009b) "The 'Climate Threat' and Constructions of Identity in Swedish News Media." Paper presenterat vid den 19:e Nordiska konferensen för medie- och kommunikationsvetenskap, NordMedia 09 Kropp, Själa och Samhälle.
- Persson, Per (2000) *Understanding Cinema: A Psychological Theory of Moving Imagery*. Stockholm: Department of Cinema Studies.
- Roof, Wade Clark (1999) *Spiritual Marketplace. Baby Boomers and the Remaking of American Religion*. Princeton: Princeton University Press.
- Sjödin, Ulf (2001) *Mer mellan himmel och jord?: en studie av den beprövade erfarenhetens ställning bland svenska ungdomar*. Stockholm: Verbum
- Stacey, Jackie (1994) *Star Gazing. Hollywood Cinema and Female Spectatorship*. London: Routledge.
- Söderbergh Widding, Astrid (2005) "Tiden är kort. Eskatologi i film från Armageddon till The Hole". I Axelson, Tomas och Sigurdson, Ola (red) *Film och religion. Livstolkning på vita duken*. Örebro: Cordia förlag.
- Thompson, John B. (1995). *The Media and Modernity. A Social Theory of the Media*. Oxford: Blackwell Publishers Press.
- Uddenberg, Nils (1995) *Det stora sammanhanget: moderna svenskars syn på människans plats i naturen*. Nora: Nya Doxa
- Vaage, Margrethe Bruun (2008) *Seeing is Feeling: The Function of Empathy for the Spectator of Fiction Film*. Diss. Oslo: University of Oslo.
- Waldahl, Ragnar (1998) "A Cognitive Perspective on Media Effects". I Birgitta Höjjer & Anita Werner (red) *Cultural Cognition*, Göteborg: Nordicom.
- Westerlund, Katarina S. (2001) "Grundhållningar och världsbilder". I Bråkenhielm, Carl-Reinhold (red.), *Världsbild och mening. En empirisk studie av livsåskådningar i dagens Sverige*. Falun: Nya Doxa.
- Wibeck, Victoria (2008) "Making Sense of Climate Change. A Study of the Formation and Maintenance of Social Representations". Vetenskapsrådet. Projektansökan.

Filmer

- Avatar* (2009) Regisserad av James Cameron. Los Angeles, Twentieth Century Fox Film Corporation. (Video, DVD)
- The Day After Tomorrow* (2004) Regisserad av Roland Emmerich. Los Angeles. Twentieth Century – Fox Film Corporation. (video: DVD)
- En obekväm sanning* (2006) Regisserad av David Guggenheim. Los Angeles: Lawrence Bender Productions/ Participant Productions. (video: DVD)
- The Planet* (2006) Regisserad av Stenberg, Michael, Söderberg, Johan & Torell, Linus. Stockholm: Charon Film AB/Sveriges Television AB. (video: DVD)
- Wall-E* (2008) Regisserad av Andrew Stanton. Burbank: Pixar Animation Studios/Walt Disney Pictures. (video: DVD)
- Waterworld* (1995) Regisserad av Kevin Reynolds. Los Angeles. Universal Pictures. (video: DVD)

Digitization and Editorial Change in Online Media

Findings from a Norwegian Research Project

Rune Ottosen & Arne H. Krumsvik

Norway was among the first countries to connect to the network we know today as the Internet,¹ and according to Jupiter Research,² Norway is one of the most digitally sophisticated markets in Europe. Eighty per cent of the population over 12 years of age uses the Internet regularly.³ Of the top ten national sites, five are traditional news organizations affiliated to newspapers and broadcasters, with the online newspaper VG.no as the market leader. The other five are portals and search sites.⁴ This dominance of national newspapers in the online industry makes Norway a deviant case.

Dagbladet launched the first major online news operation in Norway on 10 March 1995. VG brought forth its online edition on 10 October of the same year. And even though Dagbladet re-launched a more news-focused issue the day before this, it did not stop the country's largest daily taking the lead online as well. A solid brand and interactive services were its main weapons.

Høst has kept a register of developments in the number of online newspapers in Norway since 1996, and "following a certain amount of hesitation in 1995 (only 17 newspapers were registered online by February 1996), a rapid expansion occurred in 1996. Then came three years of relatively slow growth until activities boomed once more in 2000" (Høst, 2004, p. 14, translated). This boom was echoed in the media coverage of this new area in the media landscape.

By the end of 2000, there were 157 online newspapers in Norway, and out of these 126 offered a news service as part of their output. The maturing of the online newspaper market, measured by the number of print newspapers with their own respective online editions, does not follow a classic diffusion curve, and Høst (2000) emphasizes two explanatory variables:

If we compare the pattern of diffusion [...] with the ideal-typical S-curve for diffusion [...], it is most notably the fast growth in 1996 which does not fit. Instead of waiting to see what would happen, as many papers did in 1997-1999 [...], many were now anxious to get on board early. The explanation for this is both that they were afraid of being surpassed by the technological development ('being left on the platform as the train leaves'), and that it was possible to create a fairly decent Internet service at a low cost. (Høst, 2004, p. 14, translated)

In addition, the launch of the Internet-only 'Nettavisen.no' in 1996 made a significant impact and contributed to changing the market structure. A central part of the business idea was to function as a meta-medium in relation to newspapers. By systematically surveying and citing the most interesting stories published in the print media every day, Nettavisen, despite its limited resources and within a short period of time, was able to offer complete news coverage previously only available through the largest newspapers. Furthermore, a few self-produced stories were often quite elegantly developed to make the evening television news, hence promoting Nettavisen.

After some time, Nettavisen's breadth became a substitute for the omnibus print paper instead of promoting the original messenger of the particular piece of news. The newspapers responded by increasing their efforts in their own online editions and thus reinforced the effect.

The news battle was no longer about 24 hours but about minutes. This was strengthened by the fact that editors would publish a time stamp on the story, showing the exact time it was made public. The news competition was given preference over experimenting with new forms of expression and developing the characteristics of the new medium.

In 1995, most newspapers asked themselves whether this was in fact a case of cannibalization, but those concerns had to be put aside in favour of looking at the realities of the competition in the market. All online papers cited each other, and the problem for print papers that wished to withhold stories from their online editions was that readers could now find the story in their online rivals, and not where it might be logical to start the search. It is the good, exclusive stories that one wishes to withhold; the problem is that these are also the stories that will be cited (Krumsvik, 2006).

Scandinavia Online (SOL) was launched as a joint venture between Telenor (the national Telco) and Schibsted (the largest media group) in 1997, and became the default Internet provider of 80 per cent of private online users. Hence it also became the most important portal of online news, but all traffic was sent to the media of origin. The Swedish Telco Telia joined the venture, and through mergers and acquisitions, SOL became a major player in Norway, Sweden, and Denmark. The initial rationale was partly defensive in response to the expansion plans of America Online. They never became a reality, but the SOL positions in the portal and search markets were strong enough to make Yahoo! leave Scandinavia.

After the online financial crisis in 2001, Scandinavia Online was sold to the Yellow Pages operator Eniro, and Schibsted developed VG.no in Norway and Aftonbladet.se in Sweden as their main portal initiatives. Default start pages became less important for market reach, and the online newspapers in Norway developed a very strong position due to major investments as a consequence of the competition from Nettavisen.

Following the turbulence in the aftermath of the financial collapse in 2001, 2005 represented a commercial breakthrough for the online newspaper business, with the newspapers receiving more demand for advertising space than they could offer, and making high profit margins. The online activities of the largest media group, Schibsted, produced impressive figures in 2006. Revenue grew by more than 60 per cent, and these activities' share of the Group's operating profit (EBITDA) was 24 per cent.

The Norwegian Broadcasting Corporation launched NRK.no in 1995, offering a selection of programme-related material but with a low-key involvement in the emerging

online market owing to advice from the EBU. The general online optimism leading up to the millennium, and the possibility of advertising financing by defining online activities outside the public service remit, led to a new strategy at NRK, involving online news. As the penetration of broadband access increased, the competitive advantage of the late starter was believed to be video content. However, NRK did not manage to realize this potential. The national newspapers started Web TV offerings in 2006, and the largest newspaper, VG, also became the leading online broadcaster, much to the frustration of the nation's dominating broadcaster, NRK.

The leading commercial broadcaster, TV 2, had become a major player in online news through the purchase of the online-only Nettavisen. TV 2's strategy was to offer online video as a premium service requiring a paid subscription, and as it was the dominant player in this niche, this became a profitable venture based on on-demand news and entertainment previously aired on television.

Hence, the traditional major newspapers took the lead in the development of original multimedia news content for the web. The major online newspapers have developed into mega-sites in Norway, also providing games, entertainment, and venues for user-created content. Their major competitors in this field are the international (e.g., US-based) players.

As digital terrestrial television (DTT)⁵ was about to be introduced in 2008 and the analogue shut-off had been decided, a new situation emerged for the traditional television channels. NRK and TV 2 would not be the only channels with full national distribution. In preparing for increased competition, the traditional market leaders introduced niche channels. TV 2 went from being a family channel to offering a family of channels, with sport, news, and movies as part of its new portfolio.

NRK decided to re-launch NRK2 as a news channel in competition with TV 2, and also to establish a children's channel. As TV 2 launched the news channel in February 2007, NRK made a soft launch of their news channel online and reorganized the news department in order to realize the new strategy of continuous publication of online news on all three platforms (Krumsvik, 2009).

As the Internet platform became a more important part of the NRK portfolio, it was redefined as being part of the core activity of the broadcaster. The Ministry of Cultural Affairs (MCCA) emphasized three reasons for NRK to include new media in the public service remit: (1) more people were spending more time online, and NRK might be marginalized if the broadcaster were unable to follow its public to new platforms; (2) the Internet represented a platform for supplemental distribution, and the possibility of downloading individual programmes would increase the public's use of NRK's services, while the online service could also provide additional information to supplement the broadcasts; and (3) it was important to ensure the presence of public service actors on new media platforms, especially on the commercially dominated Internet (Ministry of Cultural and Church Affairs, 2007a, p. 105).

As a consequence of this, the MCCA concluded that NRK should make available on the Internet as much as possible of its programme archive and current broadcasting programme production, as part of the public service remit. Current programmes (from the previous week, with reference to the BBC's practice) should be offered for free downloading. NRK could charge users to cover its own costs in some instances, and in special cases could package programmes from the archives for commercial sale.

However, the main principle should be that archive content be made available online for free, as users have already paid for this through the licence fee.

A combination of financing from licence fees, advertising and commercial sales would be allowed because of the investment needed for NRK to realize the distribution potential of the Internet (op. cit. pp. 109-110).

The two largest competitors, TV 2 and TV Norge, both filed complaints about NRK to ESA (EFTA Surveillance Authority) for the alleged cross-subsidization by state aid (licence fee revenue) of teletext- and Internet-based services competing for advertising revenue (Moe, 2008a, 2008b; Roppen, forthcoming). In 2005, NRK used 3 per cent of its resources on new media,⁶ while generating less than half a per cent of its revenue from online advertising and interactive services.⁷ As of November 2008, this conflict was not resolved.

From 1996 to 2006, the number of employees at NRK remained stable, while the hours of television broadcasting increased by 50 per cent. In radio, several new DAB channels were added in the same period (Roppen, forthcoming), when the Internet and mobile platforms were also established.

Quality Issues

Newspaper executives offer two different justifications for using resources in the online edition, according to the Norwegian Online Newspaper's surveys in 2005 and 2008 among readers, journalists and executives of online newspapers of their strategic positioning in the new digital market and of changes in user behaviour.⁸ Some leaders hope to use the online edition to recruit new readers to the paper edition, while another group hopes to develop the breadth of market service towards readers and advertisers through a portfolio of publishing platforms.

The latter aim seems within reach. From 2005 to 2008, the number of users claiming to spend more time on the two channels combined than they spent previously on the newspaper alone has increased from a third to a half of the online users of local and regional online newspapers.

However, there is no evidence for successful recruiting to the paper edition through online use. On average, the online product was regarded as inferior to the paper edition. In 2005, when readers were asked to grade general satisfaction on a scale from 1 to 6 (where 6 is the best score), the paper edition received an average of 4.2 and the online edition 3.7. Three years later, the paper edition was graded 4.5 and the online edition 4.0. The differences were unchanged. And the critical group of young adults was least satisfied with the online newspapers.

Findings suggest a correlation between resources used to develop the online edition and the perceived ethical standards of the content. More online journalism leads to a higher degree of scepticism among readers. For users of city dailies, the share of sceptics rose from 14 per cent to 23 percent between 2005 and 2008. And journalists are even more sceptical towards their own online product – while 17 per cent of users on average perceived the online standard to be inferior to the paper edition, 56 per cent of journalists were of the same opinion.

The circulation of newspapers is declining, partly as a consequence of increased Internet usage, a development the papers themselves have helped push forward. Thus, they

have influenced their environment in such a way as to challenge their own core activity, while at the same time positioning themselves well in the new media. They have not, however, succeeded in finding a balanced focus between traditional and new activities. It seems as though newspaper executives find it difficult to respond efficiently to the insecurity created as a result of changes in the environment (Krumsvik, 2006).

Debate on User Created Content and Ethical Guidelines

Ethics are another issue related to user-generated content. In a controversy over the revision of the Code of Ethics of the Norwegian Press, the Norwegian Union of Journalists demand that all content be pre-edited prior to publication, while the Association of Norwegian Editors are in favour of the contemporary practice of post moderation.

The Code of Ethics set up by the Press Association includes a paragraph regarding online communities, stating that publishers need to inform users if the forum is not edited and that the publisher is responsible for deleting improper postings. A suggestion from a revision committee in 2005 to change the practice and to demand the editor's approval of all postings on message boards in media belonging to the Press Association failed to be implemented owing to a lack of consensus on the matter. If the majority had pushed the decision through, the major news sites, which have strong economic interests in heavily-used unmoderated and post-moderated forums, would not have complied, and this could have put the whole self-regulative system of media ethics in jeopardy (Krumsvik, 2005; Lindholm, 2006; Ottosen & Krumsvik, 2008). NRK also lobbied for the *status quo* in this process.

When, in February 2008, Agderposten was sentenced in PFU⁹ for having published a rumour about soccer player Stig Inge Bjørnebye, there followed an extensive debate on editorial responsibility for the newspaper's website. In an article in Aftenposten, the leader of the Norwegian Union for Journalists, Elin Floberghagen, took issue with the Norwegian Association for Editors. She believes that the ethical code should be strengthened and that editors should take greater responsibility for the debates on their websites by editing the letters before they are published online (Aftenposten 18.2 2008). The response from Nils E. Øy and Arne Jensen of the Association for Norwegian Editors was that the present ethical guidelines are sufficient to place responsibility on the editors. They also denied that they were against pre-edit postings, but said it had to be an independent decision in each newspaper (Aftenposten 28.2.2008).

According to the Norwegian Online Newspaper Survey of 2008, 52 per cent of the journalists and 37 per cent of the users were positive about pre-moderation of online debates, while 20 per cent of the journalists and 29 per cent of the users were negative. However, among users who regard the online newspaper's discussion forums to be a more important arena than traditional newspapers for exercising freedom of expression, 48 per cent of users were opposed to pre-moderation, while 33 per cent per cent were positive.

Role of Journalists in a Digital Everyday Life

The Norwegian Union of Journalists¹⁰ conducted a survey in 2007 among 715¹¹ journalists in digital media with a continuous deadline. ¹² The survey revealed that, basically, journalists are happy in their jobs. They are also enthusiastic about the opportunities

offered through the new digital platforms and tools. At the same time, however, they are concerned about commercial and digital developments in the media industry. Earlier surveys, from 1992 and from 2002/2003, have revealed issues such as increased time pressure, increased stress and greater pressure to achieve results (Sørensen et al. 1993, 2005). The digital media development seems to reinforce journalists' concerns about such issues. In the survey, 63 per cent of respondents complain about extensively increased time pressure, and in addition 34 per cent responded that they felt some degree of increased time pressure. But the survey as a whole is generally positive with regard to digital developments in the news market. The main findings reveal that:

- The majority believes that digitization of the work environment contributes to a positive relationship among colleagues.
- The majority believes that digitization of the work environment improves the relationship with management.
- The majority claims to have well-adapted working tools.
- The majority feels that their well-being improved in the working environment after the digital platform was introduced, while a minority says they are worse off than before.

This relative satisfaction is not without exceptions: A majority of survey participants have several suggestions for improvements in their working environment to create better journalism. First of all they want better conditions for investigative reporting and better teamwork among colleagues. In short:

- They want more staff on the shifts.
- They want more discussions in the newsroom to improve the journalistic product.
- They want the opportunity to specialize and to do more in-depth work on their own stories.
- They want better procedures for feedback and evaluation from the leadership.
- They want more time for editorial cooperation with colleagues.

One of the concerns expressed in the survey relates to the relationship between productivity and quality. There is no doubt that there is strong pressure in the newsroom to attract as many hits from the readers as possible, and the classic journalistic ideals including use of multiple sources and checking of sources are under pressure in online journalism. There is a danger that the increase in quantity comes at the expense of quality. Stress and production pressures are a direct challenge to the working environment and for the quality of journalism in general. Reports from a research project based on participatory observation in the newsroom confirm this. Astrid Gynnhild has documented the fact that many journalists miss their lunch break in order to maintain the expected number of hits. She also reveals that journalists check the hit-rating often during their shifts and admits in interviews that this has an impact on their priorities. There is a temptation to publish stories that produce hits and increase the traffic, such as titles about sex and celebrities. They acknowledge the dilemma: that such easy solutions to the increase in traffic may undermine the quality of the product in the long run (Gynnhild 2008).

Time, For Better or Worse

Journalists expect stress when they go to work. The speed at which they work and the amount of varied tasks performed at high speed are some of the things that seem to attract young people to the newsroom (Bjørnsen et al. 2007). Time pressure and high production levels are partly factors that make journalism attractive, but the balance between the amount of production and the time of production must be reasonable. It is often a chaotic and turbulent life, and that creates enthusiasm among reporters, but there is also the fear among journalists in the digital environment that time pressure may harm the quality of the journalistic product, and an additional source of frustration is that the technology sometimes fails. Having many tasks, but being unable to solve technological problems themselves is stressful and creates dissatisfaction among reporters. The problem increases when the level of ambition is higher than that which journalists feel is realistic. The possibility of losing face publicly when mistakes occur is another source of stress, and because many journalists produce articles with by-lines, they are vulnerable to such humiliation.

The majority of respondents in the survey feel that the workload has increased as a result of the new working practices and digital tools. At the same time, more than half say that the demand for more productivity decreases the quality of their work. As many as 58 per cent say that, in addition, they are given more tasks than they have time to deal with during a shift. In a control group in the survey among journalists in other media, only 42 per cent voiced that complaint, and in a survey conducted by Statistics Norway (SSB) in 2006 among employees regardless of industry, only 28 per cent say that they do not have time to perform their work properly. This shows that journalists who work on a digital platform have a particularly vulnerable work environment when it comes to pressure and workload.

Journalists who work on digital platforms complain that they do more than they are paid for, and 51 per cent say they feel pressured to provide more than their salary warrants, whereas the corresponding figure in the control group is 40 per cent. For some reason, employers think that journalists who work digitally should be more “flexible”, as 76 per cent say they feel they are expected to be more flexible about hours and to work more overtime. The survey among digital journalists also shows that there is a shortage of training in the media houses, with 29 per cent saying they are forced to undertake tasks outside their competence. Here, the contrast with the rest of the workforce is even more striking – only 3% in the SSB survey report that they “need to perform daily tasks without enough training”.

Mental and Physical Stress

It is mentally stressful to work on a multimedia platform, and 43 per cent agree with this statement, partially or completely, while 15 per cent say that in the course of the past six months they have been bothered by work-related nervousness and anxiety, and 16 per cent complain of burnout. Neck, shoulder and upper back problems affect 37 per cent, and 31 per cent report headaches. On the other hand, only 15 per cent of respondents to the SSB survey claim to have neck, shoulder and upper back problems, and only 3 per cent in the SSB survey report headaches. Again we see that journalists working in a digital environment are more vulnerable than others are.

Reorganization Syndrome

Multimedia production and news production with continuous deadlines have led to sizeable and repeated reorganization in large and small media companies. The survey responses provided by leaders give rise to questions about how successful the reorganization of newsrooms has been. It may appear that media company leaders tend to use trial-and-error methods when trying to adapt the editorial routine to a new technological reality. One answer to the increased workload has been to introduce more mid-level leaders, but this has not been very successful and seems to have created new problems in lack of communication, even though the opposite was the intention. The survey results indicate that, in practice, more mid-level leaders means fewer people in active news production – in itself a new source of more stress. The conclusion is that the organization of multimedia media news production has potential for improvement, for it is not satisfactory that only half of the respondents are satisfied with how work is organized in their local newsrooms.

Problems with Multimedia Production

Those who work for multimedia platforms are particularly vulnerable to stress. One respondent put it like this: “It takes more time when you work with multimedia news production. It takes more time to make radio, TV and online than just radio – and we must adjust to the working tools in different media.” Another says: “Our newsroom is influenced by the hunt for unique users, and we have little opportunity to work with long-term plans and strategies in developing stories.” The combination of cut-backs and more tasks is not good for the quality of the work. One respondent explains it as follows: “I’m quite good (at my work). These tasks have become more and more demanding, but we have fewer people than before”. A journalist working in broadcasting says: “The production is running on 120 per cent but we are far too few staff when we have to fill so much time on the air.”

A final statement shows that staff shortage is a problem in many newsrooms: ”In summary, too much to do every day. Too much work. Too few employees in the division ... Had I been younger, I would have found something else to do. If this continues, it will have implications for recruitment to the profession.” (All quotes from NJ 2008 in Ottosen and Krumsvik, 2008).

The Quality Threatened – A Potential Ethical Problem?

A majority of the respondents believe the quantity of production is given priority at the expense of quality.

- 73 per cent of respondents believe that the requirement for high quantity weakens the quality of the editorial product.
- A majority said they would use more sources if only they had the time, and 75 per cent say they use fewer sources than they want to use.

All Norwegian journalists and editors organized in the Norwegian Press Association are committed to respecting the ethical guidelines expressed in the code of ethics (*Vær Varsom-plakaten* and *Tekstreklameplakaten*), which defines some criteria for journalis-

tic quality. In light of the result from this survey, one might ask whether some of these guidelines are under pressure. One such issue is the requirement to use a diversity of sources. Another is the possibility of resisting pressure from a growing information industry constantly trying to influence the news agenda (Allern, 1997).

Concluding Remarks

We know that there will be many changes in the newspaper industry and in online journalism, but we must be careful about predicting exactly in what way these changes will occur. It took ten years from the establishment of the first online newspapers in 1995 until we saw a commercial breakthrough in online publishing. *Nettavisen.no* started as an independent rebel – based on theft from other sources – and a simple business updating the news on its own website. Other media were stimulated into following, driven more by fear of being left behind on the platform than by any clear business idea. Around the turn of the millennium, owners were willing to throw money at online newspapers without having a proper business model in mind, and the result was a dramatic fall in the market in 2001, with all those who had been declared geniuses now looking more like idiots (Krumsvik 2006b:13). This experience is affecting the business, especially after a new recession hit the market in 2008. There is now insecurity and doubt among investors and editors about how to move forward in the market.

Key findings in the Norwegian Online Newspaper Survey of 2008 proves that newspapers have been successful in getting users to spend more time on their services across platforms. They have not, however, been successful in developing attractive online products for young adults. Young journalists and journalism students are sceptical about choosing a career in online journalism despite the fact that most jobs announced nowadays are in online and multimedia journalism (Bjørnsen, Hovden and Ottosen 2007).

Users are less satisfied with the online product than the traditional paper edition. And more online journalism increases the scepticism towards the ethical standards of the online product. Journalists are less content with the online editions than users are, and even more sceptical towards online standards and practices. Because the relationship between journalistic work and technological progress is essential to the development of the role of journalists (Ottosen 2004), the growth of online journalism will have a major impact on the future of journalism.

Notes

1. NORSAR (Norwegian Seismic Array) at Kjeller was one of about 50 nodes of ARPANET in 1975 (Rasmussen, 2007).
2. Jupiter Research: "European Digital Life Index, 2005", EUH05-C01.
3. TNS InterTrack, March 2007.
4. TNS Metrix, December 2007.
5. DTT utilizes digital technology to provide a greater number of channels and/or better quality pictures and sound using aerial broadcasts to a conventional antenna instead of a satellite dish or cable connection.
6. Allmennkringkastingsregnskapet 2005.
7. Stortingsmelding No. 30 (2006-2007), p. 85.
8. More about the Norwegian Online Newspaper surveys on <http://krumsvik.com/OnlineNews/>
9. The Ethical Board of the Norwegian Press Association.
10. The Norwegian Union of Journalists has 9500 members and organizes more than 95 per cent of all Norwegian journalists

11. The response rate was 49.5 per cent. This is a bit low, but the sample includes all members of the Norwegian Union of Journalists working on digital and multimedia platforms. We thus believe that the survey offers an adequate picture of those who work with digital news production.
12. The survey was first presented in Norwegian through the authors' publication (Ottosen and Krumsvik 2008).

References

- Allern, S. (1997) *Når kildene byr opp til dans*. Oslo: Pax forlag.
- Bjørnsen, G. (2005) *Journalister i støpeskjeen? Om holdninger til yrke og utdanning blant journaliststudentene i Volda og Oslo*. HiO Rapport 5 2003 nr. 23.
- Bjørnsen, G., Hovden, J. and Ottosen (2007) Fra valp til vakbikkje. En longitudinell undersøkelse av norske journaliststudenter. *Nordicom Information* no. 4 2007.
- Gynnild, A. (2008) Klikket som tilbakemelding. In Rune Ottosen and Arne H. Krumsvik (eds.) (2008) *Journalistikk i en digital hverdag*. Kristiansand: IJ forlaget/Høyskoleforlaget (Norwegian Academic Press).
- Høst, S. (2004) *Avisåret 2003 – Farvel til fullformatet?* Revidert utgave. Rapport 2/2004. Fredrikstad: Institutt for Journalistikk.
- Krumsvik, A.H. (2005) Presse-nei til nettdebatt. *Dagens Næringsliv* (20.06.05).
- Krumsvik, A.H. (2006) The Strategic Role of Online Newspapers. *Nordicom Reveiv*, 27(2).
- Krumsvik, A.H. (2006b) Nettavisen 10 år etter-hva har skjedd. In Rune Ottosen and A. Ytterstad (eds.) HiO rapport nr. 9 2006.
- Krumsvik, A.H. (2009) *The Online News Factory: A Multi-lens Investigation of the Strategy, Structure, and Process of Online News Production at CNN and NRK*. Ph.D. Thesis, University of Oslo.
- Lindholm, M. (2006) Maskespill og nettdebatt. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 23(4), 357-367.
- Ministry of Cultural and Church Affairs (2007a) *Kringkasting i en digital fremtid*. Stortingsmelding nr. 30 (2006-2007). Oslo.
- Ministry of Cultural and Church Affairs (2007b) NRK-plakaten: "Noe for alle. Alltid" Stortingsmelding nr. 6 (2007-2008) Oslo.
- Moe, H. (2008a) Public service broadcasting på Internett? En komparativ analyse. In F. Mortensen (ed.) *Public service i netværkssamfundet*. Frederiksberg: Samfundslitteratur.
- Moe, H. (2008b) Public Service Media Online? Regulating Public Broadcasters' InternetServices – A Comparative Analysis. *Television & New Media*, 9(3), 220-238.
- Norsk Journalistlag (2008) Klem, C., Odinsen, H. Molde, E. and Askerød, M.: *Norsk Journalistlagsarbeidsmiljøundersøkelse blant journalister som jobber med kontinuerlig deadline*.
- Ottosen (2004) *I journalistikkens grenseland. Journalistrollen mellom marked og idealer*. Kristiansand: IJ-forlaget.
- Ottosen, R. and Krumsvik, A. H. (eds.) (2008) *Journalistikk i en digital hverdag*. Kristiansand: IJ-forlaget/Høyskoleforlaget (Norwegian Academic Press).
- Rasmussen, T. (2007) *Kampen om Internett*. Oslo: Pax.
- Roppen, J. (forthcoming) Norsk PSB 1996-2006.
- Sørensen, B. and Grimsø, A. (1993) *Arbeidsmiljøundersøkelser i medievirksomhet – kremjobb til krampa tar?* Arbeidsforskningsinstituttets rapportserie 1993.
- Sørensen, B. and Grimsø, A. (2005) *Tatt av ordet – medienes forspill til framtidens arbeidsliv*. Oslo: Arbeidsforskningsinstitutt.

RUNE OTTOSEN, Professor, Faculty of Journalism, Library and Information Science, Oslo University College, rune.ottosen@jbi.hio.no

ARNE H. KRUMSVIK, Ph.D., Post-Doctoral Fellow, Department of Media and Communication, University of Oslo, a.h.krumsvik@media.uio.no

“Web First” to Death

The Media Logic of the School Shootings in the Era of Uncertainty

JOHANNA SUMIALA & MINTTU TIKKA

Abstract

The article discusses the most recent Finnish school shootings in Jokela (2007) and in Kauhajoki (2008) as communicative events, proclaimed to be media disasters. These events are described as media disasters following the media logic of the network society. The media performance of the school shootings is analysed from the three different, yet interconnected perspectives: transmission, ritual and dissemination models of communication. The special focus is on the analysis of web based communication; its patterns, functions and logic. The authors argue that the most prevalent media logic of school shooting communication is the circulation of violent messages. Finally the authors suggest that the Jokela and the Kauhajoki school shootings should be considered as articulations of the culture of fear.

Keywords: school shooting, media disaster, communication, circulation, culture of fear

Introduction: School Shooting as a Media Disaster

In his book *Speaking into the Air: A History of the Idea of Communication*, John Durham Peters (2000) claims that the ultimate purpose of communication is to unite community and organize common life. Etymologically of the word derives from the Latin verb “to share”. The aim of communication thus is to bridge the gap between self and other, private and public, the internal and the external world. A disaster rips the gap open. Once the common, shared world breaks down, the order changes, creating a need to communicate, a desire to create and organize the common life anew. (cf. Alexander & Jacobs 1998; Rothenbuhler 1998.) In this article we analyse the most recent Finnish school shootings in Jokela (2007) and in Kauhajoki (2008) as communicative events. We examine *how* the media in their various communicative practices organized and re-organized the (media) cultural order disrupted by the shootings. The connection between school shootings and media has been studied widely (see e.g. Muschert 2007; Muschert & Carr 2006; Burns & Crawford 1999; Chyi & McCombs 2004), but the emphasis in international research has largely been on analysing news reporting on the incidents. Studies on the communicative dynamic of the school shootings on the Internet has, instead, been rather scarce (see Muschert 2007; Kellner 2008; Burns & Crawford 1999.) There is moreover a lack of studies interested in larger (media) cultural impacts on school violence. This article is one attempt at a more profound media cultural analysis of the school shootings.

Our research is based on the qualitative media analysis of web-based communication on school shootings. The empirical media material collected as part of the Crisis and Communication research project¹ (see also Hakala 2009). The online material was collected primarily from eleven web sites in the period between November 2007 and February 2009 using various qualitative sampling methods². Sources included the IRC-Gallery (Finnish website/social network frequented by approx. half a million users), MuroBBS website (Finnish discussion forum frequented by computer enthusiasts/Finnish hardware discussion forum) and YouTube and the websites *murha.info* (trans. *murder.info*), *spreerkillers.org*, *respectance.com*, *mahalo.com* and *facebook.com*. Material was also collected from the websites of the Finnish Broadcasting Company (Yle), MTV 3 Finland and Channel Four Finland, and the online editions of the *Iltaalehti*, *Ilta-Sanomat* (the two Finnish tabloids) and *Helsingin Sanomat* (the largest daily in Finland) newspapers from the first days of the Jokela and Kauhajoki school shootings, 7-8 November, 2007 and 23-24 September 2008. The material also covers compilations on the *yle.fi*, *mtv3.fi*, *nelonen.fi*, *hs.fi*, *iltalehti.fi* and *iltasanomat.fi* websites.

In recent years *mediatization* has become one of the key concepts among media scholars when trying to characterize the communication logic of the contemporary era (see e.g. Hjarvard 2009; Lundby 2009; Livingstone 2009; Couldry 2008). We hear, read and discuss events in and through the media. The media have become overreaching in a society, powerful enough to shape other institutions in the society. This is to say that not only do we experience the world more and more through and in the media, the logic of mediated communication – the media logic – also have the power to influence other institutions such as political, economic, educational, cultural and even religious institutions. With recent developments in digital communication technology and social media, the boundaries between the different media and between the media and other actors have become even more blurred. The Internet has become an increasingly significant source and driver of mediatized communication flows (see e.g. Castells 2009). This was also the case with the Jokela and Kauhajoki shootings. Viewer rating, reader ratings and clicks on the Internet momentarily skyrocketed when news of the school shootings started to travel on the web (Raittila et al. 2008; Hakala 2009; Raittila et al. 2009; Tikka 2009). The Internet offered audiences new opportunities for involvement in the event. News was continuously updated on several online sites and extra radio and TV broadcasts were aired, the mainstream media also invited people to send in material on the event. Internet users sought out material on websites like YouTube, where they also produced their own material, such as sympathy messages. Various network communities (e.g. YouTube) and chat forums (e.g. MuroBBS) were highly activated as a result of the shootings.

The disasters of a media society can justly be termed *media* disasters. The term refers to the central significance and role of media in mediating and thus shaping tragic events. It is the media, as a form and mediator of communication on the one hand and as a communicative space and location on the other that build an event into a disaster. A media disaster invites the audience to follow the media marathon of the disaster coverage (See Liebes 1998; Liebes & Blondheim 2005; Katz & Liebes 2007; Cottle 2006). Previous studies on media disasters have underlined the role and importance of television as a centre of the disasters. However, in the Jokela and Kauhajoki school shootings the disaster was constructed first and foremost through social media on discussion forums such as MuroBBS and IRC-Gallery. Soon after that the first news reports on the shoot-

ings were released on the websites of the mainstream national media, in the *Helsingin Sanomat* daily, in YLE broadcasting company and in the *Ilta-Sanomat* tabloid from where the news reports travelled on, updated into news reports on TV newscasts and in printed form.

News reporting on the Finnish school shootings strongly represents a shift from deadline journalism to online journalism. Among the distinctive features of online journalism are continuous updating and a blurring of the boundaries between the different reporting media. In the heat of the news race, the role of the audience was also highlighted, as “grassroots journalists” produced online material on the disaster or as vernacular images taken by camera phones were widely published in different media as evidence of the event (see e.g. Gillmor 2006; Pantti & Bakker 2009). The boundaries between producer, message and receiver were reshaped and redefined in the school shootings media disasters. (Raittila et al. 2008; Raittila et al. 2009.)

A media disaster is thus constructed in and through mediatised communication. Its key elements are: Mediated message (school shooting); producer of message (shooter, journalist, private individual, authority); technology (means through which the message is produced and received, especially the Web); receiver of the message (viewer, reader, audience); the media industry, which regulates the boundary conditions of producing and sending messages (mainstream media, social media); and of course the context where the disaster occurs (Finnish society, the Web). (cf. Croteau & Hoynes 2003, 25.)

Three Perspectives on Communication

When analysing the communication logic of the school shootings in more detail one can draw on various theoretical traditions. In our article we analyse the school shootings through the classic tripartite transmission of information, constructing a ritual, and dissemination the message, i.e. circulation (Carey 1989; Peters 2000; Pietilä 1997; Hakala & Sumiala-Seppänen 2003; Huhtala & Hakala 2007; Sumiala 2009). When someone sends a message into cyberspace, we are looking at communication as a transmission of information or messages. In the transmission view of communication, the important thing is to send the message as fast and effectively as possible in a space, such as, for example, the Internet (Carey 1989). There are however more aspects to the media disaster than mere transmission or mediation of information.

A media disaster always involves ritual communication, where the purpose is to connect the viewers or readers together. In a time of crisis the need for a community to unite grows. The phenomenon is also recognizable from other disasters that have occurred in the past decade. In Finland attention has been paid to ritual communication in connection, for example, to analyses of the M/S Estonia maritime disaster, the Asian Tsunami and the Konginkangas bus accident, where 23 people were killed (see e.g. Raittila 1996; Huhtala & Hakala 2007; Pantti & Sumiala 2009). The 9/11 disaster in New York and the bombings in London have also given rise to highly visible ritual communication (see e.g. Kitch 2003; Mitchell 2007). According to James Carey, ritual communication is distinctively about uniting, sharing and maintaining a community (Carey 1989). Rather than mediating and disseminating messages in a space, ritual communication in Careyan terms focuses on maintaining a community in time – not through transmission of information but through confirmation of shared beliefs (see also Pietilä 1997,

288). Emotions, especially, or to use Michael Maffesoli's (1995) expression, affective contagions, are of key importance in ritual communication (see also Pantti & Sumiala 2009). However, ritual communication can also have destructive potential, especially in crises, when conflicting communication rituals are activated among various types of communities (see e.g. Sumiala-Seppänen & Stocchetti 2007).

The third view of communication is the so-called dissemination model. Dissemination focuses on communication as a dispersing and spreading of messages in different communication networks. The dissemination is not sender or community oriented communication – instead, attention is paid to processes of promulgating messages and “the soil” in which the message is cultivated (see e.g. Huhtala & Hakala 2007, 33). The father of this line of thinking, John Durham Peters (2000), proposes that, rather than looking at the senders and receivers of the messages, we should examine the different contexts of interpretation where messages are disseminated and received. In the school shootings, the Internet presented itself as the primary context of communication. Messages and images of the school shootings were rarely mediated in one-way communication from sender to recipient. Instead, the messages circulated from one Internet user to another. *Reply* and *Forward* commands called upon users to tell the news to their friends, continue the chain of messages and to invite new users as recipients of messages. Concurrently, the messages of the school shootings were continuously transformed and subject to variation.

Each of the three models explores communication through a certain, delineated point of view. The emphasis may be on the actual sending of the message, as in the transmission model; on the tasks and community impacts of the communication, as in the ritual model; or on the dispersion of the messages, as in the dissemination model. If the aim is to understand media disasters as communicative events, one perspective is not enough. One must seek out a synthesis, endeavour to understand communication by combining the different models. Only then is it possible to try to gain an overall view on *how* a media disaster was constructed in the school shootings, or how different mediated communication environments and spaces shaped, and continue to reshape, the media disaster constructed in communication.

School Shooting Messages Mediated Online

When online communication on the Jokela and Kauhajoki shootings is viewed through the transmission model, attention is drawn to a) the senders of the messages; b) the conditions and frameworks of sending the messages; and c) the messages themselves, in other words, what is communicated about the shootings. As a mediator of messages the Internet opens up entirely new opportunities for the senders of messages in a situation where a single click can reach a vast number of visitors almost in real time, in theory, at least. New communication technologies have more clearly than ever freed the sender from the restrictions of time and place. On the Internet, the messenger reaches the audience wirelessly practically anywhere, anytime. Thus the Internet molds the conception of the sender – who can send messages on a school shooting. The aspect of the sender is important, since it links to a question of the content of the message, which is essential in communicating information. Who sends what messages? Or which sender's message can be trusted at a time of a disaster? (See also McNair 2006).

A distinctive feature of communication on the Jokela and Kauhajoki school shootings was that both shooters were active senders of messages themselves, specifically on the Internet. According to the diary entries of the Jokela shooter, he started to plan the shooting by the latest in March 2007, six months before he carried it out. Around that time, he registered with various online communities under the usernames *Sturmgeist* and *NaturalSelceter89*. The shooter voiced his political and ideological opinions in the IRC-Gallery's *Eric Harris & Dylan Klebold* chat community named after the shooters in the Columbine school massacre and produced various videos for YouTube. Right before setting out for school on 7 November 2007 the shooter downloaded a video entitled *Jokela High School Massacre* into YouTube and included a link to a package containing extra material. He also posted a message "Today history is made" in IRC-Gallery. After sending these messages, he switched his computer off on November 7th at 11.28 a.m. and set for the school to shoot the headmaster, nurse, six students and himself (National Bureau of Investigation (KRP) 2008).

The online history of the Kauhajoki shooter shows that he used, for example, the usernames *Wumpscut86* and *Mr. Saari*. He registered with IRC-Gallery in December 2004 and with YouTube in mid-March 2008. In the course of 2008, the images of the young man smiling at the camera changed into profile photos taken at a shooting range and eventually into a video where the man shoots at the camera. The shooter posted the first photos hinting at the shooting in IRC-Gallery in August 2008. Ten days after the first posting, the shooter downloaded a picture of his weapon into IRC-Gallery, entitled *Pity for majority?* At the end of August pictures appeared in IRC-Gallery featuring the man firing his weapon at a shooting range and posing for the camera with his weapon. On Wednesday 17 September 2008 he again added two more gunman photos of himself into his gallery. During September the Kauhajoki shooter downloaded four shooting videos into YouTube, the last ones on 18 September 2008, on the Thursday of the week before the shooting. The videos feature the man firing his weapon in a place that looks like a shooting range. On the day of the shooting, Tuesday, 23 September 2008, the Kauhajoki shooter logged on to IRC-Gallery and posted three more photos in which he points the weapon at the camera. At 10.15 a.m. he included a link to his *Massacre in Kauhajoki* file package which contained the videos *You will die next*, *Goodbye* and *Me and my Walther* as well as an aerial shot of the school complex and photos of him aiming the weapon at the viewer. He began shooting in the school complex at around 10.46. The emergency response centre was notified of a fire and the shooting at 10.47. The killer shot altogether 10 people, students and one teacher. Finally he shot himself and died of his injuries on the evening of that day at 17.40. Even though the actual shootings took place in the schools in Jokela and Kauhajoki, it must be acknowledged that both shooters started their actions on the Internet already before the actual events took place – by communicating messages of their plans. The way in which the shooters communicated online is not unique. A number of international studies on school shootings have shown that for many of the studied shooters the Internet played an important role in preparing for the shootings (see e.g. Kellner 2008).

Alongside the shooters, the users of social media are also active mediators of communication on the shootings. By social media we refer to various practices and contents connected to the Internet that are produced by the users. Social media cover, for example, (1) content production and publishing (blogs, podcasts); (2) content sharing (YouTube,

Filecabi.net); (3) social community services (Facebook, IRC-Gallery); (4) collaboratively produced online services (Wikipedia, Wiktionary, Wikinews); (5) virtual worlds (Habbo Hotel, WOW); and (6) various social media add-ons, such as Slide and Friends for Sale. (Lietsala & Sirkkunen 2008, 17-18; Seeck et al. 2008; Hakala 2009.)

The course of the school shooting messages can be depicted as follows:

Events in Jokela 7 November 2007	Events in Kauhajoki 23 September 2008
11.13-11.23 Pekka-Eric Auvinen sends his last messages online and edits the suicide note for his family.	10.13-10.15 Shooter downloads three photos into IRC-Gallery in which he aims a weapon at the camera. Shooter posts a link in IRC-Gallery to a file package on a Rapidshare server.
11.28 Auvinen turns off his computer and cycles to the Jokela School Center	Approx. 10.30 Shooter arrives in the Kauhajoki School of Hospitality, armed and wearing a ski mask.
11.42 Auvinen shoots his first victim.	10.40 Shooter opens fire in a classroom where the students are doing an exam.
11.43 The first call is made to the regional emergency response centre on the shooting.	10.43 The first call is made to the regional emergency response center.
11.53 First message in the MuroBBS chat forum on the shooting.	11.13 Reference to shooting in the MuroBBS chat forum.
12.29 Shooter's last message in IRC-Gallery was associated with the shooting.	11.17 Reference to shooting in Murha.info chat room.
13.04 Three photos of the Jokela shooter were linked to chats in MuroBBS.	11.24 The YouTube videos by username Wumpscut86 are associated with the Kauhajoki shooter in the MuroBBS chat forum.

In the major Finnish media houses, YLE (Finnish Public Broadcasting Company), MTV 3 (the largest commercial broadcasting company), Helsingin Sanomat (the largest daily of the country), Ilta-Sanomat and Iltalehti (the two tabloid papers in Finland), the media disaster was also constructed largely online. The news spreading on the Internet and from the Internet to other media was: who killed, where, and how many people? Information was updated minute by minute. The urgency also led to errors in the reporting. With the Jokela school shooting, the first report was published by the Helsingin Sanomat newspaper on its website at 12.16 p.m., 23 minutes after MuroBBS. The Jokela school was mistakenly located in the Vantaa area. The next to report the shooting was the Ilta-Sanomat tabloid at 12.21. The first reports from Kauhajoki came from YLE and Ilta-Sanomat on their websites at 11.19 a.m. A telegram from the Finnish News Agency (STT) reported on 23 September 2008 that "Users are already guessing at the identity of the Kauhava shooter". The mistake was passed on in the Internet, four minutes later the name of the town Kauhajoki changed into Kauhava, also in a Helsingin Sanomat news release from the Finnish News Agency.

When the Jokela and Kauhajoki school shootings are viewed from the perspective of transmission of messages, attention falls on Laswell's classic formulation of the communication process, i.e. who says what to whom in what channel with what effect (see also Pietilä 1997, 163). Messages of the Jokela and Kauhajoki school shootings were

transmitted and mediated online through various paths, where they cruised and were updated. The direction of transmission was from social media to the online versions of the mainstream media. Serving as senders on the Internet were the shooters, anonymous users, professional journalists and authorities alike. The question was what sources to rely on. Especially in the Jokela case the key source of information was the shooter himself. The material he produced was voluminous. He had downloaded numbers of videos on his websites in which he fantasized about the shooting. The material was skillfully realized and the format itself well suited for presentation in different media. It seemed as if it had been written as part of the script of a media disaster (Hakala 2009).

Communities Communicate

In order to understand the construction of the media disaster, it is important to examine how the messages were transmitted and who the sender/s was/were. An analysis of the transmission of a message is not enough. To be able to close a gap, organize social life and build a new connection in a broken reality, messages have to be alive and influential. They have to awaken emotions and reactions in the audience, create community. When we view communication on the school shootings through the ritual model, we come to analyse what kind of communality the school shootings gave rise to online and what kind of ritual communication these communities involved.

Howard Rheingold (1993), one of the pioneers of research on online communities has defined virtual community as follows: “virtual communities are social aggregations that emerge from the Net when enough people carry on those public discussions long enough, with sufficient human emotion, to form webs of personal relationships in cyberspace.” (Rheingold 1993, 5). In Charles Taylor’s (2004) terms, virtual communities can in fact be regarded as modern social imaginaries. They cannot be physically perceived, but they have social momentum (see also Fornäs 1999, 46-47; Matikainen 2006, 117). The shooters in Kauhajoki and Jokela were both members of various virtual communities themselves. They had registered with, for example, YouTube, IRC-gallery, Suomi24 (Finland’s largest online community) and Battlefield 2. In these imaginary communities the users appear as residents rather than visitors (cf. for example Prensky 2001). The shooters built up their online identity and participation, sought out contact with likeminded users and engaged in social relationships in the virtual communities (cf. Turkle 1995; Rheingold 2003).

Communities that idealize school shootings and the shooters are commonly called hate communities or hate groups. The terms refer to a variety of virtual communities that share a common hatred or anger regarding a given phenomenon or issue. The cause of hatred is often race, religion, ethnicity, sexual orientation or gender (Duffy 2003, 292). The attitudes towards the objects of hatred that are revealed in the representation vary in the communities, ranging from ironic comments to insults bordering on libel. The *Eric Harris & Dylan Klebold* community, named after the Columbine shooters, gained publicity as a hate community when the online history of the Jokela shooter was investigated. The hostility of the *Harris & Klebold* community is not directed at the shooters but at the surrounding world, which the shooters regarded with aggressive arrogance. The community’s cohesive force is identification with the Columbine shooters and their actions. Another example of a school shooting community, which is not categorized a

hate community per se, is a website called *Competitive Spree Killers Organization*. The Kauhajoki shooter was ranked 36th on this site soon after the shooting. The site ranks mass killers in an order based on number of victims and provides links to English-language Wikipedia articles on related events. The list can be seen as a kind of “hall of fame” of spree killers. It iconizes shooters and joins them in a chain of past killers.

With the school shootings, not only anger but also grief and shock created social bonds and communality. Following both the Jokela and the Kauhajoki shootings, various grieving groups were activated on the Internet. Groups commemorating the victims were established after both incidents in IRC-Gallery and Facebook. In the Kauhajoki case, the first Facebook group was already set up on the day of the shooting at 12.48 (ITViikko 23 September 2008). The group was called *Light a candle for the victims of Kauhajoki school massacre*, and five months after the incident it still had 46000 members. There has been close to 30 similar groups on Facebook, but they have considerably fewer members than the first group (Facebook, viewed 19 January 2009). *Respectance.com* also hosts the sites *Tuusula Victims Tribute* and *Finland School Shooting*, where users can post their condolences regarding the Jokela and Kauhajoki shootings.

Our interpretation is that it was compassion for the victims of the school shootings and their families that served as a binding glue in the grief communities. The Internet provides opportunities to share the experience in many ways. A number of different virtual pilgrimage sites were, for example, created where anyone could leave their condolences, light a candle or sign a condolence letter. Memorial videos could be made for YouTube. Pilgrimage sites also sprang up at the physical locations of the shootings, outside the Jokela school, in the Tuusula churchyard and outside the Kauhajoki school complex. Pictures of seas of candles, flowers, stuffed animals and obituaries spread in the broadcasts and on the pages of mainstream media. In a media disaster the rituals of mourning are transferred and dispersed from one medium to the other containing and following a logic that is very consistent with, for example, that observed in the Columbine school shooting (see e.g. Grider 2007; Fast 2003).

Users of the Internet have a need also to share their thoughts and feelings provoked by an incident in discussion. Various online discussion forums, such as Suomi24, offered room and a space for these expressions. This type of communication could be characterized as therapeutic. Therapeutic virtual communication also has ritual functions that hold the community together. It is about culturally shared expression where individuals (users) are invited to open up and share their personal problems (depression and confusion caused by the shootings) with others so that they can cope with life after the tragedy. (cf. White 1992; Furedi 2004; Sumiala-Seppänen 2007). Online crisis support for young people could also be characterized as therapeutic communication. In chat rooms young people were able to discuss issues with trained moderators and each other. Following both Finnish school shootings, the *Save the Children Finland (Pelastaa lapset)* organization set up crisis chat rooms in cooperation with IRC-Gallery and Suomi24. Before these, chat rooms had also been set up in connection with the Konginkangas bus accident and the Asian Tsunami (Huhtala & Hakala 2007).

Emerging as the fourth manifestation of virtual communication were, perhaps somewhat surprisingly, the web editions of the conventional newspapers and electronic media (hs.fi, MTV3.fi, yle.fi). These websites also invited users to participate in the reconstruction of the event, post comments and send in material, such as photos and messages.

This type of interactive communication between traditional media and Internet users can also be analysed from the perspective of ritual communication. The community that is at stake here are the media themselves. We propose that in this type of activity the primary objective is to strengthen the bond between the media and their consumers. The media are transformed from the role of mediator into being the very hub of events. At stake is a dynamics tightly linked to the media society. Media sociologist Nick Couldry (2003) calls this type of activity the construction of a myth of a centre. The myth speaks of a functional logic in which the media through their different practices reinforce the notion of their own significance as a centre of events.

The school shootings activated ritual communication on the Internet on a very diverse scale. Communitality, social bonds and the sense of togetherness were constructed on the basis of identifying with the victims and sharing a common feeling of grief and shock, or in some cases, through an admiration for the shooters and their actions. The sharing of grief and shock was often channelled into symbolic action, which could be termed media ritualistic behaviour (cf. Couldry 2003; Cottle 2006). In hate communities identification with the killers and hatred towards the surrounding society are the adhesive glue. The members can connect with others who share their views and find support for their ideas among the likeminded members of the community. In hate communities, too, symbols, such as photos of and writing on past school shooters have a decisive role in constructing and maintaining the community. The third form of ritual communication, therapeutic communication, was produced not only by individuals engaging in online discussion but also by different non-governmental actors, such as the *Save the Children Finland* organization, which invited young people to express their feelings in interaction with adults. The principal objective of crisis support for young people is to strengthen a sense of security in a frightening situation. What all these manifestations of ritual communication connected with the school shootings have in common is that they were born of and held together by a need to mediate and share emotions (see also Pantti & Sumiala 2009).

When studying the media disaster's communal functions on the Internet, it is important to note that the produced communitality is very heterogeneous and complex. Many different social forces may be at work within one and the same virtual community. The force that may keep one group together can be felt as a threat by another. The level of communitality also varies between the different communities. Some virtual communities born around the school shootings were closer and more permanent than others, in some the communitality was decidedly temporary. New virtual communities are born and die all the time. It is difficult to predict what kind of social imaginaries the virtual communities created and strengthened by a disaster will produce, do they stimulate violence or mourning, identification with the killers or with the victims. It is even more difficult foresee what kind of impacts the virtual communities have locally – for example in Jokela or Kauhajoki – or nationally – in Finland – not to mention the global impacts of the events. Do the communities by their very existence increase cultural models that idealize school shootings and shooters, or are they more likely to produce opposition to violence, which, when called upon, is activated in online communities as collective action? It is our firm conviction that the school shootings de facto create communal action both online and in the physical world, locally, nationally and globally. What kind social bonds in terms of type and level of attachment they strengthen and maintain is a question for which there are many answers, not one.

Messages Circulate

The messages disseminated online spread principally through circulation (Appadurai 2006; Lee & LiPuma 2002; Sumiala 2008). The school shooting messages gained new significance as they were related to previous school shootings and discussions on them (see also Spitulnik 1997, 161). At the same time, they shaped and continue to shape interpretations of future events. The photos and material of the Kauhajoki shooter were quickly connected on the Internet to material on the Jokela school shooter, and mirrored against it. The photos of the Jokela shooter, in turn, were compared to the gun-wielding photos of the shooter at Virginia Tech. The photos of the shooters were circulated alongside one another. And this is hardly a thing of the past. A fresh example of the circulation effect can be found in news reporting on the school shooting in Winnenden, Germany on 11 March 2009. The Jokela and Kauhajoki cases were immediately referred to in news reporting on the Winnenden shooting³. The shootings in Finland have also fallen into a hierarchical relationship with each other. The material left behind by the Jokela shooter was much more abundant, in both image and text, than that of the Kauhajoki shooter. Consequently, the Kauhajoki school shooting was compared on the Internet (and in other media, such as the first news broadcasts by YLE and MTV3) to the Jokela school shooting in numerous respects. Common features described included the killer's gender, appearance, style of clothing, hairstyle, past, calibre of the weapon, place where the weapon was purchased, mode of operation, media package posted on the Internet, videos, idealistic misanthropy, and style of music.

Media Disaster in a Culture of Fear

To summarize, it is the endless circulation of texts and images on the Internet that distinguishes the school shootings as communicative events – as Finnish media disasters of the 21st century. It is difficult to determine a clear beginning or end to the events. The killers began to circulate messages long before the actual shootings. The messages which have been removed from the Internet keep reappearing there. Despite the fact that servers have closed down the online profiles and pages of the shooters, they can still be tracked and traced on the Internet. Active members of online communities and online media had enough time to download and save the shooters' online material before it was removed. Screenshots of the shooters' profiles in IRC-Gallery and YouTube accounts as well as their videos and photos are still in circulation on the Internet. The circulating online material on the shootings still offers abundant basis for, for example, creating new videos on school shootings, disseminating them and further modifying them. The material is commented on, reworked and displayed in various contexts. While in the era of television media disasters could be approached linearly, with a perceived beginning, middle and end, the media disasters of the network society are characterized by cyclicity and endless circulation (see e.g. Liebes 1998).

Dissemination, and circulation as its specific form, seems on the basis of our data to be the most prevailing logic of communication with the Jokela and Kauhajoki school shootings. One can surmise that the circulation subsumes, as a kind of meta-level, the two other formerly described forms of communication. Messages are mediated and ritualized in communities expressly due to and as a result of circulation. Although the news peak has passed and the mainstream media stir has subsided, the Finnish school shoot-

ings still continue a life of their own on the Internet. Communication is not innocent, let alone inconsequential. Continuous circulation and repetition model the school shootings as cultural phenomena. By copying, repeating and “recycling” the shooting material it is possible to carry out new school shootings anywhere in the world. Hate communities invite idealization of death, since the circulation and remakes of the shooters’ photos and videos offer them unprecedented immortality. The promise of post mortem fame is very much alive on the Internet.

At the beginning of the article we made reference to John Durham Peters (2000, 2) and his idea that there is always more to understanding communication. By analysing the school shootings as a communicative event, we find ourselves at the same time analysing the construction of the event itself. The Jokela and Kauhajoki school shootings were communicative events at the core of which were the circulation of messages on the Internet. Out of this dynamic a media disaster was born in the both cases. Also, we are inclined to believe that the never-ending circulation of material on the shootings will feed fear and insecurity in its environment. According to the sociologist Frank Furedi (2006) a characteristic of the culture of fear is that, instead of hope, the cultural imagination today is increasingly shaped and accelerated by different representations of fear and hatred circulating in the media. It is a question of a shared imaginary threat, a feeling of insecurity and fear that culminates in into media disasters. There is no defence against it, nor escape from it, because it cannot be directly confronted – it mostly appears only in mediated form, in the media. For Furedi and many other cultural and social analysts, today’s culture of fear is an expression of misanthropy that alienates people from one another. (Furedi 2006, xiv-xxi; see e.g. Altheide 2002; Bauman 2006; Appadurai 2006; Furedi 2006, Butler 2003; Žižek 2008). The school shootings could, or should we say should, be interpreted as a part of this culture as an articulation of its aversions and anxieties.

Notes

1. The authors are members of the Crisis and Communication research project. It is a two-year (2007-2009) study of the greatest crises that Finland has faced in recent times: the Asian tsunami, the Jokela and Kauhajoki school shootings, and a water contamination crisis in the town of Nokia. The project is carried out by the Communication Research Center at the Department of Communication of the University of Helsinki. The article aims to shed light on the development of the theoretical themes of the research project, especially in the context of the Internet.
2. These sites were visited at least once during data collection.
3. <http://www.mtv3.fi/uutiset/arkisto.shtml/arkistot/kotimaa/2009/03/836349>. Viewed 2 April 2009.

References

- Alexander, Jeffrey and Ronald Jacobs (1998) ‘Mass Communication, Ritual and Civil Society’, in Liebes, Tamar and James Curran (eds.) *Media, Ritual and Identity*, pp. 3-41. London: Routledge.
- Altheide, David (2002) *Creating Fear: News and the Construction of Crisis*. New York: Aldine de Gruyter.
- Appadurai, Arjun (2006) *Fear of Small Numbers. An Essay on the Geography of Anger*. Durham and London: Duke University Press.
- Bauman, Zygmunt (2006) *Liquid Fear*. Cambridge: Polity Press.
- Burns, Ronald and Charles Crawford (1999) ‘School Shootings, the Media, and Public Fear: Ingredients for Moral Panic’, *Crime, Law, and Social Change* 32: 147-168.
- Carey, James (1989) *Communication as Culture: Essays on Media and Society*. New York: Routledge.
- Castells, Manuel (2009) *Communication Power*. New York: Oxford University Press.

- Chyi, Hsiang Iris and Maxwell McCombs (2004) 'Media Saliency and the Process of Framing: Coverage of the Columbine Shootings', *Journalism and Mass Communication Quarterly* 81: 22-35.
- Cottle, Simon (2006) 'Mediatized Rituals: Beyond Manufacturing the Consent', *Media, Culture and Society* 28(3): 411-432.
- Couldry, Nick (2003) *Media Rituals. A Critical Approach*. London: Routledge.
- Couldry, Nick (2008) 'Mediatization or Mediation? Alternative Understandings of the Emergent Space of Digital Storytelling', *New Media and Society*. 10(3): 373-391.
- Croteau, David and William Hoynes (2003) *Media Society. Industries, Images, and Audiences*. (third edition) Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Duffy, Margaret (2003) 'Web of Hate: a Fantasy Theme Analysis of the Rhetorical Vision of Hate Groups Online', *Journal of Communication Inquiry* 27(3): 291-312.
- Fast, Jonathan D. (2003) 'After Columbine. How People Mourn Sudden Death', *National Association of Social Workers* pp. 484-491.
- Fornäs, Johan (1999) 'Digitaaliset rajaseudut – identiteetti ja vuorovaikutus kulttuurissa, mediassa ja viestinnässä', in Järvinen, Aki and Ilkka Mäyrä (eds.) *Johdatus digitaaliseen kulttuuriin*, pp. 29-50. Tampere: Vastapaino.
- Furedi, Frank (2004) *Therapy Culture: Cultivating Vulnerability in an Uncertain Age*. London: Routledge.
- Furedi, Frank (2006) *Culture of Fear Revisited*. Great Britain: Cromwell Press.
- Gillmor, Dan (2006) *We the Media. Grassroots Journalism by the People for the People*. Sebastopol, CA: O'Reilly.
- Grider, Sylvia (2007) 'Public Grief and the Politics of Memorial. Contesting the Memory of the Shooters at Columbine High', *Anthropology Today* 23(3): 3-7.
- Hakala, Salli (2009) *Koulusurmat verkostoyhteiskunnassa. Analyysi Jokelan ja Kauhajoen kriisien viestinnästä*. Helsingin yliopisto: CRC/Viestinnän laitos.
- Hakala, Salli and Johanna Sumiala-Seppänen (2003) *Kirkon viestintä: kohtaamista ja sanoman levitystä*. Helsinki: Kirkkohallitus 2003: 2.
- Hjavarid, Stig (2009) 'Soft Individualism: Media and the Changing Social Character', in Lundby, Knut (ed.) *Mediatization. Concepts, Changes, Consequences*. New York: Peter Lang
- Huhtala, Hannele and Salli Hakala (2007) *Kriisi ja viestintä. Yhteiskunnallisten kriisien johtaminen julkisuudessa*. Helsinki: Gaudeamus.
- ITViikko (2008) 23rd September (viewed 10/27/2008)
- Katz, Elihu and Tamar Liebes (2007) 'No More Peace! How Disaster, Terror and War have Upstaged Media Events', *International Journal of Communication* 1: 157-166. Downloadable from <http://ijoc.org>
- Kellner, Douglas (2008) *Guys and Guns Amok. Domestic Terrorism and School Shootings from the Oklahoma City Bombing to the Virginia Tech Massacre*. Boulder and London: Paradigm Publishers.
- Kitch, Carolyn (2003) 'Mourning in America: Ritual, Redemption, and Recovery in News Narrative after September 11', *Journalism Studies* 4(2): 213-224.
- Krp (2008) *Jokelan koulusurmien esitutkintapöytäkirja liitteineen*. 17/4/2008. National Bureau of Investigation, Finland.
- Lee, Benjamin and Edward LiPuma (2002) 'Cultures of Circulation: The Imaginations of Modernity', *Public Culture* 14(1): 191-214.
- Liebes, Tamar (1998) 'Television's Disaster Marathons: A Danger for Democratic Processes?', in Liebes, Tamar and James Curran (eds.) *Media, Ritual and Identity*, pp. 71-84. London and New York: Routledge
- Liebes, Tamar and Menahem Blondheim (2005) 'Myths to the Rescue. How Live Television Intervenes in History', in Rothenbuhler, Eric and Mihai Coman (eds.) *Media Anthropology*. Thousand Oaks and London: Sage.
- Lietsala, Katri and Esa Sirkkunen (2008) *Social Media: Introduction to the Tools and Processes of Participatory Economy*. Tampere: University of Tampere, Hypermedia Lab.
- Livingstone, Sonia (2009) 'Foreword: Coming to Terms With "Mediatization"', in Lundby, Knut (ed.) *Mediatization. Concepts, Changes, Consequences*. New York: Peter Lang.
- Lundby, Knut (ed.) (2009) *Mediatization. Concepts, Changes, Consequences*. New York: Peter Lang.
- Maffesoli, Michael (1995) *Maailman mieli: yhteisöllisen tyylin muodosta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Matikainen, Janne (2006) 'Identiteetti verkossa – yhteisöllisen vuorovaikutuksen näkökulma', *Psykologia* 42(2): 112-122.
- McNair, Brian (2006) *Cultural Chaos: Journalism, News and Power in a Globalized World*. London: Routledge.
- Mitchell, Jolyon (2007) *Media Violence and Christian Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Muschert, Glenn (2007) Research in School Shootings. *Sociology Compass* 1(1): 60-80.
- Muschert, Glenn and Dawn Carr (2006) 'Media Saliency and Frame Changing across Events: Coverage of Nine School Shootings', *Journalism and Mass Communication Quarterly* 83: 747-766.

- Newman, Catherine, Fox, Cybelle, Harding, David, Mehta, Jal and Wendy Roth (2004) *Rampage. The Social Roots of School Shootings*. New York: Basic Books.
- Pantti, Mervi and Piet Bakker (2009) 'Misfortunes, Memories and Sunsets' *International Journal of Cultural Studies* 12 (5): 471-489.
- Pantti, Mervi and Johanna Sumiala (2009) 'Till Death do Us Join: Media, Mourning Rituals and the Sacred Centre of the Society', *Media, Culture and Society* 31(1):119-135.
- Peters, John Durham (2000) *Speaking into the Air. A History of the Idea of Communication*. Chicago and London: Chicago University Press.
- Pietilä, Veikko (1997) *Joukkoviestintätutkimuksen valtaiteilla*. Tampere: Vastapaino.
- Prensky, Marc (2001) 'Digital Natives, Digital Immigrants', *On the Horizon* 9(5).
- Raittila, Pentti (1996) *Uutinen Estonia: kriisiviestintä ja journalismin etiikka koetuksella*. Tampere: Tampere University Press.
- Raittila, Pentti, Johansson, Katja, Juntunen, Laura, Kangasluoma, Laura, Koljonen, Kari, Kumpu, Ville, Pernu, Ilkka. and Jari Väliaverron (2008) *Jokelan koulusurmat mediassa*. Tampereen yliopisto. Journalismin tutkimusyksikkö/Tiedotusopin laitos Sarja A 105/2008.
- Raittila, Pentti, Haara, Paula, Kangasluoma, Laura, Koljonen, Kari, Kumpu, Ville and Jari Väliaverron (2009) *Kauhajoen koulusurmat mediassa*. Tampereen yliopisto. Journalismin tutkimusyksikkö/Tiedotusopin laitos Sarja A 111/2009.
- Rheingold, Howard (1993) *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Rheingold, Howard (2003) *Smart Mobs. The Next Social Revolution*. Cambridge: Perseus Publishing.
- Rothenbuhler, Eric (1998) *Ritual Communication: From Everyday Conversation to Mediated Ceremony*. Thousand Oaks: Sage.
- Seeck, Hannele, Lavento Heidi and Salli Hakala (2008) *Kriisijohtaminen ja viestintä. Tapaus Nokian vesikriisi*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto.
- Spitulnik, Debra (1997) 'The Social Circulation of Media Discourse and the Mediation of Communities', *Journal of Linguistic Anthropology* 6(2): 161-187.
- Sumiala, Johanna (2009) Networked Diasporas: Circulating Imaginaries of Violence. *The Romanian Review of Journalism and Communication*. IV(4).
- Sumiala, Johanna (2008) 'Circulation', in Morgan, David (ed.) *Keywords in Religion, Media, and Culture*, pp. 44-55. London: Routledge.
- Sumiala-Seppänen, Johanna (2007) 'Tunnustan, olen siis olemassa – Myöhäismodernin mediakulttuurin terapeutista eetosta etsimässä', in Kujansuu, Heikki and Laura Saarenmaa (eds.) *Tunnustus ja todistus*, pp. 163-183. Helsinki: Gaudeamus.
- Sumiala-Seppänen, Johanna and Matteo Stocchetti (2007) 'Rethinking the Visual Dimension of the Social', in Stocchetti, Matteo and Johanna Sumiala-Seppänen (eds.) *Images and Communities. The Visual Construction of the Social*. Helsinki: Gaudeamus/Helsinki University Press.
- Taylor, Charles (2004) *Modern Social Imaginaries*. Durham and London: Duke University Press.
- Tikka, Minttu (2009) *Koulusurmien kommunikaatio sosiaalisessa mediassa*. Pro Gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston viestinnän laitos.
- Turkle, Sheryl (1995) *Life on the Screen: Identity in the Age of the Internet*. New York: Simon and Schuster.
- White, Mimi (1992) *Tele-advising: Therapeutic Discourse in American Television*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Žižek, Slavoj (2008) *Violence*. London: Profile Books.

JOHANNA SUMIALA, Ph.D., Research Fellow, Media and Communication Studies, Department of Social Research, University of Helsinki, johanna.sumiala@helsinki.fi
 MINTTU TIKKA, M.Soc.Sc, Project Researcher, Media and Communication Studies, Department of Social Research, University of Helsinki, minttu.mt.tikka@helsinki.fi

”Det är ditt eget val”

Medborgarideal och föräldraskap(ande) i nanny-tv

MAGNUS DAHLSTEDT

Abstract

I fokus för den här artikeln står skapandet av det ”goda föräldraskapet” i *SOS familj*, en svensk tv-serie som sändes på svenska TV3, hösten 2008. Hur framställs det ”goda föräldraskapet” i tv-serien? Med utgångspunkt i den teoretisering av governmentality som gjorts i Michel Foucaults fotsår, analyserar författaren de föräldra- och föräldraskapsideal som förmedlas i tv-serien, och på vilket sätt de förmedlas, som ett exempel på hur föräldrar skapas som subjekt. Den ideala förälder som framträder i tv-serien är en förälder som, vägledad av coachen, strävar efter ständig *makeover*. Målet för denna strävan är emellertid självkontroll, varigenom föräldrarna blir sina egna coacher.

Keywords: beakännelse, föräldracoachning, governmentality, nanny-tv, ansvariggörande

Introduktion

Populärkulturen lär oss mycket av det samhälle vi lever i. Inom populärkulturen bryts idéer, ideal och visioner mot varandra. Frågan är vad som kan utläsas i tv-tablån i Sverige, en ordinär vecka våren 2009.

I tablån finns ett stort antal tv-produktioner som i ett eller annat avseende synliggör människors liv och leverne, gör vardagslivet till föremål för allmänhetens granskande blickar. Inom medie- och kulturforskning har sådana produktioner på senare tid betecknats *reality tv* (Palmer 2003; Andrejevic 2004), en bred genre som består av en rad olika produktioner; från mer traditionella dokumentärer till olika slags yrkesdokumentärer, där tittaren får följa olika yrkesutövare ”bakom kulisserna”, i deras vardagliga yrkesutövande; från kändissåpor till polis- och kriminalserier; från traditionella rådgivnings-, matlagings- och trädgårdsprogram till olika varianter på temat *makeover*, där medverkande får hjälp med att på ett eller annat sätt ”göra om sig” eller någon del av sitt liv.

Just viljan till *makeover* täcker snart sagt varje enskild del av våra liv (Teschfahoney & Dahlstedt 2008), från utseende till hem och trädgård, sex och samlevnad till husdjur och grann(o)sämja, beroende(n) och sjukdomar till ekonomi, arbetsliv och karriär, fetma, motion och hälsa till barnuppfostran och familjeliv. I *makeover*-programmen finns en underliggande maning till ”gott uppförande”, riktad inte bara mot de som medverkar i programmen, utan även mot tittarna: ”Följ coachens råd, förändra er, och ni kommer att nå framgång och lycka i livet!” Förändring är ett viktigt inslag också i många program

som *inte* primärt går ut på att ”göra om” de medverkande, såsom tävlingsprogram, dokusåpor och mer traditionella dokumentärer, där människors psykosociala liv står i förgrunden, med särskilt fokus på känslor och relationer (Batich 2007).

I det följande ska jag ägna mig åt en alldeles särskild typ av *makeover-tv*, nämligen föräldracoachning. Föräldracoachning är ett forum för utbyte av idéer, ideal och tekniker kring föräldraskap. Denna typ av coachning kan ses som en form av lärande, ett slags *föräldraskapande*, där föräldrar skapar sig själva som ”ansvarstagande föräldrar”. Därmed återspeglar föräldracoachningen rådande föräldraideal, idéer om hur enskilda föräldrar bör tänka och leva för att vara – eller bli – en god förälder. I artikeln analyseras en specifik form av föräldracoachning, nämligen *SOS familj*, en svensk tv-serie som sändes på TV3 hösten 2008, och då i synnerhet det inledande avsnittet i denna serie. Vilka värden, förmågor och egenskaper får känneteckna den ”goda föräldern”? Gentemot vad urskiljs detta föräldraideal? På vilket sätt fostras ”goda föräldrar”? Vad säger detta ideal om den samtid vi lever i? Med utgångspunkt i den teoretisering kring makt och styrning som har utvecklats i Michel Foucaults fotspår analyseras dels de fostrans- och föräldraideal som förmedlas i avsnittet och dels de sätt på vilka dessa ideal förmedlas som en formering av föräldrar som subjekt.

Inledningsvis ges en teoretisk ram kring och kontextualisering av fenomenet föräldracoachning. Därefter presenteras själva tv-serien, programidén och seriens upplägg mer i detalj, följt av en mer ingående analys av just det första avsnittet av tv-serien. De bärande poängerna i analysen relateras avslutningsvis till en rad utmaningar och utvecklingslinjer i vår ”avancerat liberala” samtid.

Medborgarfostran – nu och då

Utgångspunkten för föreliggande artikel är den teoretisering kring subjektsskapande, makt och styrning som har utvecklats i Michel Foucaults fotspår. I varje samhälle, vid varje tid, etableras bestämda sanningar. Dessa *regimes of truth* (Foucault 1980) anger ramarna exempelvis för vad det innebär att vara medborgare, för vilka egenskaper och värden, förmågor och karaktärsdrag en medborgare bör ha, vilka moraliska förpliktelser som åligger enskilda medborgare, vad som krävs för att överhuvudtaget räknas som medborgare.

Utifrån ett sådant perspektiv kan det ”goda medborgarskapet” ses som ett resultat av en bred repertoar av styrningstekniker, utspridda över hela det sociala fältet (Cruikshank 1999). Skapandet av ”goda medborgare” involverar vitt skilda intressenter, system av kunskap, auktoritet och expertis.

Foucault (2008) skiljer i detta sammanhang mellan *maktteknologier* och *jagteknologier*. Medan maktteknologier ”reglerar enskilda människors uppträdande och tar dem i anspråk för särskilda ändamål eller undertrycker dem”, så handlar jagteknologier om människors självblivande, skapande av sig själva som medborgare. Dessa teknologier ”gör det möjligt för enskilda människor att av egen kraft eller med andras hjälp genomföra ett visst antal ingrepp på sina egna kroppar och själar och tankar, sitt eget uppträdande och sätt att vara – och på så sätt omvandla sig själva i syfte att uppnå ett visst tillstånd av lycka, renhet, vishet, fullständighet eller odödlighet” (s. 262).

Frågan om hur morgondagens goda medborgare skapas återkommer ständigt, i nya tappningar. Det finns en mängd olika perspektiv på medborgarskap. I raden av perspektiv

kan man bland annat nämna ett liberalt, ett kommunitaristiskt, ett republikanskt och ett radikaldemokratiskt perspektiv, som vart och ett har olika syn på relationerna mellan individ och kollektiv, stat och civilsamhälle, rättigheter och skyldigheter (Dahlgren 1995; Isin & Wood 1999). I Foucaults fotspår menar bland andra Nikolas Rose (1999) att vi idag lever i ett ”avancerat liberalt” samhälle, där styrning kretsar kring *responsibilization*, det vill säga skapande av fria och ansvarstagande medborgare, ansvariga för att staka ut sin livsbana (med allt från utbildning och arbete, politik och boende till familj och fritid) med utgångspunkt i sina *egna* ideal, förutsättningar och ambitioner. Medborgaridealet kan i detta sammanhang beskrivas som ett aktivt medborgarskap, som betonar den enskilde individens egen nytta, autonomi och ansvar – gentemot en påstått ”passiviserande” och ”omhändertagande” statlig styrning (se Fejes & Nicoll 2008; Dahlstedt 2009). I kontrast till detta medborgarskapsideal finns det som sagt andra perspektiv som lyfter fram medborgares aktiva deltagande inom exempelvis det civila samhället som en förutsättning för en livaktig demokrati, för det gemensammas snarare än den enskilde individens bästa (se t ex Dahlgren 1995).

Strävanden efter att skapa dessa goda medborgare riktas inte bara mot den uppväxande generationen, det vill säga barn och ungdomar, som med olika medel ska fogas in i bestämda mallar. Dessa strävanden riktas i minst lika hög grad mot föräldragenerationen. För att de ska kunna fostra barn och ungdomar i ”önskvärd” riktning behöver också de ”fostras”, i sin roll som föräldrar. Interventioner i den ena eller andra riktningen kan därmed inte på något enkelt skiljas åt, utan de är intimt sammanvävda i en sammansatt ”styrning genom familjen” (Donzelot 1977: 92). Det goda samhället byggs i hög grad *genom* familjen. Familjen är – om man så vill – en fundamental enhet för styrning av samhället (Hultqvist 1990).

Familjen är därmed ingen historisk konstant. Den förändras snarare över tid och rum. Samma sak gäller synen på det goda föräldraskapet. Det har under lång tid varit kärnfamiljen på heterosexuell och monokulturell grund som har utgjort den norm utifrån vilken det ideala föräldraskapet har mejslats fram (Lindgren 1999; Lindgren 2006). Utifrån denna norm har barnuppfostran och moderskap länge setts som mer eller mindre intimt sammanbundna (Richardson 1993). Under senare decennier har dock den traditionella kärnfamiljen som den självklara mallen för gott föräldraskap allt mer kommit att utmanas. I och med att allt fler barn växer upp i familjer där föräldrarna till exempel är skilda, samkönade och födda i olika delar av världen (se t ex Bäck-Wiklund & Lundström 2006; Zetterqvist Nelson 2007; Johansson 2009), har det inom forskningen på senare bland annat talats om en utveckling av ett ”modernt föräldraskap”, som ”tycks förutsätta en förmåga att handskas med tillvarons ambivalenser, till exempel den samtida önskan att vara närvarande och frånvarande eller att samtidigt ha ansvar och vara fri från ansvar” (Bäck-Wiklund & Bergsten 1997: 192).

Det har alltid varit en uppsjö av intressenter involverade i projektet att fostra ideala föräldrar – allt från kommersiella och ideella till statliga och religiösa. Formerna av auktoritet och expertis förändras över tid. Det sena 1800-talet var filantropins guldålder och det fanns en stor mängd rådgivningslitteratur med mer eller mindre uttalat religiösa undertoner (Grant 1998). Med det ökade intresset för barnet inom vetenskapen växte det gradvis fram nya institutioner och professioner kring fostran. Läkarkåren var länge den auktoritativa kunskapskällan. Under 1900-talet, med den svenska välfärdsstatens gradvisa utbyggnad, blev de statliga interventionerna för att vägleda föräldrar

och blivande föräldrar genom allehanda ”experter” allt mer tongivande, med allt från föräldrarådgivning i statlig regi till särskilda folkbildningsinsatser i radio och tv, i form av föräldrakirklar etc. (Halldén 1986; Dahl 2003; Seifarth 2007). I denna process intog psykologerna en allt mer framträdande roll. Föräldrarådgivning var en viktig del av den medborgarfostran som ägde rum inom ramen för den ”svenska modellen”.

Under senare decennier har formerna för denna fostran gradvis förändrats. I och med de ideologiska förskjutningar som ägt rum sedan åttiotalet har också föräldrafostran allt mer kommit att formas av neo-liberala ideal, med betoning på autonomi och självreglering (Gleichmann 2004). Kommersiella intressen har i detta sammanhang fått allt större betydelse när det gäller föräldraskapande. Om det vittnar inte minst det ständigt ökade utbudet av familjeterapeuter och föräldracoacher som erbjuder sina tjänster i tidningar, på tv och på Internet. Handböcker och specialtidskrifter, rådgivningstjänster och kurser, radio- och tv-program – det finns en lång rad av exempel på att på en alltjämt tilltagande kommersialisering av familjeliv, fostran och föräldraskap (Richardson 1993).

I dagens samhälle, där massmedia blir allt mer invävt i det vardagliga livet (Livingstone 1993: 5), är populärkulturen och olika slags medierade teknologier oerhört betydelsefulla för människors – och familjers – självblivande (Morley 1986). Det har bland annat hävdats att kulturen i allt högre grad används som ett slags ”verktygslåda”, i syfte att lösa allehanda problem och forma jaget på bestämda sätt (Illouz 2003: 240). Forskare inspirerade av Foucault har närmast sig just *reality tv* som en form av styrning (Palmer 2003; Andrejevic 2004; Heyes 2007). Jack Z. Batich (2007: 6f) menar till exempel att *reality tv* handlar ”mindre om att representera än om att intervensera i verkligheten; mindre om mediering än *involvering*”. Genom att se på tv lär sig människor hur det är möjligt – eller önskvärt – att vara som medborgare. Så kallad *reality tv* kan med andra ord ses som en viktig form av medborgarfostran. Vad kan vi då få syn på genom att studera just nanny-tv? Genom att studera föräldraskapsideal i ett program som *SOS familj* kan vi visserligen inte dra några slutsatser om hur föräldraskap görs i hemmet. Däremot förmedlar programmen rådande förväntningar på en ”god förälder”, som på ett eller annat sätt kan sägas bidra till föräldrarnas *självblivande* (Richardson 1993).

”Återfå kontrollen” – Programidén

Programserien *SOS familj* är en svensk variant på uppmärksammade nannyprogram som brittiska *Supernanny* och amerikanska *Canny on Call*, som sänts i flera uppgångar på svensk tv de senaste åren. Coachen i *SOS familj*, Annelie Arrefelt, medverkade 2005 i en liknande programserie, *Nannyjouren*. Programserien *SOS familj* sändes under TV3 hösten 2008 och omfattar sammanlagt tio program. Varje program är 40 minuter. På programmets hemsida beskrivs programidén enligt följande.

När hemmet förvandlats till en krigszon och föräldrarna gett upp alla utsikter att få kontroll över familjen finns ibland bara en lösning: att skaffa hjälp. I TV3s nysatsning *SOS familj* står superproffsiga Annelie Arrefelt till tjänst för att se över hela familjesituationen [...] I *SOS familj* rycker Annelie Arrefelt ut för att rädda slutkörde barnfamiljer runt hela landet. Hon hjälper trötta föräldrar att återfå kontrollen över både småbarn och bångstyriga tonåringar (<http://www.tv3.se/program/sos-familj>).

I varje avsnitt får tittaren följa en familj med olika behov av vägledning och hjälp för att klara familjesituationen. Både omständigheter och utmaningar skiljer sig mellan de olika familjer som följs i programserien, vilket också återspeglas i innehållet i respektive avsnitt. Programserien spänner över en lång rad av vardagliga spørsmål och dilemman som rör uppfostran och föräldraskap, till exempel mat- och sovvanor, trots, gränssättande, utåtagerande och aggressiva (avsnitt 3 och 7) samt introverta och självdestruktiva beteenden (avsnitt 5), rökning och alkohol (avsnitt 9). Värt att notera i sammanhanget är att programserien inte bara skildrar den traditionella kärnfamiljen. De flesta familjer som följs i de olika avsnitten består snarare av andra familjekonstellationer än den traditionella normen ”mamma, pappa, barn” – i fyra avsnitt är till exempel föräldrarna ensamstående, i ett avsnitt har föräldrarna barn både tillsammans och på varsitt håll och i två avsnitt har en av föräldrarna utländsk bakgrund.

Efter en översiktlig granskning av programserien i dess helhet har jag valt att i denna artikel särskilt fokusera på det första avsnittet i programserien. En fokusering på en mindre del av den sammanlagda produktionen möjliggör till att börja med en mer fördjupad analys av de coachande och föräldraskapande tekniker som iscensätts än en fokusering på programserien i dess helhet. Även om det konkreta innehållet i de tio avsnitten skiljer sig åt så finns det ändå en rad påfallande likheter, inte minst när det gäller upplägg och dramaturgi, hur ”familjeproblem” presenteras och ”lösningar” adresseras. Det kan i detta sammanhang vara särskilt intressant att närmare studera just det första avsnittet i programserien, eftersom det är här som tittarna för första gången introduceras i programmetts koncept. Med avseende på design, dramaturgi och inramning överensstämmer det första avsnittet i stort med övriga avsnitt i programserien.

I programmen varvas en rad diskursiva element om vartannat – speakerröst, dokumentära inslag från familjevardagen, intervjuer med coachen och de medverkande, interaktioner mellan coachen och de medverkande, tillbakablickar, musik, bakgrundsbilder etc. Programserien i dess helhet följer en enhetlig berättarlogik, som närmast påminner om upplägget i en traditionell *saga* (Bratich 2007). Först presenteras familjen. Här introduceras tittaren inför familjens särskilda problem eller konflikter. Därefter introduceras coachen och problemet eller konflikten belyses genom att coachen följer familjen en ordinär dag. Efter denna dag är det dags för coachen att intervensera i familjelivet genom sina tips och råd till föräldrarna. Avslutningsvis är det dags för själva upplösningen, där tittaren får se resultatet av coachens interventioner.

Förenklat kan man alltså säga att tittaren genom programmen får se både föräldrarna och familjerna genomgå en ”förvandling”, från *problem* till *normalt fungerande*, *kaos* till *lugn* och *harmoni*, *oansvariga* till *ansvarstagande*, *osjälvständiga* till *självständiga*, vägleda av coachen. Det huvudsakliga mönstret känns mycket väl igen från andra nannoprogram (Lunt 2008), likväl som från andra *reality tv*-produktioner. Kontrasterandet mellan *före* och *efter* är överhuvudtaget ett dramaturgiskt grepp som är vanligt förekommande i program som ”gör om” till exempel människors utseende, hem och trädgård (Taylor 2002; Illouz 2003; Bratich 2007).

I det följande analyseras föräldrars *makeover* eller självblivande med utgångspunkt i ett antal sekvenser från det första avsnittet i programserien *SOS familj*. Analysen följer den berättarlogik som beskrevs ovan.

”Det är mycket hon” – Problemet

Liksom övriga avsnitt i programserien inleds avsnittet med att familjen och dess särskilda ”problem” presenteras. Detta görs genom en serie snabba dokumentära inslag från familjens vardagsliv, intervjuer med familjemedlemmarna och speakerrösten, som har en viktig funktion när det gäller att driva berättandet framåt, skapa struktur och dramaturgi. Familjen består av mamma Madeleine, styvpappan Rickard och de två tonåringarna Yasemin och Deniz. I avsnittet förläggs fokus på relationen mellan mamma och dotter. Rickard och Deniz skymtar bara förbi i några korta sekvenser. Redan här, i början av det första avsnittet i programserien, får tittaren ta del av den typ av berättande som löper som en röd tråd genom hela serien – som blivit något av ett kännetecken för *makeover*-tv, nämligen att de medverkande talar till synes ensamma inför kameran – och tittaren (Aslama & Pantti 2006). Till synes ensam med kameran och tittaren presenterar mamma Madeleine ”problemet” i familjen enligt följande.

Madeleine: Vi har lite svårt, jag och Yasemin, att kommunicera med varandra. Det blir gärna höga röster. Yasemin har inte någon förståelse för... varken när det gäller konsekvenstänkande och... jag tycker att hon har blivit mindre förstående när det gäller känslor och... det är mycket hon... och det är lite vad jag känner.

Med hänvisning till Foucault (1980, 2008) och hans tankar kring självblivande och jagteknologier skulle denna sekvens närmast kunna beskrivas som ett slags ”bekännelse”. Genom liknande sekvenser fås de medverkande att, inför kameran och tittarna, med egna ord beskriva och reflektera kring sitt självblivande, som förälder och barn. I fokus för denna bekännelsepraktik står just den ”förvandling” som familjemedlemmarna går igenom, som en följd av deras medverkan i programmet och den coachning de därmed blir föremål för. Dessa praktiker gör medborgarna mer synliga än någonsin (Palmer 2003). Detta inslag av bekännelse är emellertid inget unikt för *SOS familj*, utan liknande inslag förekommer idag i ett stort antal *reality tv*-produktioner, svenska såväl som utländska.

Det är den problembild som föräldrarna – i det här avsnittet mamma Madeleine – ger i sin bekännelse som tjänar som utgångspunkt för det fortsatta berättandet. Sekvensen är till synes dokumentär, men är givetvis iscensatt. Eftersom mammans beskrivning av ”problemet” görs *innan* det att coachen klivit in i handlingen, framstår det som om det är mamman som beskriver situationen med sina *egna* ord. Om vi dock ser till själva *inhållet* i mammans beskrivning och hennes *ordval* – först och främst ordet ”konsekvenstänkande” – så framgår en påfallande överensstämmelse med det språkbruk och den tolkningsram som coachen senare kommer att introducera i familjen.

I den problembild som mamman presenterar är det känslor, förståelse och kommunikation som står i fokus. Av problembilden att döma är det dottern i familjen, Yasemin, som är det största ”problemet”. I avsnittet, och i programserien i stort, är det genomgående fråga om en mycket stark betoning av just känslor. En stor del av utrymmet i programmen ägnas åt att på olika sätt lära de medverkande att hantera, tala om och reflektera kring känslor. Programserien ramas alltså, liksom många andra *reality*-produktioner, in av en *terapeutisk världssyn*, med fokus på individen och hennes känsloläge, frustrationer, ångslan, stress, självförtroende, motivation, självförverkligande (jfr Furedi 2004; Aslama & Pantti 2006).

”En räddning” – Coachen träder in

När problemet nu har ringats in introducerar speakerrösten själva huvudfiguren i programserien, coachen Annelie Arrefelt. Vinjetten och presentationen är identisk i samtliga avsnitt.

Speakerröst: Annelie Arrefelt är expert på barn och föräldrar. Hon är en pedagog med gedigen bakgrund inom barn- och ungdomsfrågor. Hon arbetar framgångsrikt både med ungdomar som straffat ut sig själva ur samhället och med krisrådgivning åt småbarnsfamiljer. Hon tar sig an sina klienter under en koncentrerad tid och reder ut deras problem med en rad åtgärder. Ofta är det föräldrarnas beteenden som tar den längsta tiden att förändra. För många familjer blir mötet med Annelie en räddning. Hon vägrar att se någon som ett hopplöst fall. Hon ser bara möjligheter hos dem hon jobbar med.

Enligt vissa forskare har *reality/makeover-tv* bidragit till att utmana konventionella former av auktoritet och ”expertis” (Livingstone 1993; Taylor 2002). Med starka ordval – ”expert”, ”gedigen bakgrund” och ”arbetar framgångsrikt” – understryker dock speakerrösten på ett markant sätt coachens auktoritet. Coachens roll som ”expert” är en viktig del av programseriens koncept, vilket också framgick ovan, när jag återgav beskrivningen på programmets hemsida. Coachen utgör en slags hjältefigur, en räddare i nöden: ”För många familjer blir mötet med Annelie en räddning”. Uppgiften består i att på kort tid förändra familjens beteenden och tillhandahålla redskap för att familjen ska kunna lösa sina problem. Det coachande arbetssättet beskrivs som en strävan efter att i det längsta se möjligheter snarare än svårigheter och problem, att fokusera det positiva och inte låsa fast sig i negativa tankebanor. Den principiella hållningen är här att alla föräldrar och familjer kan förändras – allt de behöver är hjälp på traven, det vill säga rätt vägledning. Det huvudsakliga angreppssättet går igen i den omfattande och alltjämt växande floran av självhjälps- och coachninglitteratur, inte minst med inriktning mot fostran och föräldraskap (Johansson 2007).

Under sin första dag i familjen följer coachen uppmärksamt varje steg familjemedlemmarna tar, lyssnar intensivt till varje ord de faller. Principen är densamma i samtliga avsnitt. Programserien får därmed karaktären av en långtgående ”övervakning” av familjens inre liv, som får familjemedlemmarna att reflektera över sig själva och sina beteenden, en process där också tittaren medverkar (Andrejevic 2004; Lunt 2008). Tittaren kan nämligen i sin tur se hur coachen följer familjemedlemmarnas rörelser, hur hon står vid sidan av, iakttagandes. I det första avsnittet får tittaren med längre sekvenser och närbilder själva följa coachens granskande blickar, hennes ansiktsuttryck och miner som respons på hur relationerna mellan familjemedlemmarna utvecklas.

Med utgångspunkt i dessa iakttagelser får tittaren därefter ta del av coachens bedömning efter sin första dag i familjen.

Anneli: Jag tror inte mamma inser hur illa det här är. För mig lyser det varnings-signaler, röda lampor och det ringer i klockor överallt i den här situationen. Ett halvår ett år till så har den här situationen helt gått mamma Madeleine ur händerna. Det förstär man väldigt, väldigt fort.

Problemet är därmed identifierat – återstår då lösningen.

”Så är det bara” – Kontraktet

En avgörande sekvens som återkommer i samtliga avsnitt är den sekvens där coachen presenterar sina förslag till åtgärder för hela eller delar av familjen. I det första avsnittet i programserien träffar coachen mamman och dottern kring ett bord ute på gården. Styvpappan Rickard och lillebror Deniz är dock inte med vid bordet. Klipp från samtalet runt bordet varvas med coachens tillbakablickar på den gångna dagen i familjen och hennes fördjupade analys av familjens situation, enskilt med kameran. Med vid bordet sitter också en annan ”expert”, Patric Stacksjö, som presenteras som ”utbildad kommunikolog”.¹ Med hans hjälp introducerar Anneli en speciell teknik eller ”plan” i familjen, ”teckenekonomi”.

Anneli: Han har en jättebra, väl fungerande, utprovad plan, den heter teckenekonomi. Det handlar om att man delar upp dagen. Han ska få berätta allting kring det.

Patric: Mycket av tjafset uppkommer för att man inte riktigt vet hur saker och ting ska vara. Då är den här teckenekonomin väldigt bra, för det är egentligen bara som ett schema, veckoschema. Där man kommer överens om vad som ska vara på dagarna, vad som förväntas utav dig, att du ska göra på dagarna. Och utifrån de sakerna så får man även då betalt, veckopengen, så att säga, och de bitarna. Så att mycket av det här med tjafset, man behöver liksom inte argumentera om saker och ting. Ni har redan kommit överens om det så att...

Anneli: Så är det bara...

Patric: Ja, så är det, och det är jättebra för dig också Yasemin...

Yasemin: Mm...

Patric: ...att valet ligger hela tiden hos dig som person, att välja. Då vet du vad du kan välja mellan, då vet du vad konsekvensen blir av att *inte* göra som det står i teckenekonomin.

Lösningen, ett veckoschema med positiv förstärkning om schemat följs, lanseras i samtliga avsnitt i programserien, i lite olika varianter. Scenen kring bordet i det första avsnittet kan ses som ett pedagogiskt iscensättande av veckoschemat som fostransteknik. För att ge särskild tyngd åt framställningen har särskild ”expertis” inviterats. I övriga avsnitt är det coachen Anneli som på egen hand drar upp riktlinjerna för de lösningar som ska tillämpas i respektive familj.

Grundidén bakom teckenekonomin finns i en rad olika tappningar. Gemensamt för dessa olika varianter är dock att de bygger på den terapeutiska strävan efter att förändra människors tänkande och handlande genom att bekräfta vissa beteenden och ”släcka ut” andra. Teckenekonomin iscensätts i de olika avsnitten genom en mix av motiverande och disciplinerande tekniker. Förutsättningen är att det upprättas ett slags ”kontrakt”, som de ingående parterna ska följa. Idén är att parternas beteenden ska mötas med olika slags respons, beroende på hur de stämmer överens med den överenskommelse som träffats. Kontraktet är inte förhandlingsbart: ”man behöver liksom inte argumentera om saker och ting”. Själva argumentationskedjan kring doktrinen om teckenekonomin är emellertid motsägelsefull. Alla *är* en möjlighet i sig själva, men måste samtidigt *formas* till en möjlighet. Syftet med kontraktet är att det ska formas ett kalkylerande subjekt, förmöget att sätta situationen här och nu i ett längre tidsperspektiv, reflektera över vad olika val kan få för slags konsekvenser, i det långa loppet.²

Efter det att spelreglerna kring teckenekonomin beskrivits mer ingående är det dags att träffa en överenskommelse.

Patric: Hur tycker du det här låter?

Madeleine: Jag tycker det här låter jättebra. Absolut.

Patric: Är du med på noterna?

Yasemin: Ja.

Madeleine: Det är väldigt strukturerat och tydligt.

Patric: Ja, men det är det ju. Och ni får bägge två möjligheter att påverka, till något bättre.

”Förhandlingen” dokumenteras med upprepade närbilder på de närvarande, som ingående granskar kroppshållning, gester och minspel hos var och en. Som allra mest påtaglig är känslan av granskning eller övervakning i närbilderna på Yasemin, som vid flera tillfällen tittar bort från kameran, gömmer ansiktet i händerna och sjunker ihop över bordet. Kontraktet är upprättat. Yasemin bekräftar att hon är ”med på noterna”. Motvilligt, men likafullt. Familjen är överens om att följa de riktlinjer som teckenekonomin anger.

”Anneli coachar” – Scen 1

Den första utmaning som den coachande Anneli och den coachade mamma Madeleine möter är när det är dags för Yasemin att stiga upp på morgonen.

Madeleine: Klockan är kvart i åtta. Gå upp nu!

Yasemin: Fan, inte dra i täcket! Är du dum i huvudet eller?

Madeleine: Är du vaken nu Yasemin, så att du kan klä på dig?

Yasemin: Ja.

Anneli: Bra, för valet är ju ditt. Det är så det är tänkt. Nu har mamma väckt dig i varje fall. Du vet vad som gäller, Yasemin. Det är ju ditt eget val och din egen chans till pengar.

Anneli påminner om kontraktet, dock utan att nämna det med ord. I fokus för coachningen, i denna likväl som i andra sekvenser, står principen om ansvarstagande. Coachen uppmanar Yasemin att göra aktiva och medvetna val och ta konsekvenserna av de val som görs. En avgörande faktor är här att göra Yasemin *motiverad* att göra aktiva val. I enlighet med beteendeterapins principer poängterar coachen inför kameran att motivation skapas genom ”positiv förstärkning”.

Anneli: Allting handlar ju om att det är positiv förstärkning och att man uppnår saker. Det aldrig handla om att man drar bort från en befintlig pott, att någon liksom tar någonting från Yasemin. Utan det hon måste känna är att hon sitter vid sitt eget roder, hon ror sin egen båt. Det är dags att påverka henne att välja bra saker och välja bort dåliga.

Coachningens utgångspunkt är att det är individen som styr utvecklingen. Det gäller att få Yasemin att känna att ”hon sitter vid sitt eget roder, hon ror sin egen båt”. Detta ansvariggörande är emellertid paradoxalt, åtminstone i två avseenden. För det *första*: Det är coachen som styr händelseutvecklingen, som iscensätter familjens omvandling. Samtidigt är idén att den som coachas ska fås att själv *vilja* förändras. Förändring bör

vara ett resultat av en *inre* drivkraft snarare än *yttre* påtryckningar (Heyes 2007). Genom coachningen bearbetas *hela* familjen, barn såväl som föräldrar. Alla behöver motiveras, fås att utveckla en egen drivkraft, en egen vilja till förändring. För att barnen ska kunna motiveras behöver samtidigt föräldrarna motiveras. För det *andra*: Utgångspunkten är att barnet själv ska få välja, men alternativen är redan på förhand definierade – vissa som *bra*, andra som *dåliga*: ”Det är dags att påverka henne att välja bra saker och välja bort dåliga”.

”Anneli coachar” – Scen 2

I syfte att göra Yasemin mer ansvarstagande intervenerar coachen genom att ge mamma Madeleine en bred repertoar av tips och råd, instruktioner och uppmaningar, både enskilt och i olika situationer med Yasemin (”Bra, nu var du duktig”, ”Stå på dig nu”, ”Nu tycker jag att...”). Teckenekonomin visar sig dock till en början fungera allt annat än friktionsfritt. Det visas inte minst i en scen där coachens bekräftande helt spårar ur. Scenen är något av en vändpunkt i programmet.

Yasemin: Du bestämmer inte!

Madeleine: Yasemin, vet du vad? Det är en vuxen människa du pratar med. Jag har aldrig hört dig bete dig så här illa mot en annan vuxen.

Yasemin: Hon bryr sig för mycket.

Anneli: Ja, precis. Jag bryr mig för mycket, för jag jobbar med det här. Jag vet precis hur det kommer att gå.

Yasemin: Hon ska ge mig en glass.

Anneli: Ha, den glassen kan du se dig i månen efter. Ditt beteende...

Yasemin: Du bestämmer inte. Du har gjort mamma dålig! Du har gjort henne till en dålig människa.

Anneli: Precis.

I denna scen framgår att coachen i detta skede i programmet inte bara följer familjen på distans, utan direkt intervenerar i familjelivet. Hennes interventioner möter emellertid starkt motstånd, från Yasemin. Annelis auktoritet som coach utmanas, varför hon är tvungen att tydligt markera sin roll som ”expert”. Hon understryker korthugget att ”jag jobbar med det här” och ”Jag vet precis hur det kommer att gå”. Det bekräftande språkbruket har ersatts av ett rakt och gränssättande språkbruk: ”den glassen kan du se dig i månen efter”.

I nästa klipp sitter mamma Madeleine återigen ensam med kameran, reflekterande kring det som nyss inträffat. ”Jag var nästan hatisk i fredags”, berättar hon. ”Jag hatade mitt eget barn. Det känns skrämmande att hat och kärlek är så nära varandra”. Situationen påminner starkt om ett slags bekännelse. Till tonerna av lugn, melankolisk musik och bilder på Yasemin i *slow-motion*, beskriver mamman sina känslor, reflekterar över hur hon reagerat – och om sin utveckling som förälder.

Madeleine: Det är jättejobbigt bara att se henne i det här tillståndet. Men samtidigt fick jag en förklaring till vad det var som gjorde att hon blev så arg. För att jag tyckte att det var liksom en överreaktion, från att vilja ha en glass till att bete sig på det sättet, att maktkampen mot mig var enorm. När hon inte fick som hon ville, då förlorade hon kampen och det var svårt för henne. Lika svårt för mig också.

Bekännelsen är ett viktigt led i skapandet av den ”goda föräldern”. Inför tittarna och för sig själv tränas föräldern i att bearbeta och hantera sina och övriga familjemedlemmars känslor. Genom påbjuden granskning och kontinuerlig reflektion skapas ett mer självmedvetet föräldrasubjekt. Coachningen erbjuder en uppsättning tolkningsmodeller, en begreppsflora och ett språkbruk för att beskriva, tolka och förstå det som händer i familjen. Med hjälp av de verktyg som coachningen försett henne med kan mamma Madeleine tolka hur både hon själv och dottern Yasemin känner och reagerar. De har gett henne en ”förklaring till vad det var som gjorde att hon blev så arg” – nämligen att ”maktkampen... var enorm”. Mamman har därmed anammat coachspråket, gjort det till en integrerad del i hennes förståelse av sig själv som förälder – och av barnet.

”Starkare i min roll som mamma” – Avskedet

Mot slutet av programmet är det så dags att ta avsked. Avskedet iscensätts som en känslomässig situation. Glad up-tempo-musik och textrader som ”It’s a brand new world, it’s a brand new day” och ”Feel alright” understryker en sammantaget starkt positiv känslöstämning. Enligt det budskap som förmedlas är det en *ny* familj som coachen tar avsked från, en annan familj än den hon tog sig an i början av programmet. Avslutningen visar på de positiva resultat som coachens ansträngningar har lett till, inget mindre än en *family makeover*, från problem till möjlighet, avvikande till normal, kaos till harmoni, konflikt- till konsekvensorientering. En efter en får familjemedlemmarna själva beskriva den förändring som ägt rum.

Journalist: Hur tycker ni att det här har påverkat er?

Madeleine: Jag har blivit starkare i min roll som mamma. Jag har fått lite mer kött på benen med lite hjälpmedel och nya kontakter så att säga. Så det känns jättebra faktiskt.

I ännu en bekännelseliknande talakt intygar mamma Madeleine att hon verkligen *har* förändrats, att hon *har* tagit till sig av coachens tips och råd, gjort dem till sina. Coachens intar här rollen som *förebild*, den som kan lära ut de normer, beteenden och förväntningar som anses önskvärda (Morreale 2007: 98f). Coachen blir samtidigt förebilder för *tittarna*. Som tittare förväntas vi lära oss av den *makeover* som de medverkande gått igenom, inse ”omvandlingens makt” (Bratich 2007: 19f). Som i den traditionella sagan finns här en tydlig sensmoral: Följ coachens tips och råd, och även *ni* kommer att lyckas. Det är dock inte bara coachen som agerar *förebild* i tv-serien, utan hela familjen. I någon mening fungerar den medverkande familjen som levande lärande exempel på hur framgångsrik coachningen kan vara. Bekännelsen ger ytterligare liv och kraft åt denna sensmoral.

Budskapet är emellertid inte *slutet*, utan öppet för olika slags tolkningar (Morley 1986). Tittaren kan å ena sidan *identifiera* sig med familjen, känna igen sig, se värdet av omvandling enligt coachens principer, få tips och råd om hur hon eller han själv kan förändra sitt föräldraskap. Tittaren kan å andra sidan *distansera* sig från familjen, få känslan av att den egna familjen trots allt är jämförelsevis ganska så normal och därmed bli stärkt och bekräftad i sin egen roll som förälder. I båda fallen normaliseras dock de bestämda värden och beteenden som coachen initierat (Palmer 2004; Heyes 2007).

Avslutande reflektioner

I varje tid finns det en vilja att fostra föräldrar, liksom barn och ungdomar, till goda medborgare (Donzelot 1977). Det finns självklart en rad viktiga skillnader till exempel mellan det sena 1800-talets rådgivningslitteratur om hem, uppfostran och familjeliv, efterkrigstidens råd i radio och tv och dagens nanny-tv, som säger något om den bestämda tid och den plats där ”coachningen” äger rum, men det finns också en slående historisk kontinuitet just i viljan att coacha föräldrar. De konkreta formerna, teknikerna, tiderna skiljer sig åt, men viljan att coacha är i allt väsentligt densamma.

Denna artikel har kretsat kring viljan att coacha föräldrar, såsom den gestaltas i programserien *SOS familj* och då i synnerhet i det inledande avsnittet, där programseriens angreppssätt lanseras för första gången inför tittarna. Även om innehållet skiljer sig åt i de tio avsnitten i serien så går det ändå att skönja ett tydligt mönster i hela programserien. Genom hela programserien, från första till sista avsnitt, är det ett särskilt slags subjekt som normaliseras. Det som kännetecknar detta subjekt är förmågan att kalkylera, känslan av ansvar och viljan till förändring. Den coachning som praktiseras i programserien går i mångt och mycket ut på att ruska om de medverkande föräldrarna, få dem att bli varse om sina brister och fel för att därigenom frammana en vilja att förändra sin föräldraroll, så att de i sin tur ska kunna fostra barnen i enlighet med denna normalitet. I de tio avsnitten i programserien iscensätts en liknande uppsättning fostranstekniker som i olika avseenden syftar till att ansvariggöra barn och ungdomar, få dem att reglera sig själva utifrån omgivningens krav och förväntningar. Veckoschemat och kontinuerlig belöning är tekniker som föräldrar får lära sig att anamma i samtliga avsnitt, i olika tappningar och situationer. På en viktig punkt skiljer sig emellertid det inledande avsnittet från resten av programserien – och det är det entydiga utpekandet av just barnet som ”problemet” i familjen. I merparten av avsnitten är det snarare hela familjen, både barn och föräldrar, som framställs som problematisk. Flera avsnitt riktar exempelvis uppmärksamhet mot de särskilt problematiska föräldrar som beskrivs som ”curlingföräldrar” (avsnitt 2 och 9), det vill säga föräldrar som inte tar sitt ansvar när det gäller att sätta gränser och ställa krav (jfr Johansson 2007). För att dessa föräldrar ska kunna fostra sina barn till ansvarstagande medborgare behöver också *de* ansvariggöras.

Vad säger då egentligen de föräldra- och medborgarideal som förmedlas i *SOS familj* om dagens samhälle? I Sverige, liksom i en rad andra länder runt om i Europa och andra delar av världen, har det under senare decennier växt fram ett ideal om ett aktivt medborgarskap, i en tappning som lägger allt större vikt vid den enskilde individens autonomi, initiativförmåga och valfrihet, gentemot kollektiv handling, statlig styrning, jämlikhetssträvanden och omfördelning av resurser. I enlighet med detta medborgarskapsideal går styrning av samhället allt mer ut på att med olika medel främja enskilda medborgares aktiva deltagande och ansvarstagande, framför ”passivitet” och osjälvständigt ”beroende” av statligt understöd. En god medborgare förväntas ”göra rätt för sig” och ”förtjäna” sina rättigheter. Rättigheter vägs mot – och underordnas – skyldigheter (Tesfahuney & Dahlstedt 2008). I fokus för många av dessa strävanden står just familjen – och inte minst föräldrarna. Det är genom familjen som det goda samhället byggs.

Fenomenet föräldracoachning avspeglar i någon mening dessa pågående omvandlingar. Det kan dels ses som ett uttryck för en accelererande *individualisering* av samhället (se t ex Johansson 2007). Den ideala förälder som föräldracoachningen tycks eftersträva är ett subjekt i ständig strävan efter *makeover*, vägled av coachen. Målet för denna

strävan efter *makeover* är dock självkontroll, att den enskilde föräldern sist och slutligen ska bli sin *egen coach*. För att bli sin egen coach behövs emellertid fortsatt vägledning. Coachningen består av en bred repertoar av tekniker, som rymmer såväl *maktteknologier* (reglera, sätta gränser, ställa krav, övervaka, granska) som *jagteknologier* (motivera, göra egna val, bearbeta och reflektera över sig själv) (jfr Foucault 2008).

De budskap som coachen i *SOS familj* förmedlar känns igen från en rad andra sammanhang, inte minst från senare års diskussion kring ”livslångt lärande”, i Sverige, i EU och i andra delar av världen (Fejes & Nicoll 2008). För att nå framgång – som förälder, barn och framtida medborgare – behöver du ständigt ”göra om dig”, vara ”i takt med tiden”, vara beredd att anpassa dig efter det situationen kräver – ”livet kommer att bli en evig ekonomisk omdaning av självet” (Rose 1999: 161). Livet i denna ”avancerat liberala familj” (Donzelot 1977: 228) framstår därmed som ett enda långt självblivande, ett slags livslång läroprocess. Utgångspunkten för de tips och råd som coachen ger är att det är den enskilde föräldern som behöver ”göra om” eller anpassa sig, inte samhället (Morreale 2007).

Principen om valfrihet är något av ett samtida existensvillkor: ”moderna individer inte bara är ’fria att välja’, de är *tvungna att vara fria*, att både förstå och leva sina liv i enlighet med valets princip” (Rose 1999: 87). Med hjälp av teckenekonomins rationalitet – välj rätt och gör rätt för dig – iscensätts ett levnadsmönster som helt och hållet utgår från denna val(o)frihetens princip. Ansvarstagande föräldraskap blir härmed det samma som att fostra barnen till medborgare som stakar ut sina liv utifrån valets princip. Ansvarstagande är de föräldrar som fostrar barnen till att se på sig själva och sina liv enligt följande. Livet är det du själv gör det till. Låt dig inte styras av andra. Gör dina egna val. Rättigheter gör du dig förtjänt av. I enlighet med val(o)frihetens princip har alla potential att lyckas, det gäller bara att ta för sig och inse sin inre potential. De som emellertid väljer att *inte* göra aktiva val, som inte förmår att inse och kalkylera med de långsiktiga konsekvenserna av sina val, är dömda att misslyckas och har – sist och slutligen – bara sig själva att skylla. Det är den yttersta konsekvensen av teckenekonomins rationalitet. Som coachen Anneli formulerar saken, i samtal med tolvåriga Yasemin: ”Det är ju ditt eget val”.

I vare sig det inledande avsnittet av *SOS familj* eller resten av programserien ges något utrymme för alternativa tolkningar av problem och lösningar än de som coachen tillhandahåller. Inget utrymme ges för andra förståelser av medborgarskap, som går *bortom* en individualiserande, terapeutisk tolkningsrepertoar. En alternativ förståelse skulle till exempel kunna betona ansvarstagande inte bara som en fråga om individuell nyttomaximering utan som en fråga om allmännyttan, kollektiv handling och förhandling mellan jämlikar (Dahlgren 1995). Villkoren för ”förhandlingen” är här inte givna på förhand, som i det första avsnittet av *SOS familj*, definierade av coachen eller någon annan privilegierad aktör. För en sådan förståelse vore det angeläget att uppmärksamma de sociala, ekonomiska och kulturella dominansförhållanden som formar människors möjligheter att *vara* medborgare (Isin & Wood 1999) och inte bara – som i programserien – sätta dem inom parantes, som om de inte existerade eller hade någon större betydelse (jfr Fraser 2004).

Varje saga har, som vi alla vet, ett lyckligt slut. Eftersom medborgare inte *finns*, utan ständigt måste *skapas*, så betyder det att medborgare också kan återskapas och att medborgare kan skapa sig själva, på nya sätt (Cruikshank 1999). Hur sagan slutar? ”Slutet

på sagan, om det finns något, beror på förmågan bland nya subjekt att skapa villkor för sin egen omvandling” (Bratich 2007: 22).

Noter

1. ”Kommunikologi” är läran om struktur och dynamik inom kommunikation och förändring.
2. Liksom andra typer av kognitivt beteendeterapeutiska modeller legitimeras dessutom teckenekonomin att det är en beprövad metod, det vill säga med hänvisning till principen *what works* (Pitts, 2007). Det är, som coachen Anneli understryker, i början av samtalet kring bordet, en ”väl fungerande, utprovad plan”.

Referenser

- Andrejevic, M. (2004) *Reality TV*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Aslama, Minna & Pantti, Mervi (2006) ‘Talking Alone’, *European Journal of Cultural Studies*, 9 [2]; 167-184.
- Bratich, Jack Z. (2007) ‘Programming Reality’, i Heller; Dana (red.) *Makeover Television*. London: I.B. Tauris.
- Bäck-Wiklund, Margareta & Bergsten, Birgitta (1997) *Det moderna föräldraskapet*. Stockholm: Natur och kultur.
- Bäck-Wiklund, Margareta & Lundström, Tommy (red.) (2006) *Barns vardag i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur och kultur.
- Cruikshank, Barbara (1999) *The Will to Empower*. Ithaca Cornell University Press.
- Dahl, Thomas (2003) ‘Samhällsvaccin i etern’, i Sandin, Bengt (red.) *Politik, påverkan och vägledning*. Värnamo: Stiftelsen Etermedierna i Sverige.
- Dahlgren, Peter (1995) *Television and the Public Sphere*. London: Sage.
- Dahlstedt, Magnus (2009) *Aktiveringens politik*. Malmö: Liber.
- Donzelot, Jacques (1977) *The Policing of Families*. London: John Hopkins Press.
- Fejes, Andreas & Nicoll, Katherine [red.] (2008) *Foucault and Lifelong Learning*. London: Routledge.
- Foucault, Michel (1980) *Power/Knowledge*. New York: Pantheon.
- Foucault, Michel (2008) [1979] ‘Självteknologier’, i *Diskursernas kamp*. Stehag: Symposion.
- Fraser, Nancy (2004) *Den radikala fantasin*. Göteborg: Daidalos.
- Furedi, Frank (2004) *Therapy Culture*. Routledge: London.
- Gleichmann, Lee (2004) *Föräldraskap mellan styrning och samhällsomvandling*. Stockholm: HSL.
- Grant, Julia (1998) *Raising Baby by the Book*. New Haven: Yale University Press.
- Halldén, Gunilla (1986) *Alva Myrdals föräldrakring 1931*. Stockholms universitet: Pedagogiska institutionen.
- Heyes, Clessida J. (2007) ‘Cosmetic Surgery and the Televisual Makeover’, *Feminist Media Studies*, 7 [1]; 17-32.
- Hultqvist, Kenneth (1990) *Förskolebarnet*. Stehag: Symposion.
- Illouz, Eva (2003) *Oprah Winfrey and the Glamour of Misery*. New York: Columbia University Press.
- Isin, Engin F. & Wood, Patricia K. (1999) *Citizenship & Identity*. London: Sage.
- Johansson, Thomas (2007) *Experthysteri*. Stockholm: Atlas.
- Johansson, Thomas (2009) *Famjeliv*. Malmö: Liber.
- Kindblom, Tina (2005) *Nannyboken*. Stockholm: Bonnier fakta.
- Lindgen, Anne-Lie (1999) *Att ha barn med är en god sak*. Stockholm: Stiftelsen Etermedierna i Sverige.
- Lindgren, Cecilia (2006) *En riktig familj*. Stockholm: Carlssons.
- Livingstone, Sonia M. (1993) *Talk on Television*. Florence: Routledge.
- Lunt, Peter (2008) ‘Little Angels’, *Continuum: Journal of Media and Cultural Studies*, 22 [4]; 537-546.
- Morley, David (1986) *Family Television*. London: Comedia.
- Morreale, Joanne (2007) ‘Faking It and the Transformation of Identity’, i Heller; Dana (red.) *Makeover Television*. London: I.B. Tauris.
- Palmer, Gareth (2003) *Discipline and Liberty*. Manchester: Manchester University Press.
- Palmer, Gareth (2004) ‘The New You’, i Holmes, Sue & Jermyn, Deborah (red.) *Understanding Reality Television*. London: Routledge.
- Pitts, John (2007) ‘Who Cares what Works?’, *Youth and Policy*, 95; 5-24.
- Richardson, Diane (1993) *Women, Motherhood and Childrearing*. Basingstoke: Macmillan.
- Rose, Nikolas (1999) *Powers of Freedom*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Seifarth, Sofia (2007) *Råd i radion*. Stockholm: Carlssons.
- Taylor, Lisa (2002) 'Gardening Lifestyle Television from Ways of Life to Lifestyle', *European Journal of Communication*, 17 [4]; 479-493.
- Tesfahuney, Mekonnen & Dahlstedt, Magnus [red.] (2008) *Den bästa av världar?.* Stockholm: Tankekraft.
- Zetterqvist Nelson, Karin (2007) *Mot alla odds*. Malmö: Liber.

Internet

TV3: <http://www.tv3.se/program/sos-familj> [besökt 08-10-20]

Beska droppar för liberala tidningar

Folkomröstningen 1922 som vägskäl i den svenska landsortspressens utveckling

TOMAS A. ODÉN

Abstract

Fram till tiden mellan de två världskrigen rådde det på många orter i Sverige fortfarande konkurrens mellan relativt jämbördiga dagstidningar. I tidigare studier har faktorer som teknikinvesteringar, ökad utgivningsfrekvens, redaktionell förnyelse samt förmåga att dra till sig lokal annonsering använts som förklaringar till att en av tidningarna sedan lyckades uppnå lokal dominans. I denna artikel argumenteras för att politiska händelser, och framför allt tidningarnas sätt att hantera dem, också hade betydande inverkan på konkurrensen.

Keywords: dagstidningar, mediekonkurrens, landsortspress, partisplittring, folkomröstning.

Introduktion

Den 5 februari 1924 konstaterade en av Sveriges då mest kända landsortsredaktörer, Mauritz Hellberg på Karlstads-Tidningen, att han på kort tid hade tappat en betydande del av sin läsekrets. Anledningen, menade han, var att det frisinnade partiet hade spruckit, och att många läsare lämnat tidningen i protest mot att han hade valt att stödja den liberala utbrytargruppen. I sin tidning, som Karlstadsborna vant sig vid att betrakta som ortens ledande organ, skrev han:

Vi ha ingen anledning att fördölja att vi känna detta smärtsamt, men om icke tecknen bedraga, kommer händelsernas gång att föra de nu skilda frisinnade partierna tillsammans igän, och då kanske Karlst-T:en och dess nu frånfallna läsare träffas på nytt.

Han blev sannspådd om partierna som enades igen 1934, men Karlstads-Tidningen fortsatte att tappa marknadsandelar och återhämtade sig aldrig från fallet. I stället blev Nya Wermlands-Tidningen dominerande i Karlstad och småningom i hela landskapet.

Mauritz Hellberg menade att det frisinnade partiets splittring i maj 1923 var den direkta orsaken till läsarflykten. Men bakom partisplittringen, och därmed också bakom Karlstads-Tidningens problem, låg i hög grad folkomröstningen om alkoholförbud i augusti 1922. Tidningarnas hantering av denna folkomröstning, och den följande partisplittringen, ser ut att ha haft stor betydelse för tidningars upplageutveckling både i Karlstad och i andra viktiga svenska tidningsorter som Sundsvall, Jönköping och Borås.

En uppdelad marknad

En teori som ofta använts för att förklara händelser på den svenska tidningsmarknaden är den om upplagespiralen, som enkelt uttryckt säger att en större tidning behåller sin dominans genom att använda sina överlägsna resurser till att göra en bättre produkt än konkurrenterna (Furhoff 1967). Minst lika betydelsefull är teorin om täckningstalens avgörande betydelse. Ett bärande inslag i den sistnämnda teorin är att det i praktiken är omöjligt att konkurrera ut en tidning som uppnått 50 procents hushållstäckning på sin utgivningsort (Gustafsson 1978). Täckningstalsteorins giltighet har senare bland annat bekräftats i en studie av 30 svenska utgivningsorter, där det bara förekommit i sju fall att en mindre tidning lyckats gå förbi den marknadsledande. De flesta av de sju fallen inträffade under 1900-talets första årtionden (Engblom 1996).

Båda dessa teorier är framtagna för att förklara utvecklingen på moderna, geografiskt avgränsade tidningsmarknader där ett fåtal tidningar konkurrerar om samma läsare. Det finns flera anledningar till att teorierna inte fungerar lika bra när man applicerar dem på de mer heterogena tidningsmarknader som fanns decennierna runt förra sekelskiftet. Ett skäl till att täckningstalsteorin inte har samma förklaringskraft är att knappast någon tidning vid den tiden hade uppnått något som liknar senare tiders marknadsdominans. Dels var tidningarna så många att andelen för var och en av dem blev ganska liten, dels fanns det hushåll som inte hade någon tidning över huvud taget.

Ytterligare ett skäl, som gäller båda teorierna, är att tidningarna vid den tiden inte nödvändigtvis konkurrerade om samma läsare. De hade ännu inte fått den så kallade omnibuskaraktär som är utmärkande för den skandinaviska pressen under 1900-talets senare hälft, utan var kvar i vad som kan kallas för ett diversifieringsstadium. Det innebär att tidningarna siktade in sig på att tillfredsställa informationsbehov inom specifika sociala samhällsskikt, och kunde nå betydande framgång med det. Niels Thomsen beskriver det i sitt verk om konkurrensen i den danska pressen (Thomsen 1972: 252), Furhoff noterar förhållandet i en studie av pressen i Norrköping (Furhoff 1966: 23ff) och Karl-Hugo Wirén ser liknande mönster på andra svenska tidningsmarknader åren runt förra sekelskiftet: ”Marknaden framstår alltså som uppdelad i olika sociala skikt, som höll sig med olika tidningar” (Wirén 1979: 30).

De sociala skikten kunde definieras på flera sätt: ekonomi och klasstillhörighet var givetvis viktiga, liksom uppdelning mellan stad och land. Det kunde också handla om ideella grupper som frikyrkomedlemmar eller nykterister som grundade tidningar och utgjorde dess publik.

För den mångskiftande press som uppstod genom dessa etableringar blev de första decennierna på 1900-talet en starkt formativ period (Djerf-Pierre & Weibull 2009: 483ff). Många tidningar kom att läggas ner, köpas upp eller övergå till att fylla andra funktioner än som dagliga nyhetsrapportörer, exempelvis som veckotidningar eller föreningsblad. Bara ett fåtal tidningar på varje större ort överlevde som dagliga produkter. De utmärktes av ett innehåll som syftade till att attrahera breda samhällsgrupper, helst alla, i en stad eller ett län. I många fall hade tidningarna kopplingar till eller nära kontakt med något av de största politiska partierna, men de sökte läsare även utanför den trängre gruppen av partisympatisörer. Det är för dessa konkurrensförhållanden, ganska likartade från ort till ort, som teorier om upplagespiralen och täckningstalsteorin har stor förklaringskraft från senare delen av mellankrigstiden och framåt.

Ingen heltäckande teori

För mekanismerna som verkade på tidningsmarknaden under den formativa perioden mellan diversifieringsstadiet och omnibusperioden finns ingen heltäckande teori. Olika forskare har lyft fram olika förklaringar till de förändringar som förekom. De viktigaste är av fyra slag:

Den första förklaringen hänger samman med periodens snabba tekniska utveckling. I en analys av marknadsrörelserna i Karlstad på 1920-talet betonar Karl Erik Gustafsson betydelsen av den omfattande tekniska förnyelse som då genomfördes på Nya Werm-lands-Tidningen. Som förklaring nummer två framhåller han betydelsen av att NWT var före den lokala konkurrenten med daglig utgivning (Gustafsson 1996: 58).

I andra studier har Sverker Jonsson betonat sambandet mellan tidningarnas hus-hållstäckning och deras andel av den lokala annonseringen. Den tidning som lyckas dra till sig de lokala annonserna har enligt Jonsson stora utsikter att nå framgång (Jonsson 1977; 1982).

En fjärde förklaring har lyfts fram av Stig Hadenius, som i en tidningsmonografi om Dagens Nyheter betonar det redaktionella innehållet som en viktig faktor bakom tidningens framgång. En orsak till att Dagens Nyheter kunde växa förbi Stockholms-Tidningen var, enligt Hadenius, den nya journalistiken med nytt formspråk och breddat innehåll som i seklets början introducerades på tidningen av redaktionssekreteraren Oscar Hemberg (Hadenius 2002: 85). Hadenius fäster således vikt inte bara vid tidningarnas innehåll utan också vid enskilda tidningsledares insatser för att åstadkomma detta innehåll. Även Staffan Sundin lyfter fram enskilda tidningsledares betydelse för tidningarnas utveckling, och då framför allt för de tekniska och redaktionella satsningar de valt att göra (Sundin 1996: 89).

Sammanfattningsvis är alltså de fyra huvudsakliga förslagen till vad tidningarna och dess ledare gjort för att åstadkomma skiften i den lokala tidningsdominansen innan marknaderna stabiliserades under mellankrigstiden, att de kan ha:

- gjort tekniska satsningar som rationaliserat och förbättrat produkten,
- utökat tidningen med bredare innehåll, fler sidor och tätare utgivning,
- lockat till sig lokal annonsering,
- förändrat tidningens språk och redigering.

Mauritz Hellbergs förklaring till de dramatiska marknadsrörelserna i mitten av 1920-talet rymmer inte inom någonting av dessa, utan handlar om en femte faktor:

- politiska förändringar i tidningens omvärld.

Den analys som genomförs på följande sidor görs i syfte att pröva om det ligger något i Hellbergs tankegång. Den centrala frågan är alltså om enskilda dramatiska politiska händelser kan ha påverkat tidningars ställning på de lokala marknaderna under den stora mångfaldens tid, innan de moderna marknadsteorierna var tillämpliga.

Till denna fråga fogas ytterligare en, som betonar tidningarnas och redaktörernas sätt att hantera dessa politiska händelser. Frågan är alltså vilken betydelse som ska tillmätas tidningens eget agerande för dess marknadsutveckling i samband med dramatiska politiska händelser. I likhet med de fyra tidigare nämnda förklaringarna är det en

intern faktor, medan Hellberg anför en extern faktor, partisplittringen, som förklaring till tidningens problem.

Frågorna prövas på några tidningar utgivna i medelstora svenska städer på 1920-talet, med tidningarna i Karlstad och Sundsvall som centrala studieobjekt. Mera översiktligt inbegrips också medierna i Jönköping och Borås. De politiska händelser som antas ha påverkat tidningarna är folkomröstningen om alkoholförbud 1922 och den därpå följande partisprängningen i det frisinna partiet 1923.

NWT:s satsningar

En viktig förutsättning för turbulensen på tidningsmarknaden i Karlstad var alltså att ingen av tidningarna hade total marknadsdominans vid 1920-talets början. Dels var det inte alla hushåll som höll en egen tidning, dels gjorde konkurrensen mellan flera tidningar med olika politisk inriktning att hushållstäckningen för var och en av dem hölls nere. I Karlstad dröjde det till mitten av 1940-talet innan NWT kunde notera en hushållstäckning på över 50 procent.

De tidningar som i första hand konkurrerade om läsarna var den liberala Karlstads-Tidningen och den moderat konservativa Nya Wermlands-Tidningen. På marknaden fanns också socialdemokratiska Värmlands Folkblad och den frisinna Värmlands Läns Tidning. Den sistnämnda hade en ganska betydande upplaga om man räknar in dess avläggare i Sunne och Karlskoga, men i Karlstad var den säkert betydligt mindre än både Karlstads-Tidningen och Nya Wermlands-Tidningen. Det gäller också för Värmlands Folkblad, som efter ett par misslyckade försök hade gjort en omstart sommaren 1918. På 1950-talet kom Värmlands Folkblad att bli Nya Wermlands-Tidningens viktigaste konkurrent på den lokala tidningsmarknaden, men på 1920-talet spelade den en ganska liten roll. Den frisinna Värmlands Läns Tidning lades ner 1931, efter att de sista åren ha tryckts på Nya Wermlands-Tidningens tryckeri.

Hur de fyra tidningarna på 1920-talet lyckades dra till sig den lokala annonseringen är inte känt. Siffror på detta finns från 1941 och framåt, då NWT dominerade stort, men de kan inte appliceras på situationen två decennier tidigare då de lokala konkurrensförhållandena såg helt annorlunda ut. Exempelvis uppger Manne Ståhl i sin bok om redaktören Mauritz Hellberg att Karlstads-Tidningen fram till början av 1920-talet var ledande i Karlstad både i fråga om upplaga och annonsering (Ståhl 1959: 48). Han redovisar ingen källa eller några siffror på saken, men å andra sidan finns heller ingen anledning att misstro uppgiften som mycket väl kan ha byggts på tidningens egen statistik.¹ Tills vidare får vi ändå konstatera att vi svävar i viss okunnighet om annonsfördelningen i Karlstad på 1920-talet.

Vad vi däremot vet är att Nya Wermlands-Tidningen genomförde en rad satsningar på teknik, innehåll och utgivningsfrekvens åren runt 1920, och att dessa kompletterades med en aggressiv prispolitik. Vid mitten av 1920-talet kostade det inte särskilt mycket mer att få NWT sex dagar i veckan än det gjorde att få KT tre dagar. Detta var givetvis kostsamt för NWT, och tidningens mångåriga chef Gustaf Ander, som var med redan på 1930-talet, har uttryckt att det var nära att företaget inte klarade utgifterna. Om tiden i samband med 1930-talets krisår har han sagt: ”Det var en sinkadus att vi klarade tidningen” (Johansson 2006: 45).

En undersökning av de båda tidningarnas tekniska och redaktionella förnyelsearbete under 1900-talets första årtionden visar att Karlstads-Tidningen vid tiden för första världskriget tappade initiativet på detta område till Nya Wermlands-Tidningen (tabell 1). Skiftet sammanfaller med att familjen Ander tog över Nya Wermlands-Tidningen och anställde Wilhelm Ericson som dess redaktör och utgivare (Odén 2009: 143ff).

Tabell 1. Tidpunkt för några redaktionella satsningar på NWT och KT

	NWT	KT
Flerspaltiga rubriker	1909	1905
Mer än 4 sidor	1917	1920
Daglig utgivning (6/v)	1917	1928
Mer än 8 sidor	1922	1925
Sport (mer än 2 sp/dag)	1928	1930

Nya Wermlands-Tidningens ihärdiga förnyelsearbete från tiden för första världskriget och framåt gör att tidningen vid 1920-talets mitt måste ha framstått som ett intressant alternativ för Karlstads-Tidningens läsare, om de av något skäl skulle bli missnöjda med sin invanda tidning.

Den kompromisslöse Hellberg

Mauritz Hellbergs analys i februari 1924 handlade dock inte alls om saker som teknik eller utgivningsfrekvens, utan om politik. Enligt Hellberg var det ju det frisinnade partiets splittring sommaren 1923 som låg bakom läsarflykten. Som redan konstaterats finns dock anledning att i en analys också inbegripa händelser något längre bak i tiden. Läsarnas beslut att säga upp prenumerationerna uppstod knappast momentant, utan processen hade rimligtvis pågått en tid. En för många läsare viktig faktor bör ha varit Karlstads-Tidningens hållning i 1922 års folkomröstning om rusdrycksförbud, för många bekant genom Albert Engströms affisch med texten ”Kräftor kräva dessa drycker”.

Folkomröstningen ägde rum den 27 augusti 1922, bara ett par år efter införandet av allmän och lika rösträtt för både kvinnor och män. Det var landets första folkomröstning, och den gällde frågan om Sverige, i likhet med länder som Norge, Finland och USA skulle införa försäljningsförbud för rusdrycker. 55 procent av de röstberättigade deltog, och när rösterna räknats visade sig förbudsmotståndarna ha vunnit med 51 procent av rösterna mot 49. I Värmland fanns dock en klar majoritet för införande av allmänt alkoholförbud: 66 procent röstade för förbudet och 34 procent röstade emot.

Det som gjorde folkomröstningen till ett problem för Karlstads-Tidningen var att redaktören Mauritz Hellberg till skillnad från den lokala folkmajoriteten inte stödde förbudslinjen. Om Hellberg hade kunnat lägga band på sin övertygelse hade läsarna möjligen kunnat acceptera det, men det var inte hans natur. Hellberg argumenterade mot alkoholförbudet, och han gjorde som han brukade – han argumenterade utan att kompromissa.

Hellbergs levnadstecknare Manne Ståhl återkommer flera gånger till denna kompromisslöshet. I sin bok om Hellberg beskriver han hur Karlstadsredaktörens starka engagemang för en fredlig upplösning av unionen med Norge och argumentation för

allmän och lika rösträtt varit en tillgång inte bara för tidningen utan också för den allmänna politiska debatten, där Hellberg hade viss tyngd. Senare blev kompromisslösheten dock en belastning, eftersom Hellberg var så påtagligt i otakt med sina läsare. Särskilt problematisk var, enligt Ståhl, Hellbergs ”rabulism gentemot kristendom och kyrka” vilken ska ha försenat hans inval i riksdagens första kammare flera år, men också skrämt bort prenumeranter från tidningen. Exempelvis envisades Hellberg med att i tidningens julaftonsnummer skriva betraktelser som uppfattades som anstötliga av dess många kyrkliga och frikyrkliga prenumeranter (Ståhl 1959: 47, 70).

Månaderna före folkomröstningen 1922 publicerade Hellberg gång på gång artiklar på nyhetsplats i Karlstads-Tidningen om hur spritförsäljningsförbuden i Norge och Finland lett till omfattande problem med smuggling, hembränning och ökad alkoholkonsumtion, inte minst bland ungdomar och kvinnor. Och någon vecka före folkomröstningen avfärdade Hellberg förbudsivrarnas linje i en ledare:

Det är (...) mellan två spritförbrukningssystem man i varje fall för den närmaste tiden i värligheten har att välja: ett lagligt eller ett olagligt. (Karlstads-Tidningen, 15/8 1922)

Samtidigt höll konkurrenten Nya Wermlands-Tidningen låg profil i frågan. På ledarplats stödde tidningen nej-linjen med motiveringen att det var för tidigt att dra slutsatser av andra länders alkoholförbud, men dagen före folkomröstningen visade en av de större nyhetsbilderna ett demonstrationståg med barn som ville ha alkoholförbud.² På förstasidan samma dag fanns, förutom kommersiella annonser, två exakt likadant utformade budskap utan avsändare, det ena med uppmaningen ”Rösta JA” och det andra med ”Rösta NEJ”. Allt tyder på att det var tidningen själv som stod bakom de två annonserna och att syftet, förutom att få folk till valurnorna, var att ge tidningen sympatier i båda lägren.

Missnöje i läsekretsen

Året efter folkomröstningen sprack alltså det frisinna partiet, i hög grad beroende på meningsskillnader i alkoholfrågan. Majoriteten utgjordes av nykterister och frikyrkliga, som även fortsättningsvis kallade sig för frisinna. Minoriteten kom de följande valen att kalla sig för liberalerna och hade främst sin förankring i de större städerna. För Hellberg som argumenterat mot förbudslinjen var det naturligt att ansluta sig till liberalerna, som dock hade svagt stöd i Värmland. I februari 1924, ett halvår efter partisprängningen och drygt ett år efter omröstningen, hade Hellberg noterat att problemen också drabbat hans tidning. Bekymren delade han med sig av till sina läsare:

Det hade naturligtvis icke undgått oss att missnöje rådde inom en stor del av tidningens läsekrets över att vi under förbudsomröstningen icke kunde biträda förbudskravet utan vidhöllo vår gamla ståndpunkt, och när så partiklyvningen kom till och tidningens redaktör gjorde det enda som en man med hans åskådning kunde göra och ingick i det nya frisinna partiet, så blev detta för mycket för en del av tidningens gamla vänner. (Karlstads-Tidningen, 5 februari 1924)

Det som här kallas det nya frisinna partiet var alltså det som senare gick till val under namnet liberalerna. Formuleringarna i artikeln tyder på att Hellberg förstod att partiet skulle ha svagt stöd i hans läsekrets, men han kände sig av ideologiska skäl tvingad att

stödja utbrytningen ändå. Riksdagsvalet senare samma år visade hur litet stödet för liberalerna var i Värmland där partiet bara fick 2 019 röster mot de frisinnades 14 176.³

Både det liberala partiet och Karlstads-Tidningen förlorade alltså på händelseutvecklingen, och för tidningens del kan tilläggas att den förlorade på Hellbergs sätt att hantera situationen. I den citerade artikeln finns klara siffror på hur tidningen drabbades: mellan 1923 och 1924 tappade Karlstads-Tidningen 786 exemplar av sin postupplaga, vilket var mer än tio procent. Samtidigt ökade Nya Wermlands-Tidningen stort; den dagliga upplagan med nära 700 exemplar, och varannandagsupplagan med nära 900.

Några år senare stod det klart för alla att NWT tagit över positionen som ledande tidning i Karlstad, så småningom utsträckt till en dominans över hela Värmland.

Sundsvalls liberala nykterist

Tidningssituationen i Sundsvall liknade i början av 1920-talet på flera sätt den som rådde i Karlstad. På båda orter fanns en socialdemokratisk utmanare, i Sundsvall hette den Nya Samhället, men striden om förstaplatsen stod som på de flesta håll i landet mellan en högerinriktad tidning – Sundsvalls-Posten – och en frisinnad/liberal – Sundsvalls Tidning. Liksom i Karlstad var det den frisinnade/liberala tidningen som hade ett visst försprång.

Redaktör för Sundsvalls Tidning var Olof Alström som tillträtt 1914. Tillsättningen hade föregåtts av viss dramatik; hans företrädare hade fått sparken sedan tidningen utsatts för annonsbojkott från ledande handlare och bankmän på grund av redaktörens negativa inställning till 1914 års bondetåg.

Avskedandet hade väckt irritation i frisinnade kretsar, men också oro för att tidningen skulle gå åt höger politiskt. Tillsättningen av Alström lugnade ner situationen, han var känd som frisinnad efter en tidigare sejour i Sundsvall. Dessutom fanns en klausul i hans anställningskontrakt om att han skulle ”redigera tidningen i frisinnad anda i huvudsaklig överensstämmelse med Frisinnade landsföreningens program.” Kontraktet hade visats upp på de frisinnades valkretsförbunds möte i juni 1914 (Petersson 1990: 297).

Under inledningen av Alströms redaktörsperiod rådde harmoni mellan tidningen och de frisinnade. Alström åtog sig också flera tunga politiska uppdrag för partiet, framför allt i stadsfullmäktige. Han blev ledamot 1917, och var sedan i många år vice ordförande i dess beredningsutskott (von Sydow 1936: 12f). 1922 valdes han till ordförande i Medelpads frisinnade valkretsförbund (Petersson 1990: 351). Alström och hans tidning var således starkt förankrade i partiets lokala organ.

Vid förbudsomröstningen 1922 stödde Alström förbudslinjen. Han var visserligen lite tveksam till förbudet som metod, men i sakfrågan om alkoholens fördärlighet var han övertygad. Alström var organiserad nykterist sedan ungdomen, och sitt första riktiga journalistjobb hade han fått hos renlevnadsmannen Johan Saxon Lindström som drev en lokaltidning i Jämtland där Alström var uppväxt (Jansson 2005: 37, 43). Vid sidan av arbetet hos Saxon redigerade Alström Godtemplarnas lokala ungdomsblad.

I nykterhetspolitiken utvecklades han till att bli en pragmatiker, och i syfte att få kontroll över öl- och vinbruket i Sundsvall arbetade han för inrättandet av ett kommunalt Kaféaktiebolag, en insats som inte uppskattades i de mest nitiska nykterhetskretsarna (Petersson 1990: 349).

Då det frisinnade partiet splittrades 1923 valde Alström liksom Hellberg att lämna majoritetsorganisationen, och som ordförande i Medelpad drev han igenom att hela det

lokala valkretsförbundet skulle gå med i utbrytarpartiet. Beslutet överklagades dock och förbundet återinträdde i den frisinnade riksorganisationen, vilket naturligtvis tvingade Alström att avgå som ordförande. Alström blev i stället ledare för Sundsvalls liberala förening som stödde det nya parti som bildats av minoriteten. Alströms ställningstagande i konflikten tvingade honom således att säga upp lojaliteten till de frisinnade, trots att man skulle kunna hävda att det var inskrivet i hans anställningskontrakt med Sundsvalls Tidning.

Politiskt gick Alström alltså samma väg som Mauritz Hellberg gjorde i Karlstad. Ändå blev effekten helt annorlunda. Medan Karlstads-Tidningen på några få år tappade sin dominans till den konservativa konkurrenten lyckades Sundsvalls Tidning tvärtom stärka sin ställning och bli ortens och landskapets helt dominerande nyhetsförmedlare.

Vägen dit var inte problemfri. Till en början var de frisinnade besvikna på tidningen och på Alström, och de undersökte olika möjligheter att skapa lokala alternativ till Sundsvalls Tidning (Petersson 1990: 356). Det kunde ha varit ett allvarligt hot – precis som i Värmland var de frisinnade många fler än de liberala, och på kort sikt förlorade också tidningen en del läsare. Förlusten begränsades dock till några hundra exemplar, och någon ny frisinnad tidning startades inte.

Bättre förtroendekapital

En anledning till att Sundsvalls Tidning klarade situationen bättre än Karlstads-Tidningen skulle kunna vara att den konservativa konkurrenten var sämre på att utnyttja tillfället; Sundsvalls-Posten genomgick inte en lika grundlig förnyelse åren kring 1920 som Nya Wermlands-Tidningen. Å andra sidan var det heller inte nödvändigt – tidningen var sedan länge i stort sett i fas med Sundsvalls Tidning i förnyelsearbetet. Båda tidningarna var exempelvis dagliga, och de hade infört bilder och flerspaltiga rubriker ungefär samtidigt (Odén 2009: 143ff). Trycktekniskt låg Sundsvalls Tidning före konkurrenten, men å andra sidan kom Sundsvalls-Posten flera år före Sundsvalls Tidning med dagliga sportnyheter på 1920-talet. Det var ingen tillfällighet, Alströms grundmurade motstånd mot sportnyheter finns väl dokumenterad i Tidningsutgivareföreningens jubileumsskrift, utgiven till organisationens 25-årsjubileum 1923 (TU tjugufem år. 1923: 160).

Även i Sundsvall fanns alltså ett acceptabelt alternativ för den som ville protestera mot Sundsvalls Tidning eller Alström personligen i samband med folkomröstningen och den därpå följande partisprängningen. Men till skillnad från Karlstad var det få som gjorde det.

En viktig skillnad mellan orterna var förmodligen de båda redaktörernas förtroendekapital i den frisinnade majoritetsgruppen. Medan den politiskt skarpt profilerade Hellberg betraktades med skepsis bland Värmlands frisinnade, så var det väl känt i Medelpad att Alströms grundläggande inställning till partisplittringen var att den aldrig borde ha fått äga rum. Dessutom var han nykterist, och hade stött förbudslinjen i folkomröstningen, vilket tilltalade den frisinnade majoriteten. Han politiska profil var heller inte lika skarp; lite tillspetsat skulle man kunna säga att Hellberg var politikern som drev en tidning medan Alström var tidningsredaktören som hade ett politiskt engagemang.

Alströms agerande tiden närmast efter partisplittringen är också intressant. En av de första saker han gjorde var att deklarerat tidningens partipolitiska oberoende. Han gjorde det i ett brev till det frisinnade valkretsförbundet i mars 1924 där han i strid med formu-

leringen i hans anställningskontrakt deklarerade att ”Sundsvalls Tidnings uttalanden ha aldrig bundits av någon partiorganisations beslut. Så kan icke heller i fortsättningen bli fallet” (Petersson 1990: 353). Alström utnyttjade alltså tillfället till att ge sin tidning en friare roll i förhållande till inte bara det frisinnade partiet, utan till partier över huvud taget, inklusive det nya liberala.

Den fortsatta händelseutvecklingen tyder på att parterna i Medelpad lyckades hantera situationen utan större konflikter. Alström var visserligen engagerad i det liberala partiet, men välkomnade alla försök att ena partierna igen. De frisinnade startade ingen ny tidning, och de allra flesta fortsatte läsa Sundsvalls Tidning, trots att tidningen lossat banden till partiet.

Sundsvalls Tidning kom senare allt mer att betraktas som en nyhetsförmedlare och inte ett politiskt organ. Det möjliggjorde inbrytningar bland läsare i flera politiska läger. En marknadsundersökning på 1930-talet visade att 75 procent av ST:s läsare sade sig hålla tidningen främst för dess nyheter, medan det för konkurrenterna Nya Samhället och Sundsvalls-Posten i betydligt högre grad var politiken som motiverade tidningsvalet.⁴

För Alström och för Sundsvalls Tidning blev effekten av alkoholomröstningen och det frisinnade partiets splittring alltså en framtvungad politisk emancipation, som gav dem större frihet och på sikt ökade deras trovärdighet hos tidningskonsumenter med andra politiska värderingar än de frisinnade. Med tiden hjälpte händelserna till att befästa tidningens position som regionens ledande nyhets- och annonsorgan.

Liberalt schabbel i Borås

Även på andra håll i landet påverkades tidningsmarknaderna av den politiska turbulensen kring förbudsomröstning och partisplittring. Ett exempel var Borås där den dominerande tidningen, moderata Borås Tidning, tjänade på de frisinnade konkurrenternas problem att hantera alkoholproblematiken.

Borås Tidning hade dominerat stort på den lokala tidningsmarknaden i Borås ända sedan starten i början av 1800-talet. Bara en kort tid kring 1890 hade det funnits en allvarlig konkurrent, Westgöten, som eliminerades då BT:s ägare köpte upp tidningen och gjorde den till BT:s landbygdsupplaga. I början av 1900-talet hade Borås Tidning sedan en enda egentlig konkurrent om de lokala läsarna, den liberala tidningen Borås-Posten utgiven av redaktören Anders Brander, som också producerade tidningar för flera andra orter i Västergötland under samlingsnamnet Västra Dagbladet. Tidningen var dock kontroversiell bland nykterister och frikyrkliga, som menade att Brander inte tog upp deras frågor. 1908 startade de därför en egen tidning, Södra Västergötland, året därpå namnändrad till Borås Dagblad.

År 1918 var det meningen att de två liberala riktningarna skulle enas. De två tidningarna Borås-Posten och Borås Dagblad slogs ihop, och en ny redaktör anställdes med löfte om att tidningen skulle driva en linje som passade de frisinnade. När den nyanställda redaktören strax därefter upptäckte att den liberala falangen skaffat sig övertag i styrelsen hoppade han av, och fick delar av redaktionen med sig (Odén 1999: 142f).

Det som var tänkt som en enad liberal-frisinnad konkurrent till Borås Tidning blev i stället en uppvisning av den frisinnade rörelsens splittring. Den rekonstruerade tidningen fick snabbt nya problem och lades ner redan före folkomröstningen. 1922 gjorde de frisinnade ett nytt tidningsförsök genom grundandet av Borås Nyheter som blev ganska

seglivad men aldrig nådde någon större upplaga. Socialdemokraterna hade ingen tidning i Borås förrän 1926, då de startade Västgöta-Demokraten.

I Borås hade alltså det politiska spelet inför folkomröstningen närmast en konserverande effekt på tidningsmarknaden. Försöken att åstadkomma en samling i mitten med en gemensam tidning för frisinnade och liberaler misslyckades på grund av spänningen mellan förbudsivrarna och dem som inte ville gå fram med alkoholförbud. Det ledde till att Borås Tidnings dominans efter folkomröstningen om möjligt framstod ännu tydligare än den hade gjort tidigare.

Massivt alkohelmotstånd i Jönköping

Ytterligare en effekt kan noteras i Jönköping där det fanns fyra dagliga tidningar i början av 1920-talet. Störst av dessa var Jönköpings-Posten som hade mycket nära förbindelser med ett regionalt parti, Jönköpings läns valmansförening, som i grunden var värdekonservativt och hade sin väljarbas bland frikyrkofolk och nykterister. Redaktör för tidningen var Josef Hamrin, som också varit med vid grundandet av det lokala partiet.

I Jönköping fanns också högertidningen Smålands Allehanda, den frisinnade Jönköpings Läns Tidning samt socialdemokratiska Smålands Folkblad. Alla tidningar utom Smålands Allehanda stödde kravet på alkoholförbud. Den linjen vann också folkomröstningen lokalt med förkrossande majoritet. 81 procent av de röstande i Jönköpings län var för ett alkoholförbud.⁵

För Jönköpings-Posten innebar folkomröstningen 1922 att tidningen kom i konflikt med det konservativa partiet Allmänna valmansförbundet. Det var annars ett parti som Jönköpings läns valmansförening brukat samarbeta med i riksdagen, dit man kunnat sända åtskilliga valda representanter. Men i samband med förbudsomröstningen blev skillnaden mellan partierna tydlig, vilket manifesterades gång på gång i Josef Hamrins skarpa polemik med den konservativa lokalkonkurrenten Smålands Allehanda. Högertidningens dåvarande redaktör Ernst Green betecknade långt senare Jönköpings-Postens argumentation som ”utanför anständighetens alla gränser” när Hamrin kallade högertidningen för ”supfrihetens organ” och menade att den tillhörde armén under mörksens furste (Green 1949: 135).

Hätskheten i folkomröstningsdebatten skapade en svårslakt klyfta mellan det nationella högerpartiet och det lokala parti som Josef Hamrin själv varit med om att skapa. Klyftan fick Hamrin att dra sig åt vänster, och han blev med tiden allt ivrigare förespråkare för en sammanslagning av den lokala organisationen och de liberala och frisinnade partierna som uppstått vid det frisinnade partiets splittring 1923. Hans egen bror Felix Hamrin var för övrigt starkt engagerad i det frisinnade partiet, hade flera ministerposter och var till och med statsminister en kort tid 1932.

Josef Hamrins dröm gick i uppfyllelse lokalt 1933, då frisinnade, liberaler och Hamrins eget parti slogs samman under beteckningen Nässjöcentern (Freeman 1986: 120). Året därpå skedde sammanslagningen på riksplanet

För den frisinnade Jönköpings Läns Tidning blev partisprängningen förstås en påfrestning, genom att tidningens redan svaga bas försämrades ytterligare. Den förde en fortsatt tynande tillvaro fram till partisammanslagningen på 30-talet då den köptes upp av Jönköpings-Posten, för att kort därefter läggas ner.

I takt och otakt med sina läsare

I Jönköping fick folkomröstningen och partisplittningen alltså den effekten att det lokalt starka partiet Jönköpings läns valmansförening och dess huvudorgan Jönköpings-Posten började röra sig åt vänster och på sikt inlemmades i den liberala rörelsen. Den ledde också till att Jönköpings-Posten några år in på 1930-talet kunde köpa upp den frisinnade konkurrenttidningen, vilket ytterligare stärkte dess redan starka position på marknaden.

Jönköpings-Posten hade i folkomröstningskampanjen 1922 varit väl i fas med den lokala opinionen, vilket betydde att redaktörens höga tonläge inte var något problem, i varje fall inte på kort och medellång sikt.

Vikten av att som tidningsledare på 1920-talet kunna hantera den lokala opinionen understryks av händelseutvecklingen i Sundsvall och Karlstad. I Sundsvall kunde Olof Alström lotsa sin tidning förbi de politiska blindskären genom att han som helnykterist personligen hade stor trovärdighet i nykterhetsfrågan bland länets många frisinnade. Trots att det fanns ett missnöje med att han följde med utbrytargruppen till det liberala partiet klarade han ut situationen genom att tona ner tidningens politiska engagemang och i den lokala politiken arbeta för nykterheten med andra metoder. Han undvek därigenom att hamna i samma situation som Mauritz Hellberg och Karlstads-Tidningen. På lite sikt tycks den nedtonade partipolitiseringen till och med ha stärkt Sundsvalls Tidning som en tidning med läsare i flera politiska läger.

Mauritz Hellberg tvingades istället svälja några riktigt beska droppar då han plötsligt befann sig vara politiskt isolerad i sin hembygd samtidigt som hans tidning förlorade sin dominans i Karlstad.⁶ Orsaken var att han drev en politiserad journalistik som irriterade de frisinnade, vilka dominerade stort bland länets mittenväljare och utgjorde en viktig del av basen i tidningens läsarunderlag. Hans sätt att argumentera framgår av en ledare den 29 maj 1923, då partisplittningen var ett faktum. Hellberg fördelade skulden för detta på två grupper:

Den trånga och kortsynta fanatismen inom förbudslaget bär den ena delen av skulden. Den andra vilar på den präss, främst i huvudstaden, som aldrig haft något sinne för de enkla och stundom enfaldiga människor, som dock med hela sin själ omfattat en idé, utan gjort den till föremål för spe och gyckel som de inte förmått smälta utan besvarat med ökad och förbittrad fanatism.

Även om han inte gav dem hela skulden så kan man förstå att de frisinnade värmlänningarna inte uppskattade att kallas kortsynta, fanatiska, enkla och enfaldiga. Längre ner i ledaren spädde han också på kritiken genom att hävda att den frisinnade majoriteten i praktiken körde ut sina meningsmotståndare ur partiet:

Förbudsvännerna inom detta parti ha i sin iver för förbudet offrat frisinnet för detta: det parti vari de hade majoritet fick inte förbli ett parti för alla frisinnade, det måste omgöras till ett förbudsparti.

Oavsett om man i sak håller med Hellberg eller ej så är det lätt att inse att han fick problem med läsekretsen genom sitt språkbruk och genom att i ledare och nyhetsjournalistik ensidigt favorisera material som talade mot ett alkoholförbud, samtidigt som många av hans läsare var för det. Han var helt enkelt i ideologisk otakt med sina egna prenumeranter. De närmaste åren bytte också många av dem till Nya Wermlands-Tidningen, som

visserligen pläderat för samma linje i folkomröstningen, men inte alls gjorde lika stor sak av det. Många av dem som bytte bör ha upptäckt att de fick mer tidning för pengarna, vilket gjorde det svårt att locka dem tillbaka när alkoholfrågan några år senare kom i bakgrunden för andra frågor som 30-talsdepression och tysk upprustning. Med tiden blev marknaden allt mer fastcementerad, då NWT fick ett stort övertag som sedan övergick i den absoluta marknadsdominans som stått sig ända in på 2000-talet.

I Borås uppstod marknadsdominansen tidigt för Borås Tidning. På grund av de liberala och frisinna gruppernas oförmåga att samarbeta blev det aldrig någon strid om förstaplatsen där; även det delvis en effekt av den speciella politiska situationen som rådde åren kring förbudsomröstningen 1922.

Fem avgörande faktorer

En slutsats som måste dras av studien är att enskilda politiska frågor och händelser har påverkat situationen för lokala och regionala tidningar, åtminstone innan marknaderna cementerades fast genom att någon av dem uppnådde den absoluta marknadsdominans som Gustafsson beskrivit. Utvecklingen i Karlstad visar att marknaden var särskilt påverkbar om tidningen i underläge genomförde moderniseringar eller hade en förmånlig prissättning vid tiden för den politiska turbulensen.

Men politiska frågor och händelser behöver inte nödvändigtvis påverka en tidning i utsatt läge ens när de är så omtumlande som förbudsomröstningen och partisplittningen 1922-23. Som visats i exemplet Sundsvall kan skickligt agerande från en tidningsledning sida avvärja hotet, och till och med vända krisen till egen fördel. Det är alltså snarare tidningens sätt att hantera frågorna som har betydelse, och som bör föras in som en betydelsefull femte faktor för hur tidningarna själva kunnat påverka upplageutvecklingen under den formativa perioden mellan diversifieringsstadiet och omnibusperioden.

De fem faktorer som kan identifieras som utmärkande för de tidningar som nådde framgång under denna period är alltså: 1) tekniska satsningar, 2) ökat redaktionellt utbud, 3) anskaffning av lokal annonsering, 4) satsning på språk och redigering samt 5) skicklig hantering av politiska kriser.

Betydelsen av de fyra första faktorerna har visats i andra sammanhang. Det som visats här är att man i samband med dramatiska politiska händelser heller inte kan bortse från den femte.

Betydelse även på moderna marknader

Om man vidgar perspektivet till att inte bara gälla enskilda politiska frågor och händelser utan också ideologiska skeenden över längre tid, kan analysmodellen ovan bidra till förståelsen också av rörelser på den svenska tidningsmarknaden under den period då upplagespiral och täckningstalsteori har stor förklaringskraft. Ett exempel i den lilla skalan kan hämtas från Jönköpings-Posten där Josef Hamrins son Yngve Hamrin fortsatte att driva hans starkt moraliserande journalistik, vilket vållade tidningen problem när den lokala opinionen på 1950-talet inte längre i samma utsträckning delades dessa värderingar. Skadan begränsades genom att tidningens VD, som också var dess ansvarige utgivare, fick med sig tidningsstyrelsen på en successiv modernisering av innehållet.⁷

Jönköpings-Posten utvecklades därefter till att ekonomiskt bli en av de starkaste lokal-tidningarna i landet.

Modellen bör också underlätta förståelsen av de lokalt ganska remarkabla framgångar som flera socialdemokratiska tidningar hade mot slutet av 1940-talet (tabell 2). Dessa framgångar är svårbegripliga om man inte sätter dem i samband med den starka socialdemokratiska opinion som rådde efter andra världskriget; enligt teorin om upplagespiralen borde ju de ledande borgerliga tidningarnas övertag bara ha växt som en följd av deras överlägsna resurser. I stället krympte deras försprång ganska mycket på flera håll (Odén 2009: 191ff). Även där tycks den politiska opinionen ha spelat en roll – och i detta fall snarast verkat attraherande på tidningskonsumenterna.

Tabell 2. *Upplagor för de största tidningarna på fyra utgivningsorter 1945 och 1950, samt förändring i procent*

År	Sundsvall		Karlstad		Borås		Jönköping	
	Sundsvalls Tidning	Dagbladet Nya Samhället	Nya Wermlands-Tidningen	Värmlands Folkblad	Borås Tidning	Västgöta-Demokraten	Jönköpings-Posten	Smålands Folkblad
1945	23 200	10 200	40 200	12 700	21 700	12 200	19 500	11 400
1950	23 200	12 700	47 500	22 600	26 400	18 000	23 400	15 500
Förändr %	±0	+25	+18	+78	+22	+48	+20	+36

Modellen kan möjligen också bidra till förståelsen av händelseutvecklingen i någon eller några av de tre svenska storstäderna, där tidningar i underläge lyckades etablera sig som ledande organ på 1930- och 40-talen.

Det kan också finnas skäl att pröva om inte hypotesen om opinionens betydelse kan tillämpas på Expressens journalistik i flyktingfrågan på 1990-talet. Precis som i Karlstad på 1920-talet utmanade tidningen starka värderingar i den egna läsekretsen samtidigt som konkurrenttidningen hårdtsatsade på att vinna marknadsandelar. I båda fallen blev effekten förödande för den tidigare marknadsledaren.⁸

Expressens tilltag kan ha blivit så mycket mer förödande genom att det skedde på den relativt lätttrörliga kvällstidningsmarknaden, där konsumenterna måste köpa sin tidning varje dag. Det är inte säkert att det hade fått lika stora effekter om det ägt rum på den då extremt trögörliga morgontidningsmarknaden där marknadspositionerna var fastlagda redan vid tiden för andra världskriget, och i många fall tidigare än så.

Det finns också exempel på hur tidningar av olika politisk färg antagit samma politiska ståndpunkt, och gått emot linjen i de partier de normalt sympatiserar med, möjligen som anpassning till starka lokala opinioner. Exempel på detta kan hämtas från de båda tidningarna i Östersund, Länstidningen och Östersunds-Posten, som båda två intog EU-kritiska ståndpunkter i folkomröstningarna om EU-medlemskap och eurosamarbete, och därigenom undvek att utmana den lokala opinionen som var bland de mest EU-kritiska i hela landet.⁹ Om detta berodde på övertygelse eller anpassning är omöjligt att avgöra, men effekten blev att båda tidningarna undvek att hamna i det motsatsförhållande till läsekretsen som Mauritz Hellberg 70 år tidigare fick erfara kan bli förödande för en tidning i tuff konkurrens om de lokala läsarna.

Noter

1. Manne Ståhl var själv redaktör för Karlstads-Tidningen 1939-1956.
2. Det bör påpekas att delar av läsekretsen kan ha tolkat bilden som kritik mot användningen av barn som slagträ i den politiska debatten.
3. I riksdagsvalet 1921 hade det då enade frisinnade partiet fått 23 425 röster i Värmland.
4. Ervacos tidningsstudie n:o AIII, Tidningsstatistik AB, 1937. Återgiven i Petersson, 1990:368f.
5. Tillsammans med Västerbottens län var Jönköpings län det mest förbudsriktade av alla. Se Johansson 2008:221.
6. Beska droppar, eller egentligen Bäska droppar, är en typ av brännvin kryddat med malört som var populärt i början av 1900-talet.
7. Händelserna finns utförligt beskrivna i Rydén, 1989.
8. Den Svenska Pressens Historia, del IV:342-345.
9. Se exempelvis ledare i ÖP 7/11 1994 och 10/9 2003 samt LT 12/11 1994 och 10/9 2003.

Referenser

- Den Svenska Pressens Historia*, del IV (2002). Stockholm: Ekerlids Förlag.
- Djerf-Pierre, Monika och Weibull, Lennart (2009) *Ledarskap i framgångsrika tidningsföretag. En studie av tidningsledarna på Borås Tidning, Nya Wermlands-Tidningen, Sundsvalls Tidning, Barometern och Sundsvalls-Posten under 180 år*. Göteborgs Universitet: JMG.
- Engblom, Lars-Åke (1996) 'The winner takes it all ... Dagstidningskonkurrensen i Norden under 1900-talet', i Chaib, M (red) *Begriplighet och förståelse*. Lund: Studentlitteratur.
- Engblom, Lars-Åke (1999) 'Ett tidningsläsande släkte', i Gustafsson, K.E. och Rydén, P.: *Folk och press i rörelse*. Göteborg: Nordicom.
- Engwall, Lars (1988) 'Ägar- och ledningsformers betydelse för den socialdemokratiska pressens utveckling', i Carlsson, Ulla, red: *Ekonomiska perspektiv i forskning om massmedier*.
- Ervacos tidningsstudie n:o AIII, Tidningsstatistik AB, 1937.
- Freeman, Lars (1986) 'Banérförare i samhällsstridernas centrum', i Rydén (red) *Jubileernas JP-historia*.
- Furhoff, Lars (1966) 'Dagstidningskonkurrensen i Norrköping 1900-1965', *Aktuellt från TU*, 19.
- Furhoff, Lars (1967) *Upplagespiralen*. Stockholm.
- Greén, Ernst (1949) *En Jönköpings-krönika: Smålands allehanda 1879-1949*. Jönköping.
- Gustafsson, Karl Erik (1978) 'The Circulation Spiral and the Principle of Household Coverage', *Scandinavian Economic History Review* 26(1)1978.
- Gustafsson, Karl Erik (1996) *Dagspressen i Norden. Struktur och ekonomi*. Lund: Studentlitteratur.
- Hadenius, Stig (2002) *Dagens Nyheter historia: tidningen och makten 1864-2000*. Stockholm : Bokförl. DN.
- Jansson, Sven-Bertil (2005) *Den uppkäftige såningsmannen. Johan L. Saxon och hans tid*. Stockholm: Hjalmarson & Högberg.
- Johansson, Lennart (2008) *Staten, supen och systemet: svensk alkoholpolitik och alkoholkultur 1855-2005*. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Johansson, Mats (2006) *Ansvarig utgivare Gustaf Ander: en tidningshistoria*. Stockholm: Santérus.
- Jonsson, Sverker (1977) *Annonser och tidningskonkurrens. Annonsernas roll i tidningsekonomin och betydelse för koncentrationsprocessen i Stockholm, Göteborg och Malmö*. Göteborg: Göteborgs univ., Ekonomisk-historiska inst.
- Jonsson, Sverker (1982) *Pressen, reklamen och konkurrensen 1935-1978*. Göteborg: Göteborgs univ., Ekonomisk-historiska inst.
- Jonsson, Sverker (1999) 'Värmlandspressen under rekordåren', i Gustafsson K.E. och Rydén, P.: *Folk och press i rörelse*. Göteborg: Nordicom.
- Odén, Tomas A. (1999) *Skaraborgar 'n och Spionen. Tidningar i Västra Götaland genom 250 år*. Sävedalen: Warne.
- Odén, Tomas A. (2009) 'Ägarfamiljer i en partipolitisk tid, 1914-1965', i Djerf-Pierre, M. & Weibull, L, red: *Ledare i framgångsrika tidningsföretag*. Göteborg: Göteborgs universitet: JMG.
- Petersson, Birgit (1990) *Sundsvalls Tidning 150 år, 1841-1991*. Sundsvall: Sundsvalls tidning
- Rydén, Josef (1989) *När bio var synd i Jönköping*. Jönköping: Hall.
- Rönblom, Hans-Krister (1929) *Frisinnade landsföreningen 1902-1927*. Stockholm: Saxon & Lindström.
- Ståhl, Manne (1959) *Mauritz Hellberg. Människan, politikern, tidningsmannen*. Stockholm: Natur och kultur.
- Sundin, Staffan (1996) 'Ägarstrategier i svensk privatägd landsortspress under 1900-talet', i Carlsson, U. och Gustafsson, K.E. (red.) *Den moderna dagspressen 350 år*. Göteborg: Nordicom.

- von Sydow, Waldemar (1936) *Publicistklubbens porträttmatrikel*. Stockholm: Publicistklubben.
- Thomsen, Niels (1972) *Dagbladskonkurrencen 1870-1970. Politik, journalistik og økonomi i dansk dagspresses strukturudvikling*, del I. København: Univ.
- TU tjugufem år. Minnesskrift till Svenska Tidningsutgivareföreningens 25-årsjubileum* (1923). Stockholm: Svenska Tidningsutgivareföreningen.
- Wirén, Karl-Hugo (1979) *Från skilda håll. Aftonbladets textanskaffning 1886-87*. Stockholm: Almqvist & Wiksell international.

Den sovjetiska och ryska offentliga sfären 1978-2003

Utvecklingen av sociala roller genom pressdiskursen

RUTGER VON SETH

Abstract

Den ryska pressen var under större delen av 1900-talet en del av de statliga institutionerna. Detta omöjliggjorde en utveckling av medierna som den tredje statsmakten. Men under perestrojkan och glasnost kom medierna och särskilt pressen att bli alltmer självständiga i rapportering och kommentar. Mediernas självständighet nådde sin höjdpunkt när medieorganisationerna befriades från sina band till staten och när censuren avskaffades 1990.

Under 1990-talet, och särskilt efter Putins tillträde till presidentämbetet år 2000, har denna positiva utveckling följts av ett bakslag för mediernas uttrycksfrihet. Trots detta indikerar resultaten av den föreliggande studien som baseras på kvalitativ textanalys att dagspressens läsare under den period som undersökts i ökande grad tilltalas som aktiva, informerade och kunniga samhällsmedborgare och att detta är en tendens som blir tydligare under perioden. De textanalytiska metoder som använts är talakts – samt modalitetsanalys, som undersöker på vilket sätt läsarna diskursivt positioneras i texturvalet, vilket täcker perioden 1978-2003. Resultaten indikerar således att trots att den postsovjetiska journalistiken självt arbetar under ett allt ökande politiskt och ekonomiskt tryck, så verkar pressen genom de grundläggande förändringar som dagstidningsdiskursen genomgått ha lagt en stabil grund för medborgarnas åsiktsbildning och politiska deltagande.

Keywords: Sovjetunionen, Ryska Federationen, demokratisering, medborgarrollen, diskursanalys, talakts- och modalitetsanalys.

Introduktion

Inrättandet av fria val och ett flerpartisystem, marknadsekonomi och yttrandefrihet för två decennier sedan i det tidigare kommunistiska Östeuropa gav upphov till förväntningar om en snar demokratisering av dessa länder. Men en mer genomgripande demokratisering låter på många håll ännu vänta på sig. Demokrati följer inte av endast institutionella reformer eller av ekonomiskt uppsving. Den offentliga sfären har en central roll i demokratiseringsprocessen och dess funktion och vitalitet garanteras inte av främst lagar eller institutionella inrättningar, utan ytterst av deliberativa processer som emanerar i civilsamhället.

Hur utvecklades den ryska offentliga sfären under övergången från sovjetstaten till det postsovjetiska samhället under en 25-årsperiod, mellan 1978 och 2003? Med utgångspunkt från ett urval texter ur rysk dagspress presenteras här en analys av relevanta retoriska aspekter. Forskningsfrågan är i vilken grad språket i artikeltexter skapar utrymme för en resonerande allmänhet – själva grundvalen för en fungerande offentlig sfär – under denna period. Syftet med studien är således att undersöka hur den medborgarroll som impliceras genom läsningen av politiska texter förändrats under perioden: tilltalas läsarna som kompetenta medborgare med rätt att bli informerade, eller bara som passiva och okunniga undersåtar, skyldiga att acceptera budskapen? Undersökningen presenterar resultat som mot bakgrund av en ogynnsam samhällslig och mediapolitisk utveckling ter sig överraskande. Empiriskt fokus är ett urval artikeltexter från ledar- och nyhetsgenrer ur rikstäckande dagstidningar.

Teoretiska utgångspunkter för textanalysen

Medierna i den offentliga sfären är centrala för demokratin. De tjänar som arenor för politiska samtal och deras sätt att återspegla verkligheten har avgörande betydelse för hur människor uppfattar och deltar i samhällslivet. Genom språket kommunicerar texterna med läsarna och verkligheten tar gestalt. I idealfallet blir texterna både en stimulans och en resurs för medborgerlig diskussion och opinionsbildning.

Det här arbetet bygger på en uppsättning premisser hämtade från flera discipliner. De mest grundläggande antagandena är att mediaspråkets struktur har implikationer för publikens roll i samhällslivet och att dessa kan beskrivas med diskursanalys (Hauser 1999), samt att en demokratisering inte kan komma till stånd om fundamentala demokratiska principer, som en allmän diskussion om angelägna politiska frågor, inte etablerats i samhället (Habermas 1988, 1999).

Vidare bygger studien på antagandet att varje text har tre grundläggande funktioner. Texter representerar verkligheten, konstruerar sociala relationer och identiteter, samt har en textuell funktion (Fairclough 1992: 64-65). Den här studien tar upp hur texterna konstruerar sociala identiteter och relationer och skall analysera hur de gestaltas och förändras i tidningsdiskursen. Kontextuella faktorer är avgörande för förståelsen av texter och därför kommer de samhällsliga och de sociala sammanhangen för textanalyserna att kort presenteras. Språket i sig har en kontrasterande funktion och specifika val av språkliga former är alltid betydelsebärande (Halliday 1978: 111): skillnader i ordval innebär skillnader i mening. Verkligheten kan således förändras allt enligt de symboler vi använder för att beskriva den (Fiske 1990). Medieretoriken konstruerar alltså en viss verklighet, vilket också begränsar de tolkningsalternativ av den som läsarna av en text får till sitt förfogande. När det gäller det politiska språkbruket, uttrycker Hart detta särskilt slagkraftigt: ”Rhetoric is about the art of using language to help people narrow their choices among specifiable, if not specified, policy options” (Hart 1997: 2). Detta innebär att språket också har en ideologisk funktion och kan legitimera vissa samhällsgruppers intressen. Särskilda tilltal och särskilda sätt att tala om olika aktörer har ideologisk laddning (Fairclough 1995: 73). Vissa sociala relationer konstrueras medan andra alternativa tolkningar utelämnas (Tolson 1996: 154). Den föreliggande studien genomför alltså en schematisk klassificering av texter med den läsande publiken som teoretisk referens och undersöker vilka tankespår språket i texterna i urvalet har störst sannolikhet att främja.

Artikelanalyserna genomförs med en sammansatt metodologi med utgångspunkt från kritisk diskursanalys (CDA), kritisk retorik och teorin om den offentliga sfären och kommunikativt handlande. Ett delsyfte med studien är att visa hur olika textanalytiska ansatser kan komplettera varandra för att beskriva och analysera ett material bestående av presstexter.

Den offentliga sfärens demokratiska funktion

Den offentliga sfären är det kommunikativa rum som befinner sig mellan den institutionaliserade makten och civilsamhället. Medierna i den offentliga sfären skall ge utrymme åt icke-institutionaliserade aktörer och de skall inte verka under censur samt i princip ha fri tillgång till information och dokument från den institutionaliserade makten. Debattagendan skall fastställas av civilsamhällets aktörer, och opinioner skall ta form genom argumentation i angelägna frågor. Den offentliga sfärens funktion är att förse det politiska systemet med legitimitet genom att aktörerna från civilsamhället skapar opinioner i politiska frågor, vilka sedan omsätts i lagförslag och beslut i det politiska systemet (Habermas 1999).

Civilsamhällets aktörer har ingen institutionell hemortsrätt i den offentliga sfären, utan deras närvaro måste legitimeras genom kraften i deras argumentation och frågornas angelägenhet. Konstitutionella garantier är således inte tillräckliga för skapandet av en fungerande offentlig sfär: ”Instead, the basic condition is that autonomous public spheres must be anchored in a free civil society and be embedded in liberal patterns of political culture and socialisation” (Habermas 1999: 338).

Diskursen i den offentliga sfären säger något väsentligt om de sociala relationerna mellan befolkningen och den institutionaliserade makten samt mellan tidningen och läsarna. Medborgarna måste kunna kritisera de budskap som förs fram av olika aktörer i den offentliga sfären. Därför måste de sociala relationerna mellan samhällets medlemmar vara så symmetriska som möjligt, och dessa relationer konstrueras genom den språkliga representationen av dem (Fairclough 1992). Åsikter och teser får inte regelmässigt framställas som objektiva sanningar, och de roller som aktörerna tilldelas i diskursen – som passiva eller aktiva – får inte försvåra ett ifrågasättande av det som påstås, eller bidra till en passiv roll för medborgarna gentemot den institutionaliserade makten. Här är alltså språket och kulturaspekten i den demokratiska processen i fokus.

Historiskt jämförande diskursanalyser baserade på teorin om den offentliga sfären har hittills inte genomförts inom medieforskningen om Ryssland. En sådan approach ger dock möjligheter till nya insikter i frågan om hur det ryska presspråket utvecklats och spelat en demokratisk roll under 25 år.

Deliberationens och det kommunikativa handlandets struktur och funktion i den offentliga sfären

I den offentliga sfären skall alltså statens och privatkapitalets verksamhet diskuteras och kritiseras. Den offentliga sfärens demokratiska funktion grundas på antagandet att det råder en fundamental motsättning mellan den institutionaliserade maktens och de privata individernas intressen.

Enligt Habermas är det gängse kommunikationssättet mellan deltagarna på den politiska arenan ”strategisk”: aktörerna kommunicerar med varandra utifrån egenintresset.

Målet är att den enes intressen skall tillgodoses i så stor utsträckning som möjligt, vilket alltid sker på motpartens bekostnad. Poängen med Habermas kommunikativa handlande är däremot att alla parter skall sträva efter en *gemensam* lösning och förståelse av problemen, en konsensus. Denna skall uppnås genom deliberation. Vilka är då principerna för deliberationen?

I deliberationen ingår de diskuterande parterna och en publik. Talarna söker stöd för sina teser och publiken fungerar som domare i debatten, där utfallet bestäms av hur argumenten bedöms. Syftet är att parterna når en konsensus och den formas på ett systematiskt sätt.

I princip kan deliberationen konceptualiseras på följande sätt. Genom de diskuterandes yttranden realiserar två språkliga funktioner. För det första påståenden (propositioner) om verkligheten, och för det andra en social komponent, som positionerar talaren till såväl det som hävdas, som till den eller de tilltalade (Austin 1962; Searle 1969).

Påståenden och teser kategoriseras enligt huruvida de refererar till hur tillstånd eller fakta i omvärlden förhåller sig, eller om de handlar om hur etiska principer och vilka gemensamma värderingar som skall råda. Påståendena kritiserar enligt sanning (truth) i det första fallet, och enligt normativ riktighet (rightness), i det andra fallet. Ett påstående kan alltså antingen bedömas som riktigt eller som felaktigt. Möjligheten för läsarna att kritisera teser utifrån olika giltighetskriterier är ett nödvändigt villkor för att skapa en resonerande allmänhet.

Deliberationen har således även en social aspekt genom att den både explicit och implicit fördelar olika roller och identiteter åt deltagarna. Den explicita rollfördelningen handlar om vem som har ordet, vem som måste svara på vad, osv. I vår studie är således den i huvudsak implicita konstruktionen av identiteter och roller i fokus. Vilka sociala roller och identiteter tilldelas läsarna genom läsningen av tidningstexterna? Innan vi inleder analyserna av textmaterialet skall emellertid en kort redogörelse för de kulturella och historiska förutsättningarna för den ryska pressens framväxt presenteras.

En rysk offentlig sfär: kulturhistoriska faktorer

Tidningsdiskursen förmedlas alltid utifrån en kultur-normativ grund. Dagens ryska kultur kännetecknas i hög grad av kulturella drag som var manifesta åtminstone för ett par sekler sedan. Här följer en kort beskrivning av sådana drag som haft avgörande betydelse för utvecklingen av en offentlig sfär i Ryssland.

Privat äganderätt och individuella rättigheter vilar på svag grund i Ryssland. 1800-talets slavofiler prisade istället traditionella ryska företeelser som den gemensamma tron och tsaren, som ortodoxins främste försvarare (*sobornost*). Man hyllade även den ryska byn (*obsjtjinan*), där ägandet och ansvar var kollektivt delade. Västermännen hade en mer positiv inställning till västliga idéer, men förkastade kapitalismen helt och hållet (Billington 1970). Denna syn delades även av kyrkan och ledande författare som Tolstoj och Dostojevskij. Ett fungerande rättsväsende fanns heller inte och godtycklighet å rättsskiparnas sida var legio (Pipes 1984). Det dröjde till 1906 innan Ryssland fick ett sammanhängande lagverk i form av en konstitution.

Dessa tankar bibehölls i hög grad efter revolutionen 1917. Enväldet tog form i det enda tillåtna partiet; den gemensamma tron tog sig uttryck i marxism-leninismen; och kollektivistiska normer materialiserades inom produktionslivet, där fabriker och kol-

lektiv blev gemensamt ansvariga inför och underställda staten. Den nya staten införde uttrycksfrihet, men den villkorades av individens skyldigheter, vilka syftade till att stärka statens auktoritet i samhället. Detta gjorde att rätten att t ex kritisera partiet inte kunde utövas (Ejvegård 1981: 23). Individens rättigheter var generellt underordnade plikterna.

Genom glasnost och perestrojkan som inleddes 1985 introducerades en betydande liberalisering av samhället. Väljarna erhöll stegvis rätt att utse kandidater till valen och samhällsliga organisationer fristående från partiet fick småningom rätt att delta. Den ekonomiska byråkratin nedmonterades och företagen fick rätt att delvis verka på marknadsvillkor. Landet hamnade dock snart i en ekonomisk kris med galopperande inflation och varubrist som följd. Kommunistpartiet var det enda tillåtna partiet men snart utkristalliserades proto-partier (framför allt de sk informella organisationerna) vilket snart ledde till att partiets legitimitet urholkades. 1990 avskaffades kommunistpartiets ensamrätt att bilda politiskt parti och snabbt framväxte en mångfald av partier som till sist underminerade det regerande partiets legitimitet och makt.

Sovjetsystemet krossades efter det misslyckade kuppöversöket 1991. Efter Jeltsins maktövertagande genomfördes en tydligare orientering mot väst och marknadsekonomi. Under 1992 infördes den ekonomiska ”chockterapi”, vilket fördubblade livsmedelspriserna och förpassade en av fyra ryssar under fattigdomsgränsen.

I mitten av 1990-talet hade klyftan mellan de styrande kretsarna i samhället och befolkningen ytterligare vidgats. En ny klass med stor politisk och ekonomisk makt, som baserades på köp av tidigare statlig egendom tog form, de sk oligarkerna.

Efter Putins makttillträde år 2000 har en återgång till ett stärkande av staten genomförts, på den privata ekonomins och den individuella rättens bekostnad. Putin har deklarerat att landet måste sträva efter att återetablera sig som stormakt samt att samhället skall byggas på ”traditionella grunder”. Hur har den här utvecklingen påverkat medierna?

Utvecklingen av pressen och journalistiken

Efter 1917 blev pressen en del av de statliga institutionerna. Den skulle propagera partiets politik och dess uppgift var att ”fostra” och ”utbilda massorna”. Pressen kunde inte utgöra en offentlig sfär, som kunde kanalisera olika samhällsintressen och på ett oberoende sätt diskutera politiska problem. Den sovjetiska pressens uppgift blev i stället att legitimera det politiska systemet.

Under glasnost kom dock nyhetsagendan att stegvis anpassas till läsarnas behov. Inte sällan upptogs större delen av förstasidorna av läsarbrev till redaktionerna, men även i nyhetsartiklarna togs angelägna samhällsproblem upp på ett helt nytt sätt. Tidningarna började diskutera dåliga bostäder, matvarupriserna, och samhällsservicen i allmänhet. Dagspressens upplagor ökade också kraftigt. Mellan 1980 och 1990 ökade de största dagstidningarnas upplagor med 25% – de mer radikala tidningarna, som t ex *Izvestija*, ökade ännu mer (Zassurskii 2001: 13) Antagandet av en ny medialag 1990 innebar en revolution för journalistiken: censuren avskaffades, journalisterna gjordes oavhängiga av ägarna och privat ägande av medier medgavs.

Efter Sovjetunionens fall förlorade pressen sin dominerande position bland medierna och upplagorna föll kraftigt. Detta var en följd av den ekonomiska krisen som inträtt efter införandet av de radikala marknadsekonomiska reformerna. Men det berodde också på

att allmänhetens förtroende för demokrati och marknadsekonomi kraftigt sjunkit efter kriserna under perestrojkan och chockterapi.

Sedan millennieskiftet har stegvis mediernas frihet gentemot staten och det privata kapitalet blivit underminerad. Detta har skett efter att de stora mediekonglomeraten, där flera av de viktigaste medierna (t ex TV 6 och NTV, samt en del viktiga tidningar) ingick tagits över av staten, eller av staten lierade företag. Myndigheterna har börjat tala om ”oansvariga medier som missbrukar informationsfriheten” (Richter 2001: 125). Enligt 1990 års medialag skall tillstånd till medieorganisationer bara kunna upphävas genom domstolsbeslut, men från 2002 har denna rätt utvidgats, vilket ytterligare hotar mediernas uttrycksfrihet. Mediernas tillgång till information om regeringens aktiviteter och politiska projekt har också minskats genom olika dekret. Samtidigt har dagspressen blivit alltmer beroende av statssubsidier. Officiella hot om indragning av subsidier har varit ett medvetet led i regimens politik som syftat till att minska den journalistiska friheten (Richter 2006).

Den obundna journalistiken begränsas också av kulturellt betingade idéer om vilken roll den ryske journalisten har att fylla i samhället. Staten uppfattar medierna traditionellt som ansvariga inför staten, snarare än inför medborgarna (Y Zassurskii 2004: 54). På samma sätt visar studier att befolkningen förväntar sig att journalister inte bör inta en oberoende ställning till aktörer i samhället, utan antingen stödja eller fördöma dem.

Den ryska journalistiska yrkesetiken föreskriver att medierna av idag inte behöver vara neutrala. Istället framhålls fortfarande journalistens ”fostrande” och ”utbildande” roll (de Smaele 2004: 7). Journalistiska läroböcker framhåller vidare att en objektiv journalistik är ”orimlig” (Korkonosenko 2004: 311) Att dagens journalister intar en i princip oförändrad attityd till sin yrkesroll beläggs också i Pastis (2007) studie. Enligt henne har incitamenten för journalisterna visserligen förändrats idag, men de tenderar att fortfarande betrakta statens överordnade auktoritet i samhället som något som inte behöver ifrågasättas (Pasti 2007).

Under postsovjettiden har medierna knappast intagit en neutral hållning till de viktigaste politiska aktörerna. Detta var mest tydligt under 1996 års presidentval, då i stort sett alla ledande etermedier stödde president Jeltsins kandidatur – för vilket deras chefer sedermera belönades med ledande poster inom staten. Men genom att inte inta en neutral hållning gentemot vare sig politiska aktörer eller deras budskap kan medierna inte uppfylla sin roll som den tredje statsmakten. Istället bibehålls en instrumentell roll – den roll som medierna traditionellt haft. Hur har detta tagit uttryck i själva pressdiskursen? Först skall vi emellertid kort presentera analysmetoderna och materialet.

Det kommunikativa handlandet, CDA och kritisk retorik operationaliseras. Hur underlättas/hindras medborgarrollen i artikeltexterna från 1978-2003?

Det sätt på vilket sociala relationer och identiteter konstrueras genom språket i texterna skall belysas med talaktsanalys samt modalitets- och stilanalys.

Talaktsanalysen visar hur läsarna på ett implicit sätt inbjuds att delta i kommunikationen. Genom att texten innehåller vissa ord appellerar den till läsarna på ett visst sätt, och realiserar därmed en viss sorts social relation. Detta sociala tilltal kan implicera en

aktiv, eller en passiv och okunnig roll för läsaren. Relationen kan beskrivas med olika talaktsverb – illokutionära verb, t ex: deklarerera; beordra; insistera; tacka; döma; föreslå; censurera; bedöma; föreslå, etc. En text kan alltså deklarerera, beordra eller insistera något osv, i förhållande till läsaren. De flesta europeiska språk innehåller minst ett hundratal sådana talakter, och de står alltså för språkets sociala funktion.

Illokutionerna realiseras således just genom själva yttrandet av dem. De flesta texter innehåller flera explicita illokutionära verb. Men det måste inte betyda att en menings sociala funktion sammanfaller med den semantiska betydelsen av de explicita verb som den innehåller. Till exempel kan yttrandet ”jag lovar att döda dig om du inte gör som jag säger” inte, under normala kommunikativa omständigheter, tolkas som ett löfte, utan utgör snarare som regel som någon form av hot. Vidare kan ett yttrandes sociala funktion också uttryckas utan närvaro av ett specifikt talaktsverb. Om vi till exempel utelämnar talakts verbet ”hävda” i yttrandet ”jag hävdar att jag är kommunist”, behåller det sin funktion av ett hävdande.

Detta antyder att yttrandens sociala funktion oftare i högre grad är beroende av andra faktorer – oftast deras situationskontext. Till exempel kan yttrandet: ”Gå och hämta boken på biblioteket” vara en order, en fråga eller ett förslag, beroende på talarens syfte och den maktrelation som råder mellan talare och lyssnare. Vilken illokution som realiseras i en specifik situation beror istället på tre faktorer, nämligen ordens semantik; de sociala roller och identiteter som knyts till aktörerna i kommunikationen (situationskontexten); samt på tänkesätt och traditioner, men också lagar och regler. Praktiskt taget alla yttranden (utom frågor och uppmaningar) kan ha en illokutionär funktion (Searle & Vanderveken 1985: 2) och denna funktion kan fyllas av en, eller flera meningar eller yttranden (Searle 1969: 18). Realiserandet av en viss illokution, eller dess sociala funktion, är dess illokutionära kraft.

Hur avgör vi då vilka talakter som realiseras i en enskild text? Tidningsartiklar innehåller som regel ett antal olika talakter, såsom hävdanden, löften, frågor, osv. Enligt van Dijk (1977: 246) och Brandt & Rosengren (1991: 6) är det nödvändigt för deltagare i olika former av kommunikation att tolka texter på en global nivå för att överhuvudtaget kunna hantera komplexa kommunikativa situationer. Konventionaliserade kommunikativa situationer, som mediekonsumtion, hjälper deltagarna i kommunikationen att kognitivt definiera den språkliga interaktionen i termer av sammanfattande illokutionär kraft, för att de skall kunna förstå det överordnade syftet med olika kommunikationssituationer. I texter är talaktsstrukturen hierarkisk, där en överordnad huvudillokution stöds av en eller flera underordnade illokutioner (Brandt & Rosengren 1991: 43). Eftersom deltagare i kommunikation tolkar medietexter enligt det uppfattade överordnade kommunikativa syftet med en text, och då den illokutionära kraften kan uttryckas genom en eller flera meningar, är det rimligt att i stället för att göra som i andra undersökningar av talakter i rysk mediadiskurs (t ex Pöppel 2007), i stället sammanfatta en hel artikeltexts illokutionära kraft till ett enda talaktsverb – en artikel kan fungera som ett komplext hävdande (dvs talakts verbet ”hävda”) även om de enskilda explicita talakterna är av annat slag.

Varje texts makro-illokution kommer att definieras i enlighet med Searle & Vandervekens (1985: 13-25) ”konstituerande regler” (constitutive rules). Dessa regler beskriver och summerar den exakta semantiska betydelsen av ett verb, dess särskilda situationskontext, samt dess kultur – och sociala kontext. Tillsammans formar dessa

förutsättningar en specifik illokutionär kraft. Genom att aktualisera var och en av dessa regler kan en viss illokution, eller talakt, definieras.

Den sammanfattande talakten, eller makro-illokutionen, kommer därefter att inordnas under Austins (1962) klassifikationssystem för illokutioner. Denna taxonomi framhåller i större utsträckning än t ex Searles (1969) just talakternas sociala implikationer. Illokutionerna indelas i fem kategorier och systemet kan mycket schematiskt sammanfattas enligt följande: ”*Exercitives*” är talaktsverb som uttrycker att något skall vara på ett visst sätt. De innebär som regel en form av maktutövning, och typiska exempel är order, domar, uppmaningar, varningar och deklamationer. ”*Verdictives*” innebär yttranden om att något är beskaffat på ett visst sätt, men de ger utrymme för omprövning av detta omdöme. De kopplas dock precis som exercitives, till talare med institutionaliserad position och därmed till makt. Exempel är: analyser, diagnoser, bedömningar, tolkningar och hävdanden. ”*Commissives*” ger däremot uttryck för en mer jämbördig relation mellan talare och lyssnare, och innehåller alltid en förpliktelse gentemot den tilltalade å talarens vägnar. Exempel är löften, intentioner och planer. De två sista kategorierna, ”*behabitives*” och ”*expositives*” uttrycker båda på olika sätt talarens rätt att kommentera något, t ex – en tes eller en åsikt. Exempel är kritisera, stödja, bekräfta och påpeka (Austin 1962: 147-161).

Modalitetets- och stilanalyserna är mått på hur en text förhåller sig till olika påståenden, eller åsikter som görs i texten. Det kan vara textens egna, eller andra aktörers påståenden. Dessa kan beskrivas som fakta eller något förmodat: ”jorden är platt” respektive ”jorden är kanske platt”. Det första påståendet kan beskrivas som kategoriskt hävdande och det andra som tentativt hävdande.

Modalitet kan vidare uttryckas genom t ex tempus: presens ”är” (”jorden är platt”); modala adverb: ”troligen”, ”möjligen”, ”kanske”, samt i uttryck som: ”en smula”, ”litet”, ”i viss utsträckning” (Halliday 1978).

Genom att texter tar ställning genom egna påståenden, eller till andras påståenden om verkligheten överförs attityderna också till läsarna. Om något påstående hävdas kategoriskt, så lämnas det litet utrymme åt läsarna för egna tolkningar i frågan. Det tentativa hävdandet signalerar däremot, att texten inte har tolkningsföreträde i frågan.

Stilen i en text kan vara personlig – ”subjektiv”, eller opersonlig – ”objektiv”. Den subjektiva modaliteten uttrycker ett påståendes personliga bakgrund: ”Jag tror/tvivlar på/hävdar att jorden är platt”. I pressdiskursen uttrycks subjektiv modalitet med identifierad pressröst. Objektiv modalitet döljer däremot vem som ligger bakom ett påstående: ”Jorden är platt”. Objektiv modalitet är ofta ett uttryck för makt (Fairclough 1992). I övrigt kännetecknas ett opersonligt och objektivt tilltal i texterna av en högre språkstil, ofta innehållande ett stort mått av nominaliseringar. En personlig och subjektiv stil liknar mer talspråket.

Strategiskt språkbruk och resultaten av undersökningen.

Som strategiskt bruk av språket innebär då realiserandet av illokutioner som denoterar en underordnad social identitet och en passiv roll för läsarna i relation till tidningen och dess budskap. Den högsta graden av strategiskt språk utgörs av talakter som kan kategoriseras som exercitives, och den lägsta graden av behabitives och expositives. När det gäller modalitet, uppfattas ett stort mått av kategoriska hävdanden, objektiv modalitet, samt en hög stilnivå som kännetecken på strategiskt språk. Ett strategiskt

språk implicerar alltså ett i hög grad asymmetriskt socialt förhållande mellan läsare och tidning och försvårar ett ifrågasättande av det som sägs i texterna. Det konserverar en samhällsordning som motverkar en aktiv roll för medborgarna.

Ett strategiskt språkbruk innebär att läsarnas medborgarroll missgynnas. Dagstidningsdiskursen kan således ha distinkta implikationer för läsarna. Dahlgren (2007) presenterar en matris för kategorisering av de roller för medborgarna som mediadiskursen konstruerar. Talakts – och modalitetsanalyserna kategoriseras som ”Implied socio-political disposition”, och har tre nivåer: 1. Engaged. 2. Minimally interested. 3. Disengaged. I sammanfattningen ges ett omdöme ges för den undersökta perioden.

Tidningsurval och genrer

Artikeltexterna är hämtade från perioden 1978-2003 och återfinns i *Pravda*, *Izvestija*, *Komsomolskaja pravda* och *Nezavisimaja gazeta*. Dessa tidningar har funnits under både sovjettiden och postsovjettiden och förser därför materialurvalet med en empirisk kontinuitet. *Pravda* var kommunistpartiets centralkommittés organ, *Izvestija* var regeringsorganet och *Komsomolskaja pravda* var partiets ungdomsorganisations huvudorgan. *Nezavisimaja gazeta* grundades först 1990 men kom snabbt att spela en viktig roll i opinionsbildningen.

Principerna för urvalet av dagstidningar har varit att de skall vara rikstäckande och ha en upplaga som är tillräckligt stor – runt genomsnittet för nationella dagstidningar. Vidare skall de potentiellt representera skilda politiska riktningar. Under sovjettiden var naturligtvis åsiktsspännet ganska begränsat; men från slutet av perestrojkan och glasnost kom främst *Izvestija* och *Nezavisimaja gazeta* att vädra liberala och marknadsvänliga åsikter, medan *Pravda* bibehöll den kommunistiska retoriken. Efter 1991 förespråkar främst *Izvestija* och *Nezavisimaja gazeta*, och delvis *Komsomolskaja pravda*, liberala åsikter, medan *Pravda* fortfarande är kommunistpartiets huvudorgan. Tidningarna har många gånger genomgått ett flertal ägarbyten, men i princip har de åsikter de framför varit konstanta genom tiden efter Sovjetstatens fall. Urvalet av tidningar har styrts av att tidningarna också skall ha en relativt framträdande plats som opinionsbildare.

De ryska tidningsgenrerna är talrika. De har många och noggrant angivna kännetecken. Benämningarna är i stort sett desamma för både sovjettid och postsovjettid, men deras karakteristika har förändrats (Tertychnyi 2002, Korkonoseko 2004). Till exempel benämns både den sovjetiska och den postsovjetiska nyhetsartikeln *zametka*, men dess sovjetiska funktioner att ”upplysa”, ”propagera” och ”uppfostra” läsarna finns inte kvar. I stället har ”aktualitet” upptagits som viktigt kriterium för genren – vilket den sovjetiska nyhetsartikeln inte omfattade. Det skulle med andra ord vara inadekvat att genomföra en undersökning av tidningsdiskurs, som grundas på en jämförelse mellan texter från de olika tidsperioderna utifrån de officiella genre-benämningarna.

I stället har två ”arbetsgenrer” konstruerats. Syftet har varit att kunna täcka så många för analysen relevanta tidningsgenrer som möjligt. De grundas på de två dominerande syftena med journalistik, nämligen att kommentera, framföra åsikter och argumentera, samt att rapportera och beskriva verkligheten (Ledin 1996, Swales 1990). Samtliga artiklar i texturvalet kunde då underordnas någotdera av dessa syften.

Den ena genren, som här benämns ’opinion piece commentary’, har tre syften: att kommentera, att argumentera för en tes och att övertyga. Den andra genren, ’information

factual news article', har likaså tre syften, nämligen att rapportera, informera och att övertyga. De båda genrernas sista syfte, att övertyga, är en begreppslik överlappning som också återspeglar ett viktigt drag inom både den postsovjjetiska och den sovjetiska journalistiken, där gränsen mellan rapporterande och övertygande genrer är flytande. 'Opinion piece commentary' – artikeln återfinns alltid på förstasidan i tidningarna från sovjettiden, där bland annat ledarartikeln, *peredovaja*, var placerad. Sidnummer är inte ett lika pålitligt sätt att hitta artiklar tillhörande denna genre i tidningarna från post-sovjettiden. Däremot återfinns de under vanliga paratexter som *politika*, *kommentarii*, *kolonka*, och så vidare. 'Information factual news' – artikeln sammanfaller i princip med den text som beskrivs som *zametka* och finns alltid på sidorna 1-3 i sovjetmaterialet. I de postsovjjetiska tidningarna hittar man genren under paratexter som *politika*, *ekonomika*, *novosti*, och *proisshestviia*, med flera. Den här studien är baserad på läsning av texter tillhörande båda dessa genrer.

Det sammanlagda artikelurvalet består av 500 texter från 1978 till 2003. De specifika år som utvalts är 1978, 1979; 1983; 1985; 1986; 1988; 1990, 1991; samt 1992, 1993; 1998; 2002 och 2003. Principen har varit att blanda perioder av relativt politisk oro med perioder av relativt lugn, samt att sträva efter att inte låta kommentarer och rapportering om vissa händelser påverka analyserna, som syftar till att leverera en översiktsbild av hur journalistiken utvecklats under perioden. Texturvalsprinciperna har varit att välja ett lösnummer för varje månad, med en ny tidning för varje nedslag. Sedan har alla förstasidor lästs och därefter har viktiga argumenterande och rapporterande genrer utvalts i tidningarna. Artikelurvalet för den föreliggande kvalitativa analysen uppgår till 43 texter: 21 från sovjettid och 22 från postsovjettid.

Resultaten: artikeltextanalyser. Två tidningstexter

Dessa artiklar har utvalts eftersom de i hög grad uppvisar de språkliga särdrag som vi här undersöker och är typiska för den tidsperiod de representerar. Varje text åtföljs av en analys, som beskriver den samhälleliga kontexten och de sociala roller och identiteter som impliceras i texten.

Text 1. *Izvestija*, 6 oktober 1983. Förstasidan (ledarartikel – *peredovaja*).

Paratext: "Dagens tema". Rubrik: "Initiativ i arbetet".

"Ett ovedersägligt faktum: en människa som har en aktiv roll i livet kan inte samtidigt vara utan initiativ i arbetslivet eller förhålla sig likgiltig till sitt arbete. Likgiltigheten är, som man brukar säga, själens rost. Och den största fördelen med ett initiativrikt arbetssätt är, enligt A Abasjin, lagbasen för montörerna på moskvafabriken "Stankoagregat", att det med liv och lust lockar och stärker människan i hennes strävan att alltid uppnå högre mål och nya resultat i arbetet.

Produktiviteten i Abasjins brigad är tillräckligt hög: skiftarbetet uppfylls till 115-120%. Om den höga kvalitén på de löpande banden hos denna brigad kan man få en uppfattning när man lyssnar till de lovord som kommer från fabriken för traktorreservdelar i Kursk, där man framgångsrikt arbetar med detta löpande band. Nu har emellertid brigaden beslutat att höja produktiviteten med ytterligare 1%. Detta ger en hel del! 240 extra norm-timmar i månaden och som resultat 5-6

länkar till det löpande bandet. Sådant är det verkliga värdet av initiativ i ett arbete som intensifierats med 1%.

Vi vill klargöra, att det alltid i en människas goda handlingar finns något gott, och en styrka. Initiativet ”nerifrån” är inget incitament som kan ersättas med något annat för att öka effektiviteten i produktionen. Inte bara kollektivet ”Stankoagregat”, utan även skofabrikskollektivet ”Zarjad” på Byggnadskombinatet Nr. 1 och andra moskvaföretag har åtagit sig att öka sin produktivitet med minst 1% och detta är också företag med hög kvalitet i produktionen.

Initiativet i arbetet är synligt på långt håll, likt en brinnande fackla. Den brinner av energin i de kreativa strävandena, men likgiltigheten kan släcka den. Den kan omöjligt tändas utan kollektivets deltagande stöd, och i synnerhet, den Socialistiska tävlans organisatörer. Storslagna resultat uppnås inte utan hårt arbete. Detta arbetare-nydanar-initiativ är inget självändamål. Det kräver en aktiv kampanj bland folket, gott omdöme och uppmuntran, såväl moralisk som materiell.

”Att göra en bedömning i rättan tid, att stödja och sprida alla nyttiga initiativ” står det i ett nytt beslut från Centralkommittén för vårt parti, med titeln ”Om fullbordandet av organisationerna, om sättet att summera den Socialistiska tävlans resultat och att uppmuntra dess segrare”. Det kreativa initiativet, att ”arbeta, inte med siffror som utgångspunkt, utan med sitt kunnande” finner sitt tydliga uttryck i arbetskollektivets socialistiska förpliktelser. Det ligger en särskild medborgerlig innebörd i att vi, som har grundlagsfäst rätt till arbete, påtar oss förpliktelser och inom varje produktionsområde bevisar allt vårt kunnande och följer de progressivas exempel mot Arbetets baner!

Det sägs att den finaste belöningen för en god insats är själva dess genomförande, själva den moraliska tillfredsställelse som en människa erfar då samhället erkänner hennes kunnande; nyttan av hennes initiativ. Det är väsentligt, att alla i arbetslivet genomgår hushållandets skolning samt utvecklar sin förmåga till initiativ i arbetet: ett arbete med Kvalitetsmärke.

Den kreativa strävan och initiativet upphöjer vår vardagliga verksamhet och besjalar den med en jämn arbetsrytm. Vi anmärker att det, att stödja och uppmuntra en nydanande kamrat i arbetet, samt att tilldela principiella tillrättavisingar för tröghet i tanken, slarv och ett allmänt oansvarigt förhållningssätt till arbetet är helt nödvändigt. Våra handlingar är resultaten av våra tankar. Vi skall lära oss tänka på ett kreativt sätt, ekonomins ABC och att tänka som en riktig hushållare!”

Textanalys

Kontext: Detta är en ledarartikel i enpartistatens regeringsorgan. Mottagarna av budskapet är framför allt partikadrerna. Det är alltså de som skall bistå regimen med att implementera de åtgärder som beslutats för deras och befolkningens räkning. Vid denna tid hade effektiviteten inom produktionen sjunkit och sedan flera år hade partiet försökt höja den genom att stärka disciplinen på arbetsplatserna. Den här artikeln är ett typiskt utslag för detta, som det skulle visa sig framdeles, fruktlösa strävande.

Talaker: Texten tar officiell ställning till hur effektiviteten inom industrin skall förbättras. Den presenterar lösningen och räknar upp exempel-företag som lyckats och pekar ut vilka det är som skall tillse att politiken genomförs. Texten lämnar inget utrymme

för alternativa tolkningar av problemet, eller möjligheter för mottagarna av budskapet att vägra göra det som texten föreskriver. Texten är ett uttryck för den högsta institutionella maktens vilja. Makro-illokutionen blir en ”befallning”(command) (Searle & Vanderveken 1985: 201). Befallningar kategoriseras enligt Austin som ”exercitives”.

Modalitet: Inte på ett enda ställe uttrycks ett påstående på ett tentativt sätt. Alla hävdanden är kategoriska – för att inte säga synnerligen kategoriska: ”Ett ovedersägligt faktum: en människa som har en aktiv roll i livet...”; (Initiativet) ”...kräver en aktiv kampanj bland folket”; ”Vi skall lära oss tänka...”. Läsaren förväntas att acceptera allt som påstås.

Texten använder sig också utan undantag av objektiv modalitet. Pressrösten är oidentifierad och källorna bakom hävdandena är genomgående oklara: ”Initiativet nerifrån är inget incitament som kan bytas ut mot något annat...”; ”Det är väsentligt, att alla i arbetslivet genomgår hushållandets skola”.

Texten använder en närmast litterär stil: ”Initiativet i arbetet är synligt på långt håll, likt en brinnande fackla. Den brinner av energin från den kreativa stråvan, men den kan utsläckas av likgiltigheten”, och liknande vändningar. Antalet nominaliseringar är stort. Sammantalet skapar stilen en markerad distans till läsaren.

Text 2. *Izvestija, 13 juni 1990, förstasidan.*

Rubrik: ”Lagen är död – länge leve lagen?”

”För två år sedan arbetade författaren till dessa rader med en ledarartikel som var tillägnad lagen om statliga företag (och samhällseliga organisationer), som just hade trätt i kraft. Mig, liksom många andra föreföll det när vi stod på tröskeln till nyår att lagen skulle ha en avgörande betydelse för de radikala ekonomiska förändringarna. Man tänkte: nu är vi äntligen på den rätta vägen – nu gäller det bara att hålla sig kvar på den... !

Men så har det inte ens gått tre år sedan detta juridiska dokumentets tillkomst, till vilket det knutits så många förhoppningar, förrän det publicerats ett annat dokument som skall ersätta det. Det är kallat ”Lagen om de sovjetiska företagen”. Hur skall man förklara ett sådant hattande? Med den gamla lagens brister, eller genom att hänvisa till de oförutsedda och snabba förändringarna i samhället?

Det är tydligt att både det förstnämnda och det sistnämnda ligger bakom. Utvecklingen bekräftade ganska snart kritikernas pessimistiska prognoser. De påpekade lagens ofullständighet och dess deklamatoriska drag som förvandlade flera av dess artiklar till en uppsättning till intet förpliktande önskningar. Situationen i den nationella ekonomin utvecklades inte alls i rätt riktning under denna tid. Men det viktiga är, att vi själva förändrades. Vår förståelse av sådana begrepp som ”marknaden” och ”ägande” förändrades, vilket naturligtvis tarvade juridiska slutsatser. I själva verket, om man inte ryggar tillbaka för hårdragna förklaringar så kan man säga att den nya lagen modifierar den gamla beträffande marknadsrelationerna och pluralismen i ägandet. De ekonomiska aktörerna har tilldelats en mycket högre grad av självständighet än tidigare. Tvisten om vem som skall anpassa sig till vem – kooperativen till de statliga företagen eller omvänt, har lösts till förmån för ”omvänt”: varje kollektiv har frihet att använda den egna vinsten efter eget gottfinnande (inga normativa ”förebilder”) och kan sluta avtal med vem

som helst på vilka villkor som helst. Förvisso kommer denna senare punkt, vilket följer av Högsta sovjets beslut, att träda i kraft först den 1 januari 1993. Det är inte svårt att förstå den försiktige lagstiftaren: vilken frihet har den horisontella samverkan när marknaden tynar bort p.g.a. brist och monopol, när rubeln sjunker i värde under trycket av naturliga valutasurrogat och systemet med kuponger sprider sig från parti – till detaljhandeln? Det är en annan sak att effektiviteten i de begränsade åtgärderna för att råda bot på allt detta ännu inte är bevisad.

Skulle en ny lag ha kungjorts inte igår, utan t ex för två år sedan skulle många publicister ha kallat den inget annat än ”revolutionerande”. Det fattas bara annat! Vad kostar det att endast påminna om möjligheten av företag som är ”grundade på de sovjetiska medborgarnas ägande”? Eller att rehabilitera sådana bortglömda begrepp som ”växel” och ”affärshemligheter”. För att inte tala om att släppa priserna fria och överhuvudtaget att tala om ekonomiska styrmedels primat över de administrativa.

Men idag kommer knappast någon att bli euforisk. För det första har alla tröttnat på att vara hänförda, och situationen skapar ju knappast förutsättningar för sådant. För det andra så verkar det på mig som om även den nya lagen inte är fri från vissa deklamatoriska element och inre paradoxer. Ett exempel: artikel 31, punkten 1, tillkännager lika rättsliga och ekonomiska villkor för företagen oavsett ägandeform; och artikel 4, punkten 1 nämner att endast statliga företag skall vägledas uteslutande av rättsliga dokument, medan de övriga företagen fortsatt är oavhängiga av unionens och republikernas regeringar. Det verkar som om det för de ”informella” (uttrycket anspelar troligen på de vid denna tid starka politiska, icke-kommunistiska rörelserna i republikerna, Övers. anm.) i ekonomin likväl behövs ett extra vakande öga?

Tills vidare kan man konstatera att lagen om företagen utgör ett nytt vittnesbörd om vår politiska och ekonomiska mognad. Bara inte denna också blir försenad”

Textanalys

Kontext: Detta är en opinionsbildande artikel i regeringsorganet. Mottagarna är i princip fortfarande partikadrerna och hela landets folk, men den politiska och ekonomiska situationen har medfört att regeringsmaktens legitimitet har urholkats. Vid denna tid hade pressens upplaga ökat kraftigt och läsekretsen genomgick en process av politisk mobilisering. Det problem som berörs gäller alltså det kaotiska ekonomiska läge som rådde sommaren 1990, med galopperande inflation och varubrist.

Talakter: Texten gör en värdering av hur den ekonomiska lagstiftningsprocessen går till och om lagarna verkligen är tillämpliga i den situation som råder i landet. Åtgärderna bedöms och kommenteras och författaren framkastar uppenbarligen personliga åsikter – och inte regeringens, eller någon annans direktiv. Det förefaller som om texten alltså presenterar skribentens egna rekommendationer. Artikeln är en föregångare till de politiska kommentatorsspalter, som under postsovjettiden blir vanliga i pressen. Regeringens politik kritiserar, t ex när den omtalade lagens innehåll och tillkomst kommenteras. Mottagarna av budskapet kan å sin sida förkasta eller acceptera teserna. Ett flertal underordnade illokutioner stödjer makro-illokutionen här. Texten hävdar en uppfattning, men eftersom hävdandet dessutom görs i regeringsorganet (även om den inte uttrycker

regeringens officiella ståndpunkt) får det en officiell karaktär. Makro-illokutionen kan därför inte bli en bahabitive eller en expositive, utan är snarare en ”deklaration” (Searle & Vanderveken 1985: 183). Deklarationer klassificeras enligt Austin som verdictives.

Modalitet: tentativa och kategoriska påståenden blandas i texten, och nu är pressrösten identifierad: ”Mig, liksom andra föreföll det...”; ”Tills vidare kan man bara konstatera att lagen om företagen utgör ett nytt vittnesbörd om vår politiska och ekonomiska mognad”. Texten använder övervägande subjektiv modalitet: ”Man tänkte: nu är vi äntligen på den rätta vägen...”, ”I själva verket, om vi inte ryggar tillbaka för hårdtagna förklaringar, så kan man säga att den nya lagen modifierar den gamla beträffande marknadsrelationerna och pluralismen i ägandet”. Detta gör att det blir tydligt för läsarna att påståendena är uttryck för en enskild person och att läsarna själva kan ha möjlighet att ta ställning till rimligheten i det som påstås. Vidare är språkstilen avgjort talspråklig och tilltalet närmast personligt: ”Hur skall man förklara ett sådant hattande?”; ”Det fattas bara annat!”. Stilen tjänar till att skapa en nära kontakt mellan texten och läsaren. Användandet av nominaliseringar har minskat i jämförelse med tidigare bruk.

Text 3. *Izvestija, 15 januari 1993, sidan 8.*

Paratext: ”Åsikten”. Rubrik: Folkomröstningen om marken kan inte längre ställas in”.

”Jag har just fått reda på att Rysslands Högsta sovjets presidium föreslår att avslå förslaget om en allrysk folkomröstning om jordägandet. Beslutet är såväl överilrat som författningsvidrigt: till stöd för folkomröstningen har det insamlats 1.8 miljoner namnunderskrifter och bara av den anledningen är det inte tillåtet att låta bli att genomföra den. Eller är lagarna bara till för att kränkas?”

Jag försöker förstå: vad var det som gjorde att medlemmarna av presidiet röstade emot förslaget? Kanske var det illusionen att jordfrågan lösts på de Folkdeputerades 7:e kongress genom antagandet av nödvändiga ändringar i grundlagen, enligt vilka det privata jordägandet hos oss blivit lagligt? Men detta är inget annat än lurendrejeri. Denna lag berör bara ägarna till datjor och trädgårdar, men kardinalfrågan, om äganderätten till jordbruk, har hittills förblivit olöst. Desto mer som uppdykandet i konstitutionen, ja i alla länders konstitutioner, av formuleringar av typen ”privata stödjordbruk” osv, förringar konstitutionen till en nivå av förordningar som är underställda lagen. Detta är oanständigt. Man måste lösa frågan i sin helhet, utan att behöva ta till dechiffriering.

Jag erinrar mig frågan i folkomröstningen: ”Håller Ni med om att rätten i Ryska Federationens Konstitution att äga jord måste vara garanterad; dvs, varje medborgares (...) rätt att använda och disponera sin jord?” Bruka, använda och förfoga över – detta är själva frågan. Äganderätten skiljer sig från rätten att nyttja just genom att ägaren inte bara kan använda utan också disponera över det han äger. Om ni berövar ägaren dispositionsrätten, så blir han automatiskt endast en person som har rätt att nyttja jorden.

Privat äganderätt till all slags egendom existerar som bekant inte. Det är inte bara ägarna till små jordlotter, utan alla brukare av jord och lantbruk som bör inneha denna rätt. Det är bara då de blir ägare: alltså fria människor. Det är ingen tillfällighet att juristerna i det antika Rom hävdade att för att förverkliga ägandet

som en absolut mänsklig makt över egendom, så krävs inte någon annan rätt än äganderätten.

Om bonden eller jordbrukaren blir riktiga ägare (och inte fiktiva som nu) kommer de att få vingar. Och detta är inte bara vackra ord. I alla ideologiska tvister missar man att nämna att den privata äganderätten till mark under fria marknadsförhållanden och fri omsättning av mark är en av de grundläggande mekanismerna för effektivitet inom jordbruket. Efter att ha blivit ägare till jorden förvärvar jordbrukaren till exempel automatiskt rätten att ”sätta sin jord på banken” som materiell garanti och erhålla en stor kredit för att kunna expandera. Detta kommer inte att vara den brukare som (till skillnad från tidigare) idag är fattig och står med utsträckt hand. Ingen ägare, utan en markens livegen; han innehar och nyttjar jorden men disponerar inte fritt över den. Ja, då återstår det alltså att investera alla krafter i den jord som i vilket fall som helst inte är din och som alltid, på obestämd tid kommer att så förbli?

Vi talar i alla fall för skapandet av en marknad för jord. Under förutsättning att vi vill överleva och bli ett civiliserat land. Böndernas viktigaste rikedom – jorden – måste omsättas och få ett reellt pris. Utan denna reform är den dömd till undergång. Det envisa förnekandet av medborgarnas rätt (...) vittnar om att majoriteten av de folkdeputerade lider av arvet från det sovjetiska förflutna. Förbudet för medborgarna att uttala sig i den ena eller den andra frågan (vad har man annars folkomröstningar till?) vittnar om, att parlamentarikerna har glömt bort dem som valde dem. Just det folk vars mening de inte har intresse av att lyssna till.

Jag hoppas att medlemmarna av Högsta sovjet likväl inte kommer att stödja presidiets förslag. Om så bara för att man inte skall lära Ryssland att på grövsta sätt bryta mot lagen. Det är nu omöjligt att inte genomföra folkomröstningen om jorden: man kan inte avskaffa nästan två miljoner underskrifter, och inte heller förbjuda dem.”

Textanalys

Kontext: Detta är en politisk kolumn i en tidning som 1993 inte lyder under censur, inte har några organisatoriska band till politiska institutioner och verkar i ett flerpartisystem. Eftersom upplagorna i jämförelse med situationen 10 år tidigare har sjunkit dramatiskt riktar sig tidningen inte heller till en större läsekrets än en liberalt-politiskt inriktad diskursgemenskap. Frågan om privat jordäggande är vid denna tid inte löst, och det visade sig senare vara en av de mest kontroversiella frågor som skulle dryftas på de postsovjetiska ledarsidorna.

Talaker: Denna text ger uttryck för en rad möjliga illokutioner; men den är inte utslag av någon maktutövning, utan är mer ett uttryck för rätten att offentligt få yttra sin mening. Det är inte den institutionaliserade makten som talar och har befogenhet att styra över mottagarna av budskapet. Samtidigt vill tidningen inte avhända sig någon auktoritet, utan uttrycker ett offentligt omdöme som avses vara det slutgiltiga, men genom att det finns fler åsikter och krafter i samhället, inte kan vara det. Texten reagerar på politiken och framhåller faran av att inte genomföra plebiscitet samt pekar ut politikerna i parlamentet som ansvariga för att jordreformen troligen inte kommer att genomföras och dessutom som villiga att bryta mot konstitutionen – ”det grövsta lagbrottet”. Därför

fungerar texten som en ”anklagelse” (accusation) (Searle & Vanderveken 1985: 190). Anklagelsen klassificeras enligt Austin som *behabitives*.

Modalitet: Alla hävdanden är, i likhet med sovjettiden, kategoriska. Det är underförstått att läsarna skall hålla med skribenten. Men modaliteten är nu i hög grad subjektiv och pressrösten är alltid identifierad. Det genomgående mönstret är meningar som dessa: ”Jag har just fått reda på...”; ”Jag vill påminna om...”; ”Jag hoppas...”. Men texten har också objektiv modalitet: ”Beslutet är författningsvidrigt...”; ”Den oinskränkta privata äganderätten... existerar inte”.

Även om det är starka övertygelser som förmedlas, så blir det lättare för läsaren att ta ställning till påståendena eftersom de inte alltigenom framställs som ”fakta”, utan som antaganden som går att ifrågasätta. Stilen är i jämförelse med 1983 års text mycket närmare talspråket: ”Jag försöker förstå: vad var det som gjorde att medlemmarna av presidiet röstade emot förslaget?”.

Sammanfattning: sociala roller som impliceras i artikeltexterna 1978-2003

Sovjettiden

Nära nog alla makro-talakter som realiseras under tiden fram till 1988 måste kategoriseras som *exercitives*. I artikeltextmaterialet realiseras under tiden från före perestrojkan nio *exercitives* samt endast en *expositive* i de tio texterna. Men under perestrojkan realiseras två *exercitives*, sex *verdictives*, två *expositives*, två *commissives*. Detta innebär att det sociala tilltalet mellan text och läsare under perestrojkan blir betydligt mer jämbördigt och att läsarnas möjlighet att ifrågasätta budskapen blir större.

Objektiv modalitet, kategoriska hävdanden och en oidentifierad pressröst används uteslutande i texterna fram till 1988, varefter textförfattarna i stor utsträckning börjar använda ”jag-form” samt blanda kategorisk och tentativ modalitet, då omdömen fällt. Även andra aktörsröster som förekommer i artiklarna förses med modalitet. Slutsatsen är att påståenden inte längre regelmässigt framställs som något faktiskt och obestridligt. Detta gäller inte minst partiets idéer, som från att ha framställts som sanningar tidigare, nu många gånger antar karaktären av åsikter bland andra åsikter som förekommer i tidningarna. Den höga stilnivån bibehålls emellertid i stort fram till Sovjetunionens fall. Texternas budskap underbyggs genomgående, fast i avtagande grad under perestrojkan, på citat och andra hänvisningar till partiet. Utöver den effekt som själva språket har på budskapens auktoritet, markerar detta ytterligare distansen mellan läsare och tidning och hindrar implicit ett ifrågasättande av påståendena.

Postsovjettiden

Eftersom tidningarna inte representerar några politiska institutioner och då samhällsstrukturen är förändrad i jämförelse med 10 år tidigare, vilket till exempel haft till följd att individens sociala position i samhället stärkts, så kan artikeltexterna svårigen kategoriseras som *exercitives* eller *verdictives*. Artiklarna är egentligen endast utslag av rätten och möjligheten att offentligt uttrycka en mening. Följaktligen är de illokutioner som realiseras mestadels *behabitives* och *expositives*. Hävdandena är som regel synnerligen kategoriska, men modaliteten omväxlande objektiv och subjektiv. Pressrösten är undan-

tagslöst identifierad och stilnivån liknar mer talspråkets; i själva verket används i inte obetydlig utsträckning också jargong. Hänvisningar till andra auktoriteter än journalisten själv är i princip frånvarande, utom i *Pravda* där partibeslut ofta återopas.

Medborgarroller implicerade i artikeltexturvalet 1978-2003

Textanalysen indikerar att den medborgarroll som impliceras under perioden 1978 till 2003 genom den interpersonella funktionen hos pressdiskursen har utvecklats från ”disengaged” till ”engaged”. Denna variabel har förbättrats alla tre steg på skalan. Det tidigare gängse strategiska språkbruket har således i detta avseende i princip försvunnit.

Texternas sociala dimension förefaller redan i slutet av perestrojkan ha gått från ”disengaged” till ”engaged”, men slutgiltigt tagit steget över till det högre stadiet under postsovjettiden. De viktigaste förändringarna har alltså inletts redan före 1991.

Under 1978-2003 skedde således en ganska dramatisk och positiv utveckling. Resultaten indikerar att de viktigaste förändringarna faktiskt inträffade under ett kort skede, nämligen mellan 1988 och 1992. Detta sammanföll med sovjetsystemets kollaps, mediernas frigörelse från institutionella band med staten och avskaffandet av censur. Vad var den samhälleliga bakgrunden till de här förändringarna av pressspråket?

Perestrojkan inleddes våren 1985 och var inriktad på en omdaning av samhället som inkluderade radikala och ekonomiska reformer. Den innebar en strid mellan de konservativa medlemmar i partiet som starkt motsatte sig reformprogrammet – och denna opposition var starkt rotad inom partikadrerna – och de reformvänliga delarna, med Gorbatsjov i spetsen. Öppenhet i pressen att diskutera reformerna samt kritik av hindren för införandet av dem, stipulerades officiellt som ett viktigt medel att uppnå perestrojkans mål.

Därför uppmuntrades en offentlig kritik av staten och ekonomin. Som en följd av detta började nya frågor att diskuteras i pressen. Allt fler problem som gällde läsarnas vardagliga bekymmer och angelägenheter togs upp – till skillnad från tidigare då pressen i praktiken uteslutande tagit upp statens angelägenheter, till exempel spannmålsproduktionen och hur effektiviteten inom industrin skulle förbättras, för att bara nämna de mest typiska ämnena. Nu inbjöds istället ett stigande antal aktörer att skriva i pressen. Inledningsvis var det mestadels kritiska röster tillhörande representanter för statsapparaten eller partimedlemmar på lokal och regional nivå som tilläts kritisera sakernas tillstånd och problemen med att genomföra den politiska och ekonomiska omdaning. Men snart tilläts även de vanliga medborgarnas bidrag i tidningarna och man började öppet kommentera snart sagt alla aspekter av sovjetsamhället. Denna bredare form av kritik kom särskilt till uttryck i läsarnas brev till tidningsredaktionerna, vilket blev ett dominerande inslag i dagspressen.

När väl den officiella pressen hade övergett sin forna journalistiska approach och när kritik av den officiella politiken tillätits, uppstod en ny nödvändighet att förklara skälen till de politiska programmen, eftersom politiken nu blev beroende av läsarnas och medborgarnas reaktioner och gillande. Det blev även nödvändigt att motivera kritiken av den officiella politiken. Detta var i sin tur ett incitament för läsarna att aktivt ta ställning till de politiska aktörernas teser och att ta del i debatten. Ett reellt samhällsengagemang kunde därmed uppstå. Att tidningsläsandet blev viktigt för medborgarna illustrerades i den kraftiga ökningen av dagstidningskonsumtionen som skedde under perestrojkan. Par-

timedlemmar, representanter för statsapparaten och vanliga medborgare började tilltala varandra som deltagare i en diskussion genom att identifiera och positionera sig som debattörer och argumentera för sin sak.

1980-talets fördjupade politiska och ekonomiska kris medförde att staten hamnade i en alltmer defensiv ställning och tvingades fortgå att försöka försvara och rättfärdiga regimen politik gentemot befolkningen och läsarna. Denna process ledde till att läsarna i allt högre grad blev tilltalade som aktiva medborgare, i stånd att begripa pressens budskap och forma politiska uppfattningar utifrån innehållet i pressen.

Den politiska omvälvning som följde genom att sovjetsystemet upplöstes 1991 föregicks således av en småningom fri politisk debatt. Civilsamhället hade mobiliserats genom att alltfler röster tillåtits delta och att alltfler frågor kunnat fritt diskuteras. De politiska reformer som genomfördes under perestrojkan och som till sist paradoxalt nog fullbordades genom själva statens sammanbrott 1991 var i hög grad resultat av den diskussion som ägde rum i medierna i den offentliga sfären – alltså före den nya medialagens ikraftträdande 1990. Detta framhåller civilsamhällets och deliberationens självständiga roll i ett samhälles demokratiseringsprocess.

Medborgarrollen har alltså stärkts som ett resultat av en språklig utveckling i dagspressen. Det talar emot det man annars hade kunnat vänta sig i betraktande av den historiskt-kulturella utvecklingen och mediernas försvagade ställning i samhället – inte minst efter år 2000. Förhållandet mellan läsarna och pressen, samt mellan läsarna och andra institutionella aktörers i samhället budskap har på ett dramatiskt sätt blivit socialt mer jämbördigt än under sovjettiden. Detta gör att medborgarna utifrån innehållet i den nationella pressen har en historiskt sett ny möjlighet att skapa sig egna uppfattningar och engagera sig i politiska frågor. En nödvändig kulturell förutsättning för en vidare demokratisk utveckling ser ut att ha lagts.

Referenser

- Austin, J.L. (1962) *How to do Things with Words*. Cambridge, (Mass): Harvard University Press.
- Billington, J.H. (1970) *The Icon and the Axe*. N.Y.: Vintage Books.
- Brandt, M & Rosengren, I (1991) 'Zur Handlungsstruktur des Textes', in *Sprache und Grammatik 24*. Lund: Germanistisches Institut.
- Dahlgren, P. (2009) *Media and Political Engagement: Citizens, Communication and Democracy*. Cambridge (Mass): Cambridge University Press.
- Dahlgren, P. (2007) *Brevkorrespondens*.
- Dijk, van T. (1977) *Text and Context. Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse*. London: Longman.
- Ejvegård, R. (1981) *Sovjetunionens konstitution*. Stockholm: Norstedts tryckeri.
- Fairclough, N (1992) *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N. (1995) *Media Discourse*. London: Arnold.
- Fiske, J. (1990) *Introduction to Communication Studies*. London: Methuen.
- Habermas, J. (1988) *Kommunikativt handlande. Texter om språk, rationalitet och samhälle*. Lund: Daidalos
- Habermas, J. (1999) *Between Facts and Norms. Contribution of a Discourse Theory of Law and Democracy*. Cambridge (Mass): The M.I.T. Press.
- Halliday, M.A.K (1978) *Language as Social Semiotic. The Social Interpretation of Language and Meaning*. London: Edward Arnold.
- Hart, P.H. (1997) *Modern Rhetorical Criticism* (2nd edition). University of Texas at Austin: Allyn & Bacon.
- Hauser, G.A. (1999) *Vernacular Voices: The Rhetoric of Politics and Public Spheres*. University of South Carolina Press.
- Korkonosenko, S. (2004) *Zhurnalistike v mire praktike*. Sankt Peterburg: Izdatel'stvo Michailova, V.A.
- Ledin, P (1996) *Svensk sakprosa. Texter och textslag – en teoretisk diskussion*. Lund: Institutionen för nordiska språk

- Lycan, W.G. (2000) *Philosophy of Language. A Contemporary Introduction*. London & N.Y.:Routledge.
- Pasti, S. (2007) *The Changing Profession of a Journalist in Russia*. Tampere: Tampere University Press.
- Pipes, R. (1984) *Russia Under the Old Regime*. Hammondsworth: Middlesex: Penguin Books.
- Pöppel, L. (2007) *The Rhetoric of Pravda Editorials. A Diachronic Study of a Political Genre*. Stockholm: Stockholm University Press.
- Richter, A. (2001) 'Media Regulation: Foundation Laid for Free Speech', i Nordenstreng, K, Vartanova, E & Zassurskii, Y (eds) *Russian Media Challenge*. Helsinki: Kikumora Publications.
- Richter, A. (2006) 'Opportunities Lost ', i *Moscow Times*, den 5 juni 2006.
- Searle, J. (1969) *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge (Mass): Cambridge University Press.
- Searle, J & Vanderveken, D. (1985) *Foundations of Illocutionary Logic*. Cambridge (mass): Cambridge University Press.
- Smaele, de H (2004) 'Limited Access to Information as a Means of Censorship in post-Communist Russia'. Paper som presenterats vid Ljubljanas universitet 2004. European Institute for Communication and Culture.
- Swales, J. (1990) *Genre Analysis. English in Academic and Research Settings*. Cambridge (UK): Cambridge University Press.
- Tertychnyi, A.A. (2002) *Zhanry periodicheskoi pechati*. Moskva: Aspekt press.
- Tolson, A. (1996) *Mediations. Text and Discourse in Media Studies*. London: Arnold.
- Zassurskii, I. (2001) *Rekonstruktsiia Rossii – Mass media i politika v 90 –e*. Moskva: Izdatel'stvo MGU.
- Zassurskii, Y. & Vartanova, E (2004) *Shaping Tomorrow's Media Systems*. Moscow: Faculty of Journalism, Moscow State University Press.

Recensioner

Redaktör: Ragnhild Mølster, Nordicom Norge

Tre Nordiske bøker om intervju

John Chr. Jørgensen:

Kommer De som ven eller som interviewer?

Intervjuets historie i Danmark

København, Gyldendal, 2010, 437 sider, ill., ISBN 987-87-02-08215-9

Jonita Siivonen:

Personporträtt som tidningsgenre. En närläsningstudie med fokus på innehållsliga teman, berättarkonventioner och kön

Helsingfors, SSKH Skrifter 25, 2007, 486 sider, ISSN 1235-0966; ISBN 978-952-10-3149-6

Mats Ekström, Åsa Kroon & Mats Nylund (eds.):

News from the Interview Society

Göteborg, Nordicom, 2006, 267 sider, ISBN 91-89471-37-7

Kommer De som ven eller som interviewer? har den danske forfatteren, universitetslæreren og kulturredaktøren John Chr. Jørgensen kalt sin siste bok, om intervjuets historie i Danmark. Tittelen er et Karen Blixen-sitat fra et intervju som journalisten Margrethe Spies hadde med henne i *Tidens Kvinder* fra 1941, og viser intervjuets særtrekk som samtalejanger: Det er et avtalt spill mellom intervjuer og intervjuobjekt – det Jørgensen kaller ”kommunikativt rollespill” (s. 20) – der begge har sine motiver for intervjuet som ikke nødvendigvis er lik hverandre. Journalisten vil ha en god tekst som vekker interesse og kanskje oppsikt, mens intervjuobjektet ønsker å framtre for offentligheten på en mest mulig fordelaktig måte. Kanskje ønsker ikke vedkommende å bli intervjuet i det hele tatt, men er nødt til å svare på beskyldninger eller informere om noe. Ofte kan motivet være politisk taktikk, eller det kan være markedsføring; intervjuobjektet er aktuelt med en utgivelse eller opptreden, og vil av kommersielle grunner være interessert i publisitet. Intervjuer og intervjuobjekt kan ha gjensidig nytte av hverandre. Det vil i særlig grad gjelde portrettintervju, som Jørgensen viser mest oppmerksomhet.

Jørgensens empiri er i hovedsak avgrensa til det skriftlige forfatterintervjuet. Derfor gjør han oppmerksom på at han ikke har ”udtømt emnet” (s. 17). Men en innledningsdel om intervjuets teori og tidlige historie har et bredt perspektiv. Jørgensen refererer både definisjoner av journalistisk intervju og framstillinger av intervjuets historie. I utgangspunktet defineres intervju som ”en nyhedsartikel, som i redigeret form gjengiver en samtale mellom en journalist og en kilde” (s. 19), og ”for at en samtale skal blive til et intervju, må der (...) være tale om en journalist, der spørger med henblik på at skaffe sig nyheder til sit blad” (s. 46). Jørgensen skriver også (s. 88) at det journalistiske intervju krever en presis identifikasjon av kilden.

Jeg oppfatter intervjuet primært som en arbeidsmetode og ikke som en sjanger. Jørgensen ser ingen motsetning her, og mener intervjuet er begge deler. Når intervjuet – som arbeidsform – er skrevet i indirekte tale, inngår intervjuet som delelement i en annen tekst, for eksempel reportasje. Det er jeg enig med Jørgensen i.

Det er imidlertid ikke intervjuet som arbeidsform Jørgensen er opptatt av. Han behandler først

og fremst intervjuet som sjanger, og fokuserer mest på intervjuet som presentasjonsform. Dermed finner han i et av bokas siste kapitler plass for noe han kaller ”det konstruerte intervju”, som foregir å være resultatet av en samtale, men som bygger på annet materiale: brev, gamle uttalelser og artikler eller gjetning ut fra kjennskap til personen som foregis å være intervjuet. Slik forteller han hvordan Ole Cavling en gang fant opp både intervjuobjekt og -situasjon for å gjøre en artikkel om utenrikspolitikk mer leservennlig. Beslekta er ”det imaginære intervju”, som er ”åbenlyst opspind” (s. 293). I denne formen fingerer man intervjuer med avdøde personer. Slik kan en lage hørespill for radio, men jeg mener det blir feil å kalle denne teksttypen intervju. Da ser man bare på intervjuets formtrekk, og ser helt bort ifra at intervjuet – iallfall også – er en arbeidsform. En tredje uegentlig intervjuetype Jørgensen nevner, er ”det opdigtede intervju”, som brukes i satire – som i programmet ”Hallo i uken” på norsk radio, der politikere blir parodierte. Når slike ironiske tekster opptrer i avisene, vil jeg kalle dem kåserier. ”Det forbyttede intervju” kan være reelt nok, og betegner en journalistisk tabbe. Jørgensen forteller at Henrik Cavling en gang intervjuet den brasilianske generalkonsulen, men brukte navnet på den avdøde forgjengeren, da han ikke hadde fått med seg at Brasil hadde fått ny generalkonsul. ”Ikke-intervjuet” bruker Jørgensen som betegnelse på en tekst som handler om at et intervju ikke kom i stand. Men sjangeren er vel da mer referat eller essay enn intervju? I ”selvintervjuet” formulerer intervjuobjektet sjøl både spørsmål og svar. For eksempel skal Theodor Roosevelt ha gitt til pressa tekster der han sjøl både stilte spørsmål og ga svar. Det forekommer også i Norden at presse- og informasjonskontorer sender ut pressemeldinger i en slik form. Intervju i journalistisk forstand er det da etter mi mening ikke.

Intervjuets forformer er heller ikke intervju. Verken dialoger (for eksempel Platons), eksaminasjoner (blant anna rettsforhør), møtoreferat med replikkvekslinger eller reisebeskrivelser med samtalegjengivelser er intervjuer, for de mangler den journalistiske intensjonen bak spørsmåla. Det som er blitt utropt til verdens første journalistiske intervju, James Gordon Bennetts intervju i *The New York Herald* i 1936 med en horemamma, likner i forma et rettsforhør. Men det er en journalistisk intensjon til stede som gjør at det kvalifiserer som intervju. I amerikanske aviser blir intervjuet ikke vanlig før i 1860-åra, da også ledende politikere ble intervjuet.

Henrik Cavling har fått æren for å ha innført intervjuet i Danmark, i 1905. Jørgensen påviser at inter-

vjuet som form og begrep ble introdusert i Danmark i 1871-1872, og at inspirasjonen kom fra USA, England og særlig Frankrike. I 1880-åra kom portrettintervjuer, reportasjeintervjuer og kritiske intervjuer, og i 1890-åra var intervjuet fullstendig innarbeidd. Det Henrik Cavling gjorde i *Politiken*, var å sette ”en allerede kendt genre (...) i redaktionelt system” (s. 32).

Intervjuet endra journalistikken ved at avsenderen ble flerstemmig. Mens journalistikken før intervjuet var argumenterende essayer og nyhetsmeldinger med journalistens stemme, opptrådte flere stemmer og flere personer i intervjuet. Talegjengivelse skapte en mer muntlig og ledig avisstil, som leserne satte pris på. Dette endra også offentligheten i den forstand at myndighetspersoner ble tilgjengelige for publikum. Journalistikken ble mer variert og spennende, men den ble også mer nærgående. Som Jørgensen skriver, var resepsjonen av intervjuet – særlig i begynnelsen – ”præget af ambivalens, en art modvillig fascinatio”. Denne ambivalensen kan spores i det innledende sitatet fra Karen Blixen.

Jørgensen gjennomgår i et lengre kapittel den tidlige intervjuhistorien fra forformene til tidlig på 1900-tallet, og konstaterer at nyhetsintervjuet utvikler seg i retning av objektivitet, nøytralitet og profesjonalitet. Anekdotisk underholdende forteller han om de tidlige journalistene og gir eksempler fra deres intervjuer. Mange skrev under pseudonym, og mange skifta mellom flere pseudonymer. Et detektivarbeid ligger til grunn når Jørgensen kopler pseudonymene med navn bakerst i boka.

Jørgensen gjennomgår historien i form av punktnedslag. Etter hvert samler han seg om intervjuer enten med eller av forfattere, og forfølger tradisjonen fra det franske forfatterintervjuet, som ser ut til å ha vært viktig i den tidlige fasen av danske presseintervjuer. Dette innebærer ei innsnevring av feltet, men til gjengjeld fokuserer Jørgensen slik et felt han som litteraturanmelder kjenner svært godt. Han formidler interessen gjennom skriveglede, og har særlige forutsetninger for å analysere de ulike portrettintervjuernes formløsninger fram til i dag, som han også har et stort kapittel om. Portrettintervjuet har holdt stand som en subjektiv sjanger. Enkelte av de store portrettjournalistene ser ut til å ha vært mest opptatt av understreke sin egen skrivekunst.

To kapitler handler om forfatterenkeiter, verksted-samtaler og samtalebøker. I ei bok som skal handle om intervjuets plass i Danmark, får nok disse variantene litt stor plass på bekostning av sakintervjuet og nyhetsintervjuet i journalistikken. Riktig nok finner Jørgensen plass til et lite kapittel som han kaller ”Sideblik til medieintervjuet”, men i bokas undertittel kunne ”interview” godt ha vært bytta ut med

enten ”portrettintervjuet” eller ”forfatterintervjuet”. På den bakgrunnen har Jørgensen utført et empirisk nybrottsarbeid med grundige kildestudier, og han forankrer sin beskrivelse i sentral faglitteratur om intervjuet. Et oversiktlig noteapparat, sakregister, avisregister og personregister gjør det lett å orientere seg. Dessuten skriver Jørgensen godt.

En av de teoretiske kildene Jørgensen viser til, er finlandssvenske Jonita Siivonen. Hun har tatt doktorgrad på avhandlinga *Personportrettet som tidningsgenre*, som ble gitt ut i 2007. Mens Jørgensen holdt fram de enkelte intervjuerne, har Siivonen nærlest godt over hundre portrettartikler for å kartlegge sjangertypiske markører, med henblikk på ”inneholdslige teman, berättarkonventioner och kön”, som det heter i undertittelen. Siivonen oppfatter ikke intervjuet som en sjølstendig journalistisk sjanger: ”Intervjun är en del av andra genrer eller ett led i den journalistiska arbetsprocessen inför textprodukter så som nyheten eller reportaget. Den är en beståndsdel i porträttet, eller rättare sagt en beståndsdel i arbetsprocessen inför ett porträtt” (s. 79). Derfor handler ikke studien om portrettintervjuet, men om personportrettet.

I et personportrett skal imidlertid den portretterte være intervjuet. I analysekorpuset har Siivonen inkludert tekster som har bare én hovedperson, hovedpersonen skal være sitert minst én gang med ”pratminut”, hovedpersonen skal være avbildet, og noe om hovedpersonens biografi skal være med i teksten. Det er særlig det siste punktet Siivonens undersøker i avhandlinga: Hva får vi vite om hovedpersonen? Ligger det innebygd i sjangerforventningene at visse temaer skal være belyst på bestemte måter? Med andre ord: Finnes en skrivemal for sjangeren, og hva er i tilfelle den? Særlig er Siivonen opptatt av forskjeller mellom portretter der hovedpersonen er kvinne, og portretter der hovedpersonen er mann.

Siivonen skiller det egentlige portrettet fra hybridportrettet, der andre sjangrer – som nyhet – også trekkes inn, og marginalportrettet, der den portretterte ikke er intervjuet – som i nekrologer. Siivonen kombinerer kvantitativ innholdsanalyse og kritisk diskursanalyse, og finner at faste temaer i det egentlige portrettet er utseende, personlighet, etnisitet, intervjusted, materielle omgivelser og symboler, hovedpersonens familie, yrkeskarriere og hobbyer. Viktige hendelser i livet blir fortalt og kommentert. Motsetningsfylte forhold belyses. Endelig framstår portrettet som hyllende; det er altså hva vi i retorikken kaller en epideiktisk sjanger.

Portrettet er flerstemmig. Ytringer fra både hovedperson og bipersoner kan være gjengitt i teksten, i tillegg til at intervjueren stiller spørsmål og er en samtalepartner. Intervjueren er også den som lytter,

den som beskriver, og den som redigerer teksten. Portrettet veksler mellom nåtid, fortid og framtid, og dveler ved vendepunkter.

I Siivonens korpus er 41 prosent kvinner og 59 prosent menn portrettert. Kvinneinnslaget er større enn i rene nyhetstekster. Siivonen mener kvinner med yrkeskarriere markerer noe eksepsjonelt, som skaper medieinteresse. Dessuten kan den tradisjonelle motsetningen mellom yrkeskarriere og morsrolle åpne for et fargerikt portrett. Analysen viser at omtale av det å ha barn inngår i malen for portrett av kvinner – også når den portretterte ikke har barn – mens barn for menn beriker deres fritid. Kvinner demper sine ambisjoner i omtale av yrkeskarriere, mens ambisjonen tas for gitt når menn portretteres.

Det nye og verdifulle med Siivonens studie er at den på bakgrunn av solid empiri dokumenterer hvordan sjangrer følger både tematiske og fortellertekniske maler, og at den påviser de normerende malene som følger portrettsjangeren. Studien har en del gjentakelser, men den følger en klar rød tråd, og bidrar flerfaglig til både journalistikkforskning, lingvistisk tekstvitenskap og genusforskning, med funksjonell bruk av relevant teori. Avhandlinga er klart og presist skrevet.

Den tredje boka jeg vil omtale, er et fellesnordisk prosjekt, med tyngdepunkt i Sverige, og handler mer spesifikt om intervjuet som arbeidsform enn de to andre. *News from the Interview Society*, redigert av Mats Ekström, Åsa Kroon og Mats Nylund, er da også ei artikkelsamling – gitt ut på Nordicom i 2006 – og belyser derfor flere aspekter ved intervjuet.

I *News from the Interview Society* behandles intervjuet først og fremst som arbeidsform i nyhetsjournalistikk, der spør av intervjuet har ulike tekstlige uttrykk. Mange av artikkelforfatterne undersøker hvilke betydninger som konstrueres, og hvilke relasjoner mellom kommunikasjonsdeltakerne som etableres på hva slags måte når utsagn fra en kildeperson gjengis i journalistisk tekst, og hvordan endringer i disse relasjonene beskrevet historisk belyser endringer i status i forholdet mellom kilde, journalist og publikum. Kort fortalt har journalistens status økt. Før kunne en ledende politiker nekte å besvare spørsmål fra journalister. Det er ikke mulig i dag. På den andre sida opptrer i stigende grad også personer uten status som intervjuobjekter i mediene – for eksempel i innringingsprogram på radio. Dermed opptrer journalisten også inkluderende, samtidig som intervjuformen i seg sjøl innebærer partenes aksept av at det er journalisten som styrer samtalen.

News from the Interview Society er faglig konsentrert om relasjonen mellom politiker og journa-

list, idet ni av de tolv artiklene i boka utforsker case med politikere som kilde. Av de 11 forfatterne er tre ved universitetet i Örebro (Mats Ekström, Göran Eriksson og Ulla Moberg) og tre ved universitetet i Linköping (Konstantin Economou, Åsa Kroon og Christian Svensson Limsjö). To er fra USA (Steven E. Clayman og John Heritage), en fra Finland (Mats Nylund), en fra Danmark (Mie Femø Nielsen) og en fra Norge (Martin Eide).

I en innledningsartikkel tar de tre redaktørene utgangspunkt i at intervjuet i løpet av 1900-tallet kom til å prege journalistikken i den grad at journalistikk og intervju i dag nærmest er synonyme begreper. Å gjengi ytringer fra andre er et virkemiddel journalisten bruker for å presentere teksten mest mulig objektivt og nøytralt. Den profesjonelle journalistrollen innebærer da også å tilstrebe et mest mulig nøytralt ståsted i spørsmålstillinga – for å få mest mulig åpne og ærlige svar fra kilden. Samtidig blir teksten mer spennende for publikum når de hører eller leser flere stemmer enn journalistens.

Intervjuets popularitet viser seg i at det brukes utstrakt også på andre områder enn journalistikkens, som i forskningens – og meningsmålingsbransjens – surveyundersøkelser og kvalitative dybdeintervjuer. Intervjuet preger offentlig kommunikasjon stadig mer, og bidrar til intimisering av offentligheten ved at det i økende grad også blandes med hverdagsstale, som i radioens innringingsprogram.

News from the Interview Society er delt i fire bolker. Den første tematiserer nyhets- og særlig politikerintervjuets historiske utvikling på 1900-tallet. Arenaene som undersøkes, er svensk og norsk dagspresse og pressekonferanser med amerikanske presidenter. Fellesnevneren er at journalisten over tid markerer seg med stadig større autoritet.

Den andre bolken består av to artikler, og handler om intervjuet som institusjonell praksis og interaksjon. Her er næranalyser av hvordan TV-intervjuet også er en arena for maktspill mellom journalist og kilde – først av ulike case i dansk TV, deretter av kombinasjonen mellom intervju og skjult kamera i svensk valgkamp.

Bolk tre handler om rekontekstualisering av intervjuet. Hva skjer når elementer fra intervjuet omformuleres og/eller trekkes ut fra sin sammenheng og brukes i forsidehenvisninger og som layoutpynt på sida? Slik rekontekstualisering blir beskrevet som kraftige virkemidler til framing av det journalistiske innholdet. To av artiklene handler om avis, to om redigering og klipping av råmaterialet før uttalelser blir nyhetsinnslag på TV. Når konteksten endres, påvirkes meningsinnholdet.

Den siste bolken handler om interdiskursivitet – nærmere bestemt om programformer i radio og på TV der intervjuet har preg av hverdagskonversasjon. Journalisten har rollen som styrende, men den påvirkes av at stilen også har elementer av hverdagsstale fordi temaene er hverdagslige og kildene ikke er erfarte intervjuobjekter.

Konstruksjonisme er et felles epistemologisk ståsted for bidragsyterne, som gir artikkelsamlinga et helhetlig preg, og emnekonsentrasjonen som består i at så mange av intervjuene handler om forholdet mellom politiker og journalist, innebærer en faglig fordypning. De enkelte artiklene i *News from the Interview* supplerer mer enn overlapper hverandre.

*Thore Roksvold
Avdeling JBI
Høgskolen i Oslo*

**Jacob Linaa Jensen & Anne Marit Waade:
Medier og Turisme**

Århus: Academica, 2009, 207 sider, paperback, ISBN 9788

776755225

Bogen *Medier og Turisme* er et friskt interdisciplinært bidrag af Jacob Linaa Jensen og Anne Marit Waade, begge tilknyttede Institut for Informations- og Medievidenskab på Århus Universitet. Forfatterne har sat sig målet at ”undersøge hvor turismen som social praksis bevæger sig hen i det 21. århundredes medierede samfund” og det er et særdeles aktuelt udgangspunkt i dag hvor vores liv i stigende grad bliver påvirket af både gamle og nye medier. Bogen belyser kompleksiteten i spillet mellem medier og turisme, og illustrerer gensidigheden ved ikke alene at diskutere mediernes betydning for turistadfærd, men også turistificeringen af populærkulturen. Således har bogen en vigtig pointe – som den danske turismeforsker Anders Sørensen længe har efterlyst – den påpeger nemlig rejselivets signifikans som et samfundsfænomen der forandrer hverdagens handlingsmønstre. Turisme er ikke blot en industri, der tilbyder liminoide og hedonistiske ”highlights” i form af charterrejser, skiferier og korte weekendtrips, men også en kulturel skabelon, der strukturerer måden vi betragter verden på.

De indledende tre kapitler, skrevet af begge forfattere, præsenterer værkets tværfaglige spillerum, der fungerer som en vejviser til et stærkt voksende, men fortsat umoden felt indenfor kultur- og medieforskning. Vi får udstukket krydsfeltet mellem kulturens medialisering (Stig Hjarvard 2008), mediegeografi og det spatiale vending i kommunikationsstudier (Couldry & McCarthy 2004; Jesper Falkheimer og André Jansson 2006) samt turisme og mobilitet som en medialisert praksis (John Urry 1990/2002) i en letlæst, men ikke forenkende stil. En af de store fortjenester ved disse kapitler er et terminologisk ’hovedrengøring’, der kontrasterer de parallelt eksisterende begreber som beskriver hvordan sociale interaktioner påvirkes når medierne udviser grænsfeltet mellem fysiske og imaginære steder. For at forstå integrationen mellem medier og turisme i dybden, foreslår forfatterne et nyt begreb, *hypermedialisering*, en sammensat kommunikations- og betydningsdannelse der også involverer et handlingselement (s. 31). Forfatternes tese er at mediebruget forandrer og forstærker (augmenterer) turistoplevelsen. Denne intensivering kan manifestere sig i ritualiserede performances, som henter inspiration i mediebestemte skemaer (dvs. mediematricer). For at udfolde forholdet mellem fysisk og medieret turisme skelnes mellem *mediering* (repræsentation af turis-

mesteder i medier), *medialisering* (kulturalisering, dvs. cirkulation af medierede billeder og mediematricer i turismekommunikation) og *hypermedialisering* (sammenfletningen af medieskabte forestillinger og egne oplevelser i turistens handlingsmønstre). Disse former for turismekommunikation præsenterer som adskilte processer i en model (s. 45), der binder fysisk, medieret og imaginær turisme sammen. Modellen er dog problematisk, fordi den forsøger at konceptualisere overlappende processer og fænomener som adskilte og samtidigt presser to forskellige analytiske niveauer (individets mikroperspektiv og handlinger vs. den strukturelle og samfundsmæssige plan) i en og samme ramme. Dette skisma forfølger hele bogen således at den efterfølgende spaltes i to, ikke helt forenelige dele.

Den storslåede introduktion følges af analytiske kapitler, med velvalgte empiriske illustrationer af hvordan forskellige former for medialisering strukturerer vores sprog og måder at tale om turistoplevelser. Inspireret af Roman Jakobsons kommunikationsmodel, stiller Anne Marit Waade skarpt på nye, eklektiske genreblandinger indenfor og udover oplevelsesorienteret markeds kommunikation, såsom advertorials og reklamefilm med turisme som udgangspunkt. Kapitlerne fungerer som velgennemførte, strukturerede genrestudier (der er særdeles velegnede som et metodisk opslagsværk i undervisningssøjemed), men samtidigt taler imod påstanden om at det ”analytiske fokus ligger på turisten” fra s. 50. Da udgangspunktet er medieanalyse, får læseren ingen illustration af hvordan individets konsumtion påvirkes af den måde, skomærket Camper fletter sin fortælling ind i en turistisk kontekst af Mallorca; eller hvordan rejseprogrammernes iscenesættelse af fremmede kulturer og nationale identiteter fastholder og styrer bestemte turistblikke. Det samme gælder Jakob Linaa Jensens udmærkede analyse af filmen *The Beach*, som en selvreferentiel, medialisert kommentar til turisme og globalisering generelt. Hvad kunne illustrere hypermedialiseringen bedre end at undersøge hvordan netop denne film har påvirket rygsæksturisternes adfærd eller blev kilden til nye turistritualer i Sydøstasien? Kapitel 9 er i denne sammenhæng en undtagelse, da det ikke alene skildrer hvordan stederne forvandles til forbrugsarenaer i krimilitteratur (den mørke side af stedscenesættelse), men også den måde krimifortællinger bliver bærende elementer i destinationsmarkedsføring og udviklin-

gen af kommercielle turismeprodukter. Turistens oplevelse af Ystad bliver augmented (beriget) og ændret af Wallander-serierne, da disse fiktive produkter bliver referencepunkter i turistens selvscenesættelse og forhandlingen om autenticitet.

Herefter skifter perspektivet fra medieanalyse til strukturelle analyser af teknologiske aspekter af turismemedialiseringen, med to kapitler af Jakob Linde Jensen. Kapitel 10 beskriver et online-rejsefællesskabs (Virtual Tourist) interaktionsdynamikker og interne hækkeorden, mens kapitel 11 ser på det virtuelle sightseeing-fænomens (Google Earth's) potentiale i at intensivere turistoplevelsen. På den ene side er disse kapitler en kærkommen belysning af sociale mediers og internettets affordances (aktivitetsmuligheder), på den anden side bliver analysen utydelig og overfladisk. Grundet det snævre fokus på selve de to webbaserede interfaces, får læseren snarere en hypotetisk end en empirisk funderet forståelse af augmenteringen af individets rejseoplevelse gennem brug af nye medier. Kapitlerne præges af en anekdotisk skriverstil som ikke munder ud i en egentlig teoretisk syntese og hvor litteraturhenvisningerne spiller alene stråmændsrolle.

Medier og turisme skal ses som det første vigtige danske bidrag til forståelsen af det komplekse samspil mellem kommunikation, rumslighed, globalisering og turismeadfærd. Bogen fungerer udmærket

som et pionerende udgangspunkt til det tværviden-skabeligt felt "medieret turisme", men den åbner op flere perspektiver og spørgsmål end den kan besvare. Mens det lykkes forfatterne at synliggøre det turist-specifikke perspektiv i en mediefaglig sammenhæng, bliver tesen om hypermedialisering ikke undersøgt direkte. Det er dog anmelderens overbevisning at der i fremtiden vil komme flere bidrag i kølvandet af Wade og Jensens værk, der retter op på denne brist.

Szilvia Gyimothy
Institut for Kultur og Globalisering
Aalborg Universitet

Referencer

- Couldry, Nick & McCarthy, Anna (2004) *Mediaspace: Place, Scale and Culture in a Media Age*. London: Routledge.
- Falkheimer, Jesper & Jansson, André (2006) *Geographies of Communication: The Spatial Turn in Media Studies*. Göteborg: Nordicom.
- Hjarvard, Stig (2008) *En verden af medier*. København: Samfundslitteratur.
- Urry, John (2002) *The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies*. London: Sage, 2nd edition.

Pågående forskningsprojekt

från Nordicoms databas NCOM

Europæisk projekt med nordiske deltagere	100
Danmark	101
Finland	103
Norge	105
Sverige	108

Europæisk projekt med nordiske deltagere

• *Transforming Audiences, Transforming Societies : a Research Network*

The main objective of the network is to advance state-of-the-art knowledge of the key transformations of European audiences within a changing media and communication environment, identifying their interrelationships with the social, cultural and political areas of European societies.

The network will coordinate research efforts into the key transformations of European audiences within a changing media and communication environment, identifying their complex interrelationships with the social, cultural and political areas of European societies. The network will offer a perspective which is different from that of conventional ICT-focused audience research, by (a) bringing together experts who study a wide range of media, 'old' mass media included, to understand how these relate to each other and to everyday life, and (b) paying equal attention to audience-focused issues (especially media interpretations and mediated experiences) and user-focused issues (both adoption and use of technologies).

There are 29 European countries participating in the research network, including Denmark, Finland, Norway and Sweden.

Nordic members of the management committee:

Denmark

Klaus Bruhn Jensen, University of Copenhagen, kbj@hum.ku.dk

Kim Christian Schröder, Roskilde University, kimsc@ruc.dk

Finland

Seija Ridell, University of Tampere, seija.ridell@uta.fi

Sirkku Kotilainen, University of Tampere, sirkku.kotilainen@uta.fi

Norway

Lars Nyre, University of Bergen, lars.nyre@infomedia.uib.no

Tanja Storsul, University of Oslo, tanja.storsul@media.uio.no

Sweden

Annika Bergström, University of Gothenburg, annika.bergstrom@jmg.gu.se

Eva Törnqvist, University of Linköping, eva.tornqvist@liu.se

Homepage: http://w3.cost.eu/index.php?id=233&action_number=IS0906

Project period: 01.01.2010 - 28.2.2014

Source of funding: EU-program (COST)

Danmark

Dokumentalist: Maria Hvid Stenalt

• *Danish Research Centre on Education and Advanced Media Materials – Dream*

Digitale teknologier og nye medier medvirker til at ændre, hvordan vi kommunikerer, og hvordan vi lærer. For at forstå og indvirke på disse ændringer har vi brug for tværfaglig forskning. DREAM (Danish Research Centre on Education and Advanced Media Materials) har til formål at skabe videnskabelig basis for, og medvirke til, at udvikle nye læremidler på dansk til anvendelse i både formelle og uformelle læringsammenhænge.

DREAM skaber, koordinerer og formidler forskningsbaseret viden om læremiddeludvikling til forsknings- og formidlingsmiljøer i ind- og udland. DREAM's forskning udføres i samarbejde med danske forlag, softwareudviklere og formidlingsinstitutioner.

DREAM er et nationalt forskningskonsortium, der består af Institut for Litteratur, Kultur og Medier og Institut for Fysik og Kemi, begge Syddansk Universitet; Institut for Kommunikation, Virksomhed og Informationsteknologier, Roskilde Universitet; Statens Museum for Kunst; Arken – Museum for moderne kunst; Danmarks Mediemuseum; Statsbiblioteket og Experimentarium.

Kirsten Drotner, Projektleder, drotner@dream.dk
Syddansk Universitet, Dream

Oluf Danielsen, Bruno Ingemann, Kim Christian Schrøder, Christian Kobbarnagel, Nana Benjaminsen
Roskilde Universitet, Institut for Kommunikation, Virksomhed og Informationsteknologier

Ditte Laursen, Anne Sophie Warberg Løssing, Vitus Vestergaard
Syddansk Universitet, Medievidenskab

Kaare Lund Rasmussen
Syddansk Universitet, Institut for Fysik og Kemi

Hjemmeside: www.dream.dk
Projektperiode: 01.01.2004 – 31.08.2014
Finansieringskilde: Det Strategiske Forskningsråd

• *Lydarkiv for radiomedier – LARM*

LARM er en humanistisk forskninginfrastruktur for kulturarvens radio- og lydmedier. Infrastrukturens mål er at fremme det voksende forskningsfelt for radio- og audiobaseret forskning og forskningsformidling gennem sikring af en digital national bibliografi for radio, gennem forskningsmodning af kildemateriale med metadata og annotationer og gennem udvikling af tilknyttede værktøjer til registrering, indeksering og formidling.

Nøgleordet er 'brugerdriven interoperabilitet'. Hertil skabes en it-arkitektur for forskningsinfrastrukturen, som understøtter både en sømløs integration af forskellige datakilder, værktøjer og medieformater i en fælles platform og bevarer infrastrukturen åben for udvidelse. Sidstnævnte forhold vil tillade en enkel tilgang for nye materialesamlinger, værktøjer og åbne et rum for 'practice led research' og 'self directed learning', således at der også fra infrastrukturens ressourcer vil kunne udvikles formidlingsformater til uddannelser og eventuelt til et bredere publikum.

LARM forankres i et konsortium af forsknings- og kulturinstitutioner, alle forpligtet på kulturarven – dens bevarelse, tilgængelighed og formidling. Konsortiet består af Danmarks Radio, Forskningsnettet, Statsbiblioteket, Københavns Universitet, Roskilde Universitet, Aarhus Universitet, Aalborg Universitet, Syddansk Universitet, Danmarks Biblioteksskole og Danmarks Mediemuseum.

Marianne Ping Huang, Projektleder, mphuang@hum.ku.dk
Københavns Universitet, Institut for Kunst- og Kulturvidenskab

Ib Poulsen, Projektleder, ibpo@ruc.dk
Roskilde Universitet

Forskere i projektet:

Tine Bogers, Niels Brügger, Niels Ole Finnemann, Erik Granly Jensen, Frans Gregersen, Per Jauert, Brian Kirkegaard, Jacob Kreutzfeldt, Tore Kristiansen, Birger Larsen, Marianne Lykke, Morten Michelsen, Johannes Nørregaard Frandsen, Torben Sangild, Mette Skov, Erik Svendsen, Jonas Fransson, Morten Søndergaard, Anna Lawaetz, Carl Emil Carlsen, Christian Hviid Mortensen, Heidi Svømmekjær, Katrine Andersen, Mette Abildgaard & Trine Friis Sørensen.

Hjemmesider: www.larm-archive.org, www.larm.hum.ku.dk

Projektperiode: 01.01.2010 – 31.12.2012

Finansieringskilde: Den nationale pulje for forskningsinfrastruktur

- ***Opmærksomhed søges – brobygning mellem forskere og journalister***

Siden 2003 har forskere efter universitetsloven været forpligtigede til at formidle deres forskning til den brede offentlighed. Der er derfor et indlysende behov for, at forskere og nyhedsmedier samarbejder om forskningsformidling, hvilket også umiddelbart ser ud til at være i begge parter interesse: Forskerne får mulighed for at profilere deres forskning til et bredt publikum, og journalisterne får adgang til et 'kartotek' af kilder, der i deres egenskab af forskere nyder den højest tænkelige troværdighed. Alligevel opleves samarbejdet i praksis ofte frustrerende i begge verdener. Med dette projekt skal forskere og journalister bringes i dialog med hinanden. Dels for at udvide mediernes opfattelse af, hvad der er relevant forskning og for at give forskerne indsigt i mediernes vilkår. Dels for at indhøste nogle erfaringer omkring mulighederne for at flytte initiativet til forskningsformidling fra journalisterne til forskerne. Projektet er et aktionsforskningsprojekt, som består af fire forskellige faser med hver deres formål: udforskning af vilkår, udvikling og afprøvning af metoder, evaluering og formidling af resultater.

Charlotte Wien, Projektleder, chw@sam.sdu.dk
Syddansk Universitet, Institut for Statskundskab

Projektperiode: 01.02.2010 -

Finansieringskilde: Det Frie Forskningsråd for Kultur og Kommunikation

www.nordicom.gu.se/?portal=mr

Finland

Dokumentalist: Eija Poteri

- ***Election Money Crisis : Relations of the Media and Politics in a Turning Point***

The study aims to elucidate the significance of the election funding crisis that started in spring 2008. It seems that the decades-old, established practices of the Finnish political system are in a crisis. This offers an excellent opportunity to shed light on the current nature of the relationship between the media and the political system and how it has changed.

The study provides a comprehensive view of the election funding crisis and its significance. Data is gathered on three different levels: 1) interviews of central actors 2) analysis of media contents and 3) audience research. The interviews reveal how journalists, politicians and experts see the crisis and its relevance. Media content analysis forms a general view of the publicity of the election funding crisis and the actors involved. The public's impressions on the crisis and its significance are examined with two representative surveys, as well as analyses of small group data and online discussions.

The objective is to form an overall picture of the progress of the election funding crisis and, at the same time, provide answers to the following three questions. First, how has the relationship between journalism and politics developed and how is it developing? What are the roles of the different media in politics? Are we talking about a crossroads; has the media cut loose from politics? Second, plumb the extent to which the crisis has affected the credibility of the media and politics in public's eye. Third, describe the significance of the crisis to the future of journalism; are we witnessing the march of a new generation of journalists and their values?

The study is co-conducted by the University of Helsinki Communication Research Centre (CRC) and the University of Tampere Journalism Research and Development Centre (JRDC). The Communication Research Centre is responsible for the analysis of the interview data and the Journalism Research and Development Centre for the analysis of media contents and audience data.

Anu Kantola, Project leader in Helsinki, anu.kantola@helsinki.fi
University of Helsinki, Communication Research Centre (CRC)

Sinikka Torkkola, Project leader in Tampere, sinikka.torkkola@uta.fi
University of Tampere, Journalism Research and Development Centre (JRDC)

Salli Hakala, Juho Vesa
University of Helsinki, Communication Research Centre (CRC)

Jari Väliveronen
University of Tampere, Journalism Research and Development Centre (JRDC)

Homepages: <http://www.uta.fi/laitokset/tiedotus/jourutkimus/vaalirahaeng.php>, <http://www.helsinki.fi/crc/Projektit/vaalirahakriisi.html>

Project period: 01.01.2010 – 31.3.2011

Source of funding: Helsingin Sanomat Foundation

- ***Makt och politik på FN-toppmötet om informationssamhället (WSIS): Finland och global kommunikationsstyrning [Power and Politics in the World Summit on the Information Society: Finland and Global Communication Governance]***

Utvecklingen av informations- och kommunikationsteknologi och en alltmer integrerad världsekonomi har skapat nya styrnings- och regleringsstrukturer i enighet med olika nationella och regionala initiativ med målet att utveckla informationssamhället.

Denna aktivitet övergick till global nivå i och med Förenta Nationernas toppmöte om informationssamhället (WSIS) som ordnades i två etapper: 2003 i Genève och 2005 i Tunis. Toppmötet sammanträdde på högsta politiska nivå för att bekräfta principer och skapa nya organisations- och styrningsformer för att främja informationssamhället på global nivå.

Det huvudsakliga målet med projektet är att studera de föränderliga ramarna för makt i ett globalt perspektiv och att analysera hur en liten stat som Finland agerade i processen som strävade efter att beakta alla intressegruppers (det civila samhällets, affärlivets samt den offentliga förvaltningens) roll och verksamhet i informationsområdet.

Johanna Jääsaari, Projektledare, johanna.jaasaari@helsinki.fi
Helsingfors universitet, Svenska social- och kommunalhögskolan

Hemsida: http://sockom.helsinki.fi/fiss/temaomraden/journalistik/makt_politik.html

Projektperiod: 01.01.2010 – 31.12.2012

Finansieringskälla: Finlands Akademi

• ***Mental Violence in Communication Relationships at School and in the Workplace***

The aim of the research project is to increase understanding of the interpersonal and group communication processes underlying bullying, harassment, and social exclusion in human relationships among children, adolescents, and adults. Communication processes in which these phenomena develop are examined in school, higher education, and working-life contexts as well as in the contexts of family and romantic relationships. Both face-to-face and technologically-mediated interaction processes are examined.

The studies focus on the communicative characteristics of bullying, on participants' interpretations of communication in bullying situations, on the developmental courses of bullying relationships and on the group processes related to bullying and social exclusion. In addition, the lifespan of bullying, from its beginning in school to its after-effects, is examined, as well as the availability and effect of social support in bullying processes. Particularly friends and school- or workmates, as well as children's parents and teachers are examined as providers of social support. The studies also focus on parents' understanding of school bullying and their children's roles in bullying processes.

Data have been collected from children and adolescents and their parents, from higher education students and other young adults, as well as from teachers and other individuals in working life.

Maija Pörhölä, Project leader, porhola@jyu.fi
University of Jyväskylä, Department of Communication, Speech Communication

Doctoral students in the project:

Sanna Karhunen, Teemu Kauppi, Teemu Kokko, Vilja Laaksonen, Sini Rainivaara, Anne Savolainen
University of Jyväskylä, Department of Communication, Speech Communication

Homepage: <https://www.jyu.fi/hum/laitokset/viesti/en/research/projects/>

Project period: 01.01.2004 –

Source of funding: Academy of Finland, University of Jyväskylä – and several foundations.

Norge

Dokumentalist: Ragnhild Mølster

- ***Mediation of Migration: Media Impacts on Norwegian Immigration Policy, Public Administration and Public Opinion***

The present project investigates the dominant form and content of news stories on migration. It investigates all main phases related to the mediation of migration: The information strategies and production processes behind the news; news form and content; as well as the effect of media coverage on public opinion in general and on perceptions among minority groups in particular. The project also compares Norwegian news accounts of migration with news discourses in other western countries marked by contrasting immigration histories. Finally it examines the role of the newsmedia in loops of information between immigrant groups in Norway and networks in sending countries of migrants, adding to the knowledge of migration flows and the globalisation of information. The project aims to uncover hitherto largely closed-off processes, revealing who the dominant actors and stories in the media are, but also what kind of perspectives and what types of actors that are overlooked or even silenced. The investigation of the media's impact on public opinion on migration offers vital insights into how the media work to encourage democratic participation and inclusion on the one hand, exclusion, fear and alienation on the other. Of special interest to public governance is the project's exploration of whether the logics of the mass media modify the priorities and practices of Government and public administration, and the subsequent allocation of resources in the welfare state. The role of the media in these processes is significantly under-researched. The project will contribute to a knowledge-based debate about the implications of an expanding media logic in society, through an ambitious research design that combines interdisciplinarity, a range of methodological approaches, and that foregrounds international cooperation. The project includes Department of Sociology and Political Science at The Norwegian University of Science and Technology (NTNU), Faculty of Journalism, Library and Information Science at Oslo University College, the Norwegian School of Management and Department of Media, Culture, and Communication, New York University. The cooperation also includes scholars from the University of Lahore.

Kjersti Thorbjørnsrud, Project leader, kjersti.thorbjornsrud@media.uio.no
University of Oslo, Department of Media and Communication

Espen Ytreberg, Tine Ustad Figenschou, Audun Beyer
University of Oslo, Department of Media and Communication

Rodney Benson
New York University, Department of Media, Culture, and Communication

Jörg Matthes
University of Zürich

Homepage: <http://www.hf.uio.no/imk/forskning/prosjekter/Mediation%20of%20Migration/index.html>

Project period: 01.02.2011 – 01.02.2014

Source of funding: The Research Council of Norway (10 000 000), The Norwegian fund for applied research (370 000), University of Oslo, Department of Media and Communication

- ***Nomadikon. New Ecologies of the Image***

Nomadikon is a transdisciplinary research group and center for image studies and visual aesthetics at the Department of Information Science and Media Studies, University of Bergen. The center launched in the fall of 2008 with the project *New Ecologies of the Image* (2008-2012), and consists of a core team of five locally based scholars, international affiliates, and a global network of visual culture studies researchers.

Taking as its point of departure the epochal transformation of the visual world engendered by the digitalization of culture, *New Ecologies of the Image* will address a host of interrelated theoretical

and critical issues that in various ways either require, imply or propose a different hermeneutics of the visual, a new interpretive optics. How has the process of seeing itself been affected by the flux of the contemporary mediasphere? What is the nature and effects of the emerging scopic regime of the digital? In what ways might the notion of a general iconology be revived and made applicable to the conceptual demands of an image culture that appears to transmute ever more rapidly? How can we develop a critical language to analyze visual artifacts that does not fall victim to logocentric predilections? Most fundamentally, how can we formulate an ethics and an aesthetics for these new ecologies of the image?

Among the research topics pertinent to the Nomadikon project are the manifestations of iconoclasm and iconophobia; image wars and visual ideologies; the cultural performance of on/scenity (Linda Williams); the aestheticization of affliction; controversial and offensive images; media convergence and the formation of new visual ecosystems; the nomadicization of the image; and the visual codification of subjectivity and social value.

Asbjørn Grønstad, Project leader, asbjorn.gronstad@infomedia.uib.no
University of Bergen, Department of Information Science and Media Studies

Øyvind Vågnes, Tonje Haugland Sørensen, Henrik Gustafsson, Pauline Ann Hoath
University of Bergen, Department of Information Science and Media Studies

Homepage: <http://nomadikon.net/Default.aspx>

Project period: 01.01.2008 – 31.12.2012

Source of funding: The Bergen Research Foundation and the Faculty of Social Sciences, University of Bergen

• *Picturing the Brain: Perspectives on Neuroimaging*

Neuroimaging enjoys an increasing prominence, not only among medical doctors, neuroscientists and philosophers, but in society at large. Brain images are deeply compelling, and are claimed to provide windows into the living brain. Yet what these images really show remains a debated issue. The research project *Picturing the Brain: Perspectives on Neuroimaging* seeks to deepen our understanding of the epistemological roles neuroimaging technologies play, *as images* and *as visual tools*, in the conduct and communication of medicine and science. The primary objective is, more precisely, to develop a fine-grained understanding of socio-cultural and ethical issues that arise in relation to current applications of these technologies, as they are put to use as cognitive tools, as perceptual prostheses, and as visual rhetoric. To pursue this goal, the project participants will carry out interactionist in-depth studies of the design and use of two key applications of neuroimaging, brain mapping and neuronavigation, proceeding from these to questions concerning computational brain modelling and simulation in science. The project will also investigate prospects and issues relating to the persuasive force of neuroimaging against the background of the current overwhelming demand for brain images. This includes exploring issues relating to neuroenhancement and to the ways that neuroimaging reframes the brain-mind relationship, fostering deep changes in how humans perceive themselves. The project is interdisciplinary and allows researchers with backgrounds in media studies, philosophy, digital media engineering, medical imaging, neuroscience, and creative arts to work together on specific tasks in varying configurations. The research is divided into three work packages focusing, respectively, on cognitive, prosthetic, and rhetorical functions of neuroimaging. A fourth package takes the form of a project laboratory for experimenting with different modes of integrating science, technology and society through artistic interventions.

Aud Sissel Hoel, Project leader, aud.sissel.hoel@hf.ntnu.no
Norwegian University of Science and Technology (NTNU), Department of Art and Media Studies

Liv Hausken
University of Oslo, Department of Media and Communication

Annamari Carusi

Oxford University, Oxford e-Research Centre

Jordi Puig

Norwegian University of Science and Technology (NTNU), Centre for Quantifiable Quality of Service in communication systems (Q2S)

Andrew Perkis

Norwegian University of Science and Technology (NTNU), Department of Electronics and Telecommunications and Centre for Quantifiable Quality of Service in communication systems (Q2S)

Project period: 01. Sep 2010 – 31. Dec 2013

Source of funding: Public research funds, The Research Council of Norway, Ethical, Legal and Social Aspects of Biotechnology, Nanotechnology and Neurotechnology (ELSA-programme)

• ***Den andre filmhistorien. Fortellinger fra den norske filmhistoriens randsoner***

Filmens historie er gjerne synonymt med spillefilmens historie. Prosjektet *Den andre filmhistorien* beskriver deler av norsk filmhistorie som sjelden står i sentrum når den estetiske filmhistorien skrives. Her i filmhistoriens randsoner finnes film i ulike former, korte og lange, både fiksjon og dokumentar, men felles for mange av dem er at de gjerne er laget med en spesiell målgruppe, en agenda eller funksjon for øyet. På en helt annen måte enn underholdningsfilmen er dette filmer som ønsker å gjøre en forskjell, som vil informere, opplyse men også utvikle filmen som kunstart. Prosjektet skal kunne ut i en bok hvor artiklene gir leseren glimt inn i deler av norsk filmkultur som er lite kjent. På den måten vil prosjektet gi en mer helhetlig forståelse av den norske filmbransjens utvikling og av filmens betydning i samfunnet. Boka er planlagt med følgende kapitler: Ekspedisjonsfilmen, Den norske barnefilmen, Den norske ungdomsfilmen, Diasporafilmen, Skolefilmen, Animasjonsfilmen, Den norske filmavisa, Oppdragsfilmen, Portrettdokumentaren, Døvefilmen Åse Lyngvær, Husmorfilmen, Arbeiderfilmen, Fri kunstnerisk kortfilm.

Eva Bakøy, Prosjektleder, eva.bakoy@hil.no

Høgskolen i Lillehammer

Tore Helseth, Prosjektleder, tore.helseth@@hil.no

Høgskolen i Lillehammer

Søren Birkvad, Ingvild Bjerkeland, Jan Anders Diesen, Jo Sondre Moseng

Høgskolen i Lillehammer

Gunnar Iversen, Anne Marit Myrstad, Bjørn Sørensen

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet / NTNU

Åse Lyngvær Hansen

Møller kompetansesenter, Utviklingsavdelingen

Gunnar Strøm

Høgskolen i Volda

Prosjektperiode: 2010 – 2011.

Finansieringskilde: Prosjekt Innlandsuniversitetet (PIU), Fritt Ord.

Sverige

Dokumentalist: Karin Poulsen

• *Televisionens tider*

Syftet med detta projekt är att granska televisionens historiegrafi. Under det senaste decenniet har västerlandets television blivit allt mer upptagen med skildringar av historia. Televisionens inverkan på det kollektiva minnet är numera också erkänd. Samtidigt är medievetenskapen relativt utvecklad vad gäller frågor om mediets representation av det förflutna ("historia på TV"), och specifika kronosofi (TVs sätt "att skriva historia"). Detta projekt urskiljer tre tidsformer, vars interna samspel antas vara avgörande för televisionens anspråk som historieförmedlare:

Krönikans tid – som i televisionens organiserande av kronologiska flöden av historisk tid, genom dokumentärer, fiktionsserier, årskrönikor, etc.

Katastrofens tid – som i de drastiska avbrott, då direktsändningen ställer oss inför historiens referent som katastrof, kris, död (attacken mot WTC, tsunamin, etc).

Ritualens tid – som i mediehändelsernas ceremoniella television, då televisionen bidrar till iscensättningen av historiska milstolpar (olympiska spel, presidentval, rymdfärder, etc).

De tre formerna studeras i tre fallstudier av samtida television, som särskilt vill beakta hur televisionens tideräkning synkroniseras i transnationella medborgarskap, med relevans för relationen mellan USA och Europa. Den första avser CNNs dokumentärserie "The Cold War", den andra televisionens åminnelser av attackerna mot World Trade Center, den tredje rapportering kring valet av Barack Obama.

Staffan Ericson, Projektledare, staffan.ericson@sh.se
Södertörns högskola, Institutionen för kultur och kommunikation

Amanda Lagerkvist
Södertörns högskola, Institutionen för kultur och kommunikation

Paul Achter
University of Richmond

Projektperiod: 01.01.2010 – 31.12.2012
Finansiering: Riksbankens jubileumsfond (3 815 000 SEK)

• *Kriskommunikation i praktiken / KIP*

Forskningsprojektet *Kriskommunikation i praktiken / KIP* är en fortsättning på projektet *Retoriska aspekter på kriskommunikation / RAK* som bland annat har undersökt hur kriskommunikationen fungerade under tsunamin.

Förlängningsprojektet kommer att undersöka de praktiska sidorna av krisretoriken och tanken är att bland annat följa den retoriska praktiken vid krisövningar. En aspekt som har framträtt mer och mer under projektets tidigare fallstudier är glappet mellan expertspråk och lekmanaspråk, mellan fack- och vardagsspråk i olika situationer. När det gäller inte minst det förebyggande arbetet i risk- och kriskommunikation är språkaspekten helt central. Olika aktörers olika sätt att uttrycka sig kan försvåra samordningen. Facktermer kan fördröja och i värsta fall omöjliggöra kommunikationen och en hierarkisk expertattityd kan framkalla motstånd.

I detta sammanhang är frågan om genusaspekter i kommunikationen central. Hierarkier och statusmarkörer uttrycks ofta på olika sätt av kvinnor respektive män, känslomässiga tilltal skiljer sig ofta och kan leda till missförstånd. Expertgrupper består ännu i stor utsträckning av män, medan berörda befolkningsgrupper i krissituationer givetvis består av båda könen vilket inte behöver men av erfarenhet ofta leder till kommunikationsglapp. Samma sak gäller när det handlar om problemsituationer eller riskscenarior där olika etniska grupper är inblandade och de språkliga och kulturella barriärerna är höga.

Brigitte Mral, Projektledare, brigitte.mral@oru.se
Örebro universitet, Retorik

Anders Sigrell
Lunds universitet, Retorik

Joel Rasmussen
Örebro universitet, Medie- och kommunikationsvetenskap

Orla Vigso
Södertörns högskola, Institutionen för kommunikation, medier och IT

Lisa Storm Villadsen
Köpenhamns universitet, Retorik

Doktorander i projektet:

Linda Söderlindh, Maja von Stedingk Wigren, Helena Hansson Nylund
Örebro universitet, Retorik

Hemsida: <http://www.oru.se/PageFiles/5124/RAK-projektet.pdf>

Projektperiod: 29.10.2009 – 01.07.2011

Finansiering: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (2 200 000 SEK)

- ***Den arabiska bloggöfären. Vilka offentligheter bildar den och vilket inflytande har den?***

Projektets övergripande mål är att undersöka om, och i så fall hur, bloggandet i fyra arabiska länder, Egypten, Libanon, Förenade Arabemiraten och Irak, skapar nya kontaktytor som kan utgöra ”mot-offentligheter” som utmanar det som framförs i traditionella medier.

Den arabiska bloggöfären är fortfarande i sin linda men på stark frammarsch. Det finns uppgifter om att det existerar 450 000 arabiska bloggar. För att kunna dokumentera och jämföra bloggares roller i olika arabiska samhällen och hur de länkar sig till regionala nätverk och nätverk i västerländsk exil, använder projektet ett ”inflytandeindex”. Detta index bygger på faktorer som läsaranstal, hur ofta en blogg citeras i traditionella medier och om andra bloggsajter eller blogg-grupper kopplar sig till den. Kvinnliga bloggare kommer att uppmärksammas från perspektivet att bloggandet erbjuder en offentlig plattform som annars inte skulle vara tillgänglig för dem. Med hjälp av textanalyser och intervjuer fastställs skillnader och likheter mellan kvinnornas engagemang i olika politiska och kulturella debatter, hur kvinnors bloggande skiljer sig från männens, samt vad som uppmuntrar dem att blogga. Dessutom undersöks om bloggandet har inflytande på det formella, arabiska skrivspråket, Modern Standardarabiska, det enda acceptabla skrivspråket på arabiska.

Kristina Riegert, Projektledare, riegert@jmk.su.se
Stockholms universitet, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation / JMK

Gail Ramsay, Projektledare, gail.ramsay@lingfil.uu.se
Uppsala universitet, Institutionen för lingvistik och filologi

Mina Zekri Boktor
Stockholms universitet, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation / JMK

Hemsida: <http://vrproj.vr.se/detail.asp?arendeid=67663>

Projektperiod: 12.03.2010 – 31.12.2012

Finansiering: Vetenskapsrådet (3 642 000 SEK)

- ***Modeller, medier och klimatförändring i Arktis. Modeller för global uppvärmning och ekosystem i möte med politik för hållbar utveckling***

Det övergripande syftet med projektet är att skapa förståelse för hur beslut och riktlinjer skapas utifrån vetenskapligt konstruerade modeller, men även utifrån hur dessa kommuniceras via media och uppfattas i samhället.

Modellering, det vill säga att skapa modeller av verkligheten för att kunna förutsäga framtida förändringar, har på kort tid fått en mycket stark ställning i förutsägelser, debatt och politik om hållbar utveckling. Därför är det viktigt att undersöka och förstå hur dessa modeller formas, tolkas och tas emot i omvärlden.

Den bild som uppstår när modellernas resultat möter medier, politiker och allmänhet är inte alltid densamma som den verklighet som modellerarna uppfattar att de beskriver. Modeller är inte bara vetenskapliga produkter – de ingår i en social process med många aktörer varigenom vår bild av miljötillståndet och vad man bör göra åt det formas. I detta projekt riktas uppmärksamheten på modellerna och på deras sociala användning och effekter. Särskild vikt läggs vid hur modellerna förmedlas via medier och hur de tas upp och behandlas av de politiska systemen.

Sverker Sörlin, Projektledare, sorlin@kth.se

Kungliga Tekniska Högskolan / KTH, Skolan för arkitektur och samhällsbyggnad

Miyase Christensen

Karlstads universitet, Medie- och kommunikationsvetenskap

Nina Wormbs, Maria Bohn

Kungliga Tekniska Högskolan / KTH, Skolan för arkitektur och samhällsbyggnad

Annika Nilsson

Stockholm Environment Institute

Örjan Bodin

Stockholm Resilience Centre

Markku Rummukainen

SMHI

Hemsida: <http://proj.formas.se/detail.asp?arendeid=18965>

Projektperiod: 01.01.2009 - 31.12.2011

Finansiering: FORMAS (6 885 000 SEK)

Ny litteratur

från Danmark, Finland, Norge och Sverige

S. 111-142

Dessvärre finns detta kapitel inte som pdf.
Vänligen kontakta Nordicom eller ditt bibliotek för att få tillgång till kapitlet.

Konferenser våren 2011

Ett urval hämtade från Nordicoms konferenskalendarium www.nordicom.gu.se

Internationella och regionala konferenser

February 24,
Northampton, UK

UK Multiculturalism in a Globalised Society: European Muslims, Identity and Citizenship

This conference gathers academics, journalists, researchers, policy makers, youth workers, civil society organisations and other members of the public to discuss issues around Muslims in Europe, identity, citizenship and belonging.

For more information:
University of Northampton,
noureddine.miladi@northampton.ac.uk

March 11-13, Prague,
Czech Republic

Cybercultures – Exploring Critical Issues

This inter- and multi-disciplinary conference aims to examine, explore and critically engage with the issues and implications created by the growing adoption of information technologies for inter-human communication.

For more information:
Inter-Disciplinary.Net
cyber6@inter-disciplinary.net
<http://www.inter-disciplinary.net>

March 27-29, Ghent,
Belgium

Online Content: Policy and Regulation for a Global Market

EuroCPR is organised annually with the ambition to contribute constructively and critically to European Information Society Policy developments. The conference addresses the use of ICT throughout society and economy as well as the evolution of the ICT and media sectors.

For more information:
EuroCPR
marian.nieuwenhout@tno.nl
<http://www.eurocpr.org/>

April 19-21, Dublin,
Ireland

Perception, Reception and Deception: The Role of the Media in Society

The 4th biennial Media History conference will focus on the ways in which people have understood the social, cultural and political roles of the media over the past five centuries.

For more information:
Trinity College Dublin
Mediahistory2011@gmail.com
<http://www.tcd.ie/longroomhub/events/forthcoming/MediaHistory2011.php>

April 29-May 1,
Sydney, Australia

The Unacceptable

Understanding how bodies, images and practices are judged unacceptable is key to understanding how culture, communication and creativity fit into society.

The conference on The Unacceptable is sponsored and hosted by the Department of Media, Music, Communication and Cultural Studies, Macquarie University.

For more information:
Macquarie University
unacceptableconference@gmail.com

May 5-6, Ningbo,
China

China's Media in A Global Context

The objective of this conference is to solicit papers that encourage debate across the media – print, the electronic media, radio and television.

For more information:
University of Nottingham Ningbo
<http://www.nottingham.edu.cn/news.php?n=464>

May 16-19, Athens,
Greece

9th Annual International Conference on Communication and Mass Media

The aim of the conference is to bring together scholars and students of Communications, Mass Media and other related disciplines. Past conferences drew participants from more than 50 countries, presenting papers on diverse topics such as political communication, EU enlargement, Website design, cross-media ownership, war correspondence, cultural studies, film, public relations, telecommunication policy, advertising, agenda setting, juvenile audience preferences, and cross-national communication, among others.

For more information:
The Athens Institute for Education and Research / ATINER
<http://www.atiner.gr/media.htm>

May 25-27, Sogndal,
Norway

International Conference on Web Intelligence, Mining and Semantics (WIMS'11)

The conference will provide an international forum for sharing knowledge and results in theory, methodology and applications of Web intelligence, Web mining and Web semantics.

For more information:
Western Norway Research Institute
wims11@vestforsk.no
<http://wims.vestforsk.no/>

May 25-27, Porto,
Portugal

II International Conference on Intercultural Studies

Following the I International Conference on Intercultural Studies, in December 2008, the Centre for Intercultural Studies (CEI) announce this new interdisciplinary event.

For more information:
Centre for Intercultural Studies / CEI
cei@iscap.ipp.pt
http://www.iscap.ipp.pt/~cei/II_Congresso.html

May 26-30, Boston,
MA, USA

ICA 61th Annual Conference

The 2011 conference theme is intended to highlight the centrality of communication scholarship by encouraging panels that identify core components of critical challenges and issues and explore the role of communication studies in addressing them. At the same time, focus will be on the centrality of communication – as a phenomenon and a field of study – to any coherent and convincing intellectual world view.

For more information:
International Communication Association
<http://www.icahdq.org/conferences/2011/2011CFP.pdf>

June 4, London, UK

CFP: Cosmopolitanism, Media And Global Crisis

This event aims to examine the relationship between cosmopolitanism and media in an increasingly fragmented, globalising world. Keynote Speakers include Professor Paddy Scannell and Professor Lilie Chouliaraki.

For more information:
Kingston University London
fass-conferences@kingston.ac.uk 4
<http://fass.kingston.ac.uk/activities/item.php?updatenum=1418>

June 15-17,
Norrköping, Sverige

ACSIS 2011: Current Issues in European Cultural Studies

In June 2011 ACSIS arranges its fourth biannual conference on cultural research. The conference will provide an updated inventory of main issues in European cultural studies today, covering cross-European topics and trends as well as regional developments in East, West, South, North and Central Europe.

For more information:

Advanced Cultural Studies Institute of Sweden / ACSIS

johan.fornas@sh.se

<http://www.isak.liu.se/acsis/english/conferences?l=sv>

June 20-22, Bonn,
Germany

***Deutsche Welle Global Media Forum 2011:
Human Rights in a Globalized World – Challenges for the Media***

The Goal of the 2011 Deutsche Welle Global Media Forum will be to identify the issues of globalization and human rights and to discuss the resulting challenges for the media.

For more information:

Deutsche Welle

gmf@dw-world.de

<http://www.dw-gmf.de>

June 23-26,
Edmonton, Canada

***The Twelfth Annual Convention of the Media Ecology
Association***

This convention invites papers, panels, creative projects, and other proposals exploring space, place and city in the context of the McLuhan intellectual legacy. How might media ecology inform today's architecture and city planning? What is the relationship between urban and virtual media realities? What is the meaning of the city in the "global village"? How do new media technologies intertwine, intersect and reform today's urban landscapes?

For more information:

University of Alberta

marco.adria@ualberta.ca

<http://www.media-ecology.org/activities/index.html>

June 30-July 1,
Barcelona, Spain

***Life Without Media – IV International Conference on
Communication and Reality***

A multidisciplinary conference for scholars and analysts of the mass media, focusing on the key roles the mass media have played over the past two hundred years.

For more information:

Ramon Llull University

<http://cicr.blanquerna.url.edu>

July 13-17, 2011,
Istanbul, Turkey

IAMCR 2011

Istanbul, the European Capital of Culture of 2010, will be the host of IAMCR 2011 conference. The theme of the conference is 'Cities, Connectivity and Creativity'.

For more information:

International Association for Media and Communication Research/IAMCR

<http://http://iamcr2011istanbul.com/>

Nordiska konferenser

February 10-11,
Köpenhamn,
Danmark

Public Service som kulturbärare i Norden – Ansvar och gränser

En serie om fem nordiska konferenser om de väsentliga framtidsfrågorna för public service i Norden med avsikt att sprida relevant och mångsidig kunskap om verksamhetens funktion och förutsättningar. Serien produceras av ”Nordiska pärlor”. Konferensen på Schaeffergården är nummer fem i ordningen, tema: ANSVAR.

For more information:
Nordiska Pärlor
henrik.hulden@hanaholmen.fi
<http://www.hanaholmen.fi/sv/public-service>

May 26-28, Tampere,
Finland

Teaching Narrative and Teaching Through Narrative

The conference is organized to explore the broad interface of narrative theory, literary pedagogy, and the uses of narrative as a tool for teaching and distributing knowledge in diverse disciplinary fields. A special feature of the conference will be a series of workshops devoted to close analysis of particular narrative texts – fictional as well as non-fictional – which are studied together by the participants from varying theoretical angles.

For more information:
The Nordic Network of Narrative Studies
http://www.uta.fi/laitokset/taide/teaching_narrative.html

August 11-13,
Akureyri, Island

NordMedia 2011

Islands universitet och Universitetet i Akureyri inviterar till den 20:e nordiska medie- och kommunikationsforskningskonferensen.

For more information:
NordMedia
<http://bit.ly/9X4V3N>

**För fler konferenser se:
www.nordicom.gu.se/?portal=conf**